

MUUTOKSEN ABSTRAKTI NAPA

Deleuzen ja Guattarin sotakone-sommitelma

Ruben Mustonen

Pro gradu -tutkielma

Yhteiskuntatieteiden

ja filosofian laitos

Humanistis-

yhteiskuntatieteellinen

tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2021

Tiivistelmä

Muutoksen abstrakti napa: Deleuzen ja Guattarin sotakone-sommitelma

Ruben Mustonen

Filosofia

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Ohjaajat: Jussi Backman ja Julius Telivuo

Kevät 2021

Sivumäärä: 95

Tutkimukseni tehtävänä on selvittää, mitä Deleuzen ja Guattarin sotakoneen (*machine de guerre*) käsite tarkoittaa ja mitä sillä pyritään käsitteellistämään. Deleuze ja Guattari erottelevat kaksi ajattelu- ja toimintatapaa, jotka ovat keskenään yhteen sopimattomia. Nomadinen toimintatapa eroaa asettuneesta ja vakiintuneesta (*sédentaire*) toiminnasta, joka viittaa valtion tai valtiokoneiston (*appareil d'État*) toimintalogiikkaan. Nomadit levittäytyvät tilaan vapaasti, vaihtaen usein asuinpaikkaa ja määrittävät alueensa paikallisesti ja tilannekohtaisesti. Valtion toimintatapaa määrittää puolestaan yleinen, globaali ja pysyvä näkökulma. Olennaista on näiden toiminta- ja ajattelumallien välinen ero ja jatkuva rajankäynti. Sotakone on jäsenitys nomadisen elämän ja toiminnan muutosvoimalle. Tutkielma pyrkii osoittamaan, kuinka sotakone käsitteellistää luovan muutospotentiaalin sekä toisin toimimisen mahdollisuuden.

Tutkielma tarkastelee sotakoneen käsitettä suhteessa sille vastakkaiseen toiminta- ja ajattelutapaan, valtioon. Valtio pyrkii Deleuzen ja Guattarin mukaan säilyttämään pysyvät vallanelimet ja pitämään järjestystä yllä saman toistamisen kautta. Tutkielma pyrkii esittämään, kuinka sotakonetta ja valtiota erottaa olennaisesti kaksi tilan määritelmää ja kaksi tilaan asettumisen tapaa. Deleuze erottelee teoksessaan *Différence et répétition* (1968) kaksi tilan distribuution tapaa, *logoksen* ja *nomoksen*. *Nomos* viittaa sellaiseen elementtien järjestämisen tapaan, joka ei nojaa pysyvään järjestykseen. Osoitan, että sotakoneen toimintalogiikan ymmärtäminen vaatii taustalle *logoksen* ja *nomoksen* käsitteet, jotka selventävät sotakoneen organisoitumisen tapaa suhteessa valtion pysyvyyttä tavoittelevaan toimintalogiikkaan. Valtion vakiintuneesta toimintatavasta poiketen sotakone pystyy vapauttamaan liikettä ja jäsentämään uusia toimintatapoja. *Nomoksen* kanssa yhteen sopimatonta olemisen tapaa edustaa *logokseen* pohjautuva hierarkkinen ja elämää ennalta arvottava valtiokoneisto, joka pyrkii kaappaamaan sotakoneen osaksi itseään.

Tutkielma pyrkii myös selventämään sotakoneen suhdetta sotaan ja sotakoneen käsitteellistämisen muutosvoiman luonnetta. Tutkielma esittää sotakoneen edustaman toisin toimimisen mahdollisuuden ja toiminnan vapauttamisen olevan Deleuzen ja Guattarin teoriassa tärkeä elementti autonomisen toimijuuden säilyttämisen kannalta.

Avainsanat: Gilles Deleuze, Félix Guattari, sotakone, valtio, kiinniottokoneisto, sommitelma, kapitalismi, jälkistrukturalismi

Sisällysluettelo

Tiivistelmä.....	2
1. Johdanto	1
2. Sommitelmat.....	9
2.1 Sommitelman käsitteestä	12
2.2 Sommitelma ja halu.....	18
2.3 Sommitelman etiikka.....	23
3. Poliittiset sommitelmat.....	27
3.1 Shakki ja go-peli	27
3.2 Kaksi tilan määritelmää: <i>logos</i> ja <i>nomos</i>	31
3.2.1 <i>Logos (polis)</i>	31
3.2.2 <i>Nomos</i>	33
3.3 Nomadi	36
4. Sotakone vastaan valtio	41
4.1 Sotakoneen pakoviivat	41
4.2 Nomadisen elämän jäsenyys: sotakone.....	44
4.3 Sotakone ja virtuaalinen mahdollisuus	48
4.4 Sotakoneen vihollinen: suvereeni valtio	51
4.5 Kolmipäinen kiinniotto: maa, työ ja verotus	55
4.6 Miksei ”metamorfoosikone”? Deleuzelainen sota.....	58
5. Sotakoneen aktualisoituminen	65
5.1 Sotakoneen aktiivinen voima	65
5.2 Kirjallisuus	68
5.3 Raha	71
5.4 Kapitalismi	76
5.5 Kapitalismi ja sotakoneen muutospotentiaali	79
6. Yhteenveto.....	85
Lähteet	90

1. Johdanto

Kiinnostus poliittisuuteen ilmenee pitkin Gilles Deleuzen (1925–1995) tuotantoa poliittisena muutoksena sekä kysymyksenä vallankumouksen luonteesta. Poliittisuus näkyy myös siinä, miten Deleuze pyrkii erityisesti yhteistyössään Félix Guattarin (1930–1992) kanssa etsimään uusia olemassaolon ajattelemisen mahdollisuuksia kehittämällä käsitteitä ja kääntäen nämä Deleuzen aiemmin käsittelemät teemat poliittiseksi filosofiaksi (Buchanan & Thoburn 2008, 1). Deleuzen ja Guattarin yhdessä kirjoittamat *Anti-Oidipus (L'Anti-Œdipe, 1972)* sekä *Mille plateaux (Tuhat tasankoa, 1980)* ovat pyrkimyksiä ajatella ilman hierarkioita tai representaatioiden jähmettäviä kategorioita asettaen ”rihmastolliset” materiaaliset kytkökset dialektisen ”puumaisen” olemisen edelle. Ontologian tarkastelu rihamaston käsitteen kautta pyrkii ajattelemaan olemista moneutena (*multiplicité*), jota ei voida alistaa ”puumaisiin” eli hierarkkisiin olemisen tai ajattelun kategorioihin. Deleuze ja Guattari halusivat vaihtoehdon ajattelulle, joka etenee lineaarisesti rungosta puun oksiiin syy-seuraussuhteiden mukaisesti. Rihmaston käsite edustaa verkostomaista ajattelutapaa, jolla ei ole alkua eikä loppua ja jossa jokainen katkos voi olla yhtä merkittävä (Dosse 2010, 362). Nämä teokset yhdessä muodostavat *Kapitalismi ja skitsofrenia* -nimisen kokonaisuuden, joka korostaa poliittisen ja yhteiskunnallisen keskeistä roolia kaikessa olemisessa. Deleuze ja Guattari väittävätkin poliittisen edeltävän olemista (Deleuze & Guattari 2004, 235). Yhteiskunnalliset sommitelmat ovat perustavasti poliittisia, ja nämä sommitelmat vuorostaan määrittävät subjektien muodostumista ja erilaisia elämän mahdollisuuksia. Tämä väite tulee mielestäni ottaa vakavasti ja se vaatii syvempää tarkastelua Deleuzen ja Guattarin teorian valossa.

Eräs Deleuzelle keskeinen poliittista koskeva kysymys koskee vapaaehtoista alistumista. Jo Baruch Spinoza (1632–1677) pohti tätä aikanaan ja Deleuze jäsentääkin tätä ongelmaa teoksessaan *Spinoza: käytännöllinen filosofia (Spinoza: philosophie pratique, 1970)*. Siinä Deleuze esittää Spinozan erään keskeisimmän filosofisen kysymyksen koskevan sitä, ”miksi kansa tekee kunniaa omalle orjuudelleen” (Deleuze 2012, 18). Toisin sanottuna Spinoza etsi vastausta kysymykseen, miksi kansa toimii irrationaalisesti ja omaa etuaan vastaan. *Anti-Oidipus* voidaan nähdä yrityksenä vastata tähän kysymykseen ja sama pyrkimys näkyy myös teoksessa *Mille plateaux*, joka on tutkielmani pääasiallinen lähde. Deleuzen ajattelun poliittisuus tulee myös ilmi hänen Spinoza-

tulkinnassaan, jossa ”käsitteiden luomiseksi” ymmärretyn filosofian perustavampana motiivina on maailman muuttaminen. Ontologia ”politisoidaan” kamppailun kentäksi, jossa maailma on jatkuvassa muutoksen tilassa ja näyttäytyy konfliktien alueena (Deleuze 2012, 166). Sotakoneen ja nomadologian kaltaiset käsitteet ovat välineitä tämän ontologisen ja luonteeltaan dynaamisen ”taistelukentän” kuvaamiseen.

Nomadologia voidaan nähdä ”nomadiselle” olemisen tavalle pohjautuvana ajatteluna tai nomadisen olemistavan tutkimuksena. Käsite on paremmin ymmärrettävissä, kun se asetetaan oikeaan kontekstiin. Teoksessa *Mille plateaux* Deleuze ja Guattari esittävät tulkinnan valtiosta, jonka ensisijaisena tehtävänä on pysyvien hierarkkisten vallan elimien muodostaminen ja ylläpito. Valtio määrittyy näin vallan elinten jatkumisena ja säilyvyytenä. Valtio pyrkii suvereeniuteen ja suvereniteetti pätee vain siihen, minkä valtio pystyy sisäistämään tai ottamaan haltuun (Deleuze & Guattari 2004, 397). Valtion ulkopuoli ei siis muodostu vain toisista valtioista vaan siitä, mitä valtio ei pysty ottamaan haltuun, mikä pakenee sitä. Nomadologia kuvaa tätä valtion ulkopuolta, luonteeltaan erilaista ja valtion kanssa yhteensopimatonta olemisen tapaa. Tutkielmani pyrkii osoittamaan, kuinka tämä valtion ulkopuolelle jäävä nomadinen potentiaali voi jäsentyä sotakoneeksi.

Sotakone on puolestaan jäsenitys nomadisen elämän ja toiminnan muutosvoimasta. Lyhyesti muotoiltuna vastakkain ovat kaksi erilaista olemisen tapaa tai toimintamallia. Deleuze ja Guattari hahmottavat valtion tai valtiokoneiston toiminnan olevan luonteeltaan asettunutta, vakiintunutta tai paikoillaan pysyvää (*sédentaire*). Nomadit taas levittäytyvät tilaan vapaasti ja määrittävät alueensa tilannekohtaisesti. Deleuze ja Guattari viittaavat ”sileän tilan” käsitteellään tähän vapaan liikkeen tilaan, joka pyrkii laajenemaan kaikkiin suuntiin (Deleuze & Guattari 2004, 421). Valtio toimii reproduktion kautta itseään uusintamalla. Sotakone on olemassa vain valtion pysyvyyttä tavoittelevan olemisen tavan ulkopuolella ja asettuu suhteessa valtioon ulkopuoleksi, joka on valtiolle käsittämätön ja siitä riippumaton.

Jotkut kriitikot ovat olleet sitä mieltä, että Deleuze ja Guattari eivät onnistu poliittisella teoriallaan selittämään myöhäiskapitalismin ilmiötä ja ovat itse sokeita joillekin uusliberaalin myöhäiskapitalismin esiintymille. Tämä kritiikki vaatii mielestäni syvempää ja kattavampaa analyysia. Myös Michel Foucault’ta (1926–1984) on syytetty samankaltaisesta lyhytnäköisyydestä

uusliberalismia koskevassa analyysissä muun muassa materiaalisuuden puutteen vuoksi. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, ettei kysymykseen hallinnan luomisesta ja sen ylläpitämisestä vastata tai vastauksesta puuttuu hallintaa ylläpitävä elementti (Rehmann 2013, 206). Juuri Foucault näki *Kapitalismin ja skitsofrenian* ensimmäisen osan, *Anti-Oidipuksen*, merkittävänä filosofisena teoksena sekä ensimmäisenä ”eettisenä” filosofisena julkaisuna Ranskan intellektuaalisessa maailmassa kymmeneen vuosiin. Eettinen aspekti ilmenee tässä tapauksessa ohjenuorana fasisminvastaiselle arkielämän toiminnalle. (Deleuze & Guattari, 1984.) Pyrin tutkielmassa myös selvittämään Deleuzen ja Guattarin filosofian taustalla vaikuttavaa etiikkaa ja sen luonnetta.

Slavoj Žižek kritisoi teoksessaan *Organs without Bodies* (2004) Deleuzen ja Guattarin teosparia *Kapitalismin ja skitsofrenia* myöhäiskapitalismin ideologisena ilmauksena. Peter Hallward esittää teoksessaan *Out of This World* (2006) Deleuzen ajattelun olevan luonteeltaan pohjimmiltaan epäpoliittista taiteellisen luomisen filosofiaa. Nähdäkseni Hallward esittää Deleuzen ajattelun olevan epäpoliittista, koska se kannustaa pakenemaan ”tästä maailmasta”. Alain Badiou sanoo kirjassaan *Deleuze: la clameur de l'être* (Deleuze: olemisen meteli, 2011) pitävänsä Deleuzen poliittista ajattelua ”tyhjänä”, mutta korostaa muuten tämän filosofista merkitystä. Nähdäkseni nämä kritiikit sivuuttavat Deleuzen filosofian poliittisen ja myös materialistisen luonteen, joka on kuitenkin nähtävissä pitkin Deleuzen tuotantoa, tai eivät ymmärrä sitä. Näin ollen epäpoliittisuutta korostavassa kritiikissä uskoakseni sivuutetaan joitakin olennaisia piirteitä Deleuzen ja Guattarin hienovaraisesta poliittisesta filosofiasta, jota on syytä tarkastella esitetyn kritiikin valossa tarkemmin. Tutkielmassa pyrin tuomaan esiin Deleuzen ja Guattarin yhteiskuntafilosofisen käsitteistön sovellettavuuden ja osoittamaan, millaisia piirteitä ja voimasuhteita näillä käsitteillä voidaan selvittää.

Yllä esiteltyä kritiikkiä ja keskustelua vasten on filosofisesti relevanttia analysoida Deleuzen ja Guattarin poliittista filosofiaa valikoitujen käsitteiden sotakone (*machine de guerre*) ja nomadologia (*nomadologie*) kautta. Tarkasteltavaksi nousee näiden käsitteiden välinen suhde, joka on Deleuzen ja Guattarin omassa tekstissä esitetty varsin vaikeaselkoisesti. Mitä sotakoneen käsite pyrkii jäsentämään ja voiko esimerkiksi nomadia olla ilman sotakonetta, tai voiko ajattelun ylipäättään erottaa mielekkäästi valtion toimintatapaa heijastelevasta mallista, tietynlaisesta ajallis-historiallisesti vallitsevasta ajattelutavasta?

Tutkimuksen keskeinen tavoite on selvittää, miksi Deleuze ja Guattari muotoilevat sotakoneen käsitteen ja mihin ongelmaan tällä käsitteellä pyritään vastaamaan. Onko sotakone määritelmällisesti yhteiskunnallinen tai poliittinen käsite, ja voidaanko sitä käyttää laajemmin esimerkiksi tieteen ja taiteen tarkastelussa? Nähdäkseni teoksessa *Mille plateaux* on luettavissa tietynlainen eettinen pohjavire ja teoksen tarjoama käsitteistö tarjoaa välineitä arkipäiväisen toiminnan tarkasteluun: mitkä voimat rajoittavat toimintamahdollisuuksia ja mitkä taas vapauttavat ja luovat niitä? Tämän takia kiinnostava tulokulma sotakoneen käsitteeseen on tarkastella sen tarjoamia toimintamahdollisuuksia arkielämän tasolla. Näin käsite tarjoaa välineen omien toimintamahdollisuuksien ja toimintamallien tarkasteluun viitekehyksessä, jossa valtiokoneisto tai muut suvereenit tahot pyrkivät tasapäistämään ja latistamaan eroa sekä erilaisia olemisen muotoja ohjaten niitä tiettyjä päämääriä kohti.

Tutkimukseni keskiössä on Deleuzen ja Guattarin teoksen *Mille plateaux* luku 12, joka on otsikoitu: *”Traité de nomadologie: la machine de guerre”* (Tutkielma nomadologiasta – sotakone). Kyseisessä luvussa Deleuze ja Guattari käsittelevät sotakoneen käsitettä. Sotakoneen käsitteen avulla valtiota ja kapitalismia pyritään katsomaan poikkeavasta näkökulmasta käsin – ulkoapäin tai ulkopuolisen silmin. Käsite tarjoaa relevantin tulokulman esimerkiksi valtion tai puoluepolitiikan toimintaan nykyajassa, jossa poliittinen kenttä näyttäytyy enenevässä määrin hajanaisena ja epäselvänä. Globaalimmin katsoen esimerkiksi populististen poliittisten liikkeiden nousua voidaan tarkastella sotakoneen käsitteen kautta. Populismien vaikutus yhteiskuntaan riippuu muun muassa valtion rakenteesta, jota määrittävät tietyt säilyttämisen mekanismit ja legitimoitavat toimintatavat.

Sotakoneen muodostaminen voidaan lyhyesti määritellä toiminnaksi, joka pyrkii luovasti jäsentämään jotain valtion toimintatavasta poikkeavaa ja näin problematisoimaan valtion säilyttävän toiminta- ja ajattelutavan. Valtio tarkoittaa pysyvien vallanelinten muodostamista ja ylläpitämistä. Näiden määritelmien kautta myös kysymys vähemmistöjä koskevasta politiikasta tulee osaksi tutkielmaa. Sotakoneen kaltainen poliittisesti latautunut käsite sisältää joitakin Deleuzen ja Guattarin filosofian eettisiä implikaatioita, joita esimerkiksi Foucault muotoilee ohjenuoraksi kirjoittamassaan *Anti-Oidipuksen* esipuheessa: ”Poliittinen toiminta tulee vapauttaa kaikesta yhdenmukaistavasta ja totalisoivasta paranoiasta.” (Deleuze & Guattari, 1984.)

Alustava hypoteesini koskee Deleuzen pragmaattista tulokulmaa. Deleuzea ja Guattaria kohtaan esitetty kritiikki tarvitsee selkeän jäsennyksen heidän käsitteidensä luonteesta ja pyrkimyksestä selittää todellisuutta. Tämän lisäksi on hyvä tarkastella, mitä sotakoneen käsite voisi tarjota vuonna 2021, kun esimerkiksi koronaviruspandemia vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon asettaen valtiot ja globaalin markkinatalouden ongelmalliseen suhteeseen. Sotakoneen käsite ei sisällä yksiselitteisesti myönteistä tai kielteistä arvolatausta siitä, että sotakoneen pitäisi tulla olevaksi. Deleuze ja Guattari esittävät pikemminkin, että sotakone kumpuaa valtion muodostelmien sisältä (Widder 2018, 307). Tämän väitteen pohjalta tutkimukseni tavoitteena on osoittaa, miten sotakoneen käsitettä voidaan soveltaa ja mikä sen perustavampi merkitys on Deleuzen (ja Guattarin) ajattelussa.

Deleuzen ja Guattarin kuvailema kamppailu sotakoneen ja valtion välillä voidaan nähdä perustana sille, mitä meidän politiikkamme on ja mitä vaihtoehtoisia poliittisia vaihtoehtoja meillä on (Widder 2018, 307). Tämä ilmenee esimerkiksi poliittisessa päätöksenteossa siten, että sotakoneen jäsentämä muutoksen mahdollisuus tuo ilmi lukuisten eri vaihtoehtojen läsnäolon. Tällainen pragmaattinen lähestymistapa on myös Deleuzen oman filosofian eräs keskeinen ominaisuus. Sen sijaan että kysyisimme jostakin asiasta: ”Onko se totta?” Deleuze katsoo, että on parempi esittää kysymyksiä kuten ”Mitä se tekee?” tai ”Miten se toimii?” (Deleuze 2005, 103). Sotakoneen ja valtion välinen vastakkainasettelu voidaan nähdä politiikan taustalla vaikuttavana asetelmana, joka on läsnä niin arkisessa poliittisessa päätöksenteossa kuin globaalilla tasolla valtioiden kiinniottomekanismeissa sekä erilaisten yhteiskuntamallien muodostumisessa, olivat ne sitten luonteeltaan liberaalia parlamentarismia, sosiaalidemokratiaa tai autoritääristä valtiojohtoista taloutta. Näin ollen tavoitteenani on esitellä sotakone käsitteenä, joka tarjoaa välineen yhteiskunnan syvällisempään ja ontologiseen tarkasteluun. Pyrin myös osoittamaan, mitä sotakoneen käsite kertoo erilaisista yhteiskunnallisista toimintamekanismeista.

Tutkielmani pyrkii osoittamaan, että esitetystä kritiikistä huolimatta Deleuzen ja Guattarin työstämä käsitteistö on edelleen käyttökelpoista ja kykenee käsitteellistämään yhteiskunnan moninaisia ilmiöitä ontologisesta tulokulmasta käsin. Sotakoneen käsite koskee laajemmin poliittisia toimintamahdollisuuksia ja vaihtoehtoisen toiminnan jatkuvaa läsnäolevuutta suhteessa valtion pysyvyyttä tavoittelevaan toimintatapaan. Tutkielmani tavoitteena on myös tuoda sotakoneen käsitettä vasten esiin Deleuzen ja Guattarin käsitys valtiosta, joka on heidän mukaansa

aina ollut suhteessa ulkopuoleensa. Kahden eri ajattelu- ja toimintatavan yhteensopimattomuus tuleekin vahvasti ilmi, kun niiden taustalla vaikuttava käsitys tilasta ja tilaan asettumisesta tuodaan esille. Koska sotakone ja valtio ovat Deleuzen ja Guattarin ajattelussa vahvasti kytkeytyneitä toisiinsa, sotakoneen käsite määrittyy valtiokoneiston käsitteen kautta, joten myös valtiokoneistolle on tarpeen antaa alustava määritelmä.

Valtio määrittyy olennaisesti sisäpuolen ja ulkopuolen välisestä suhteesta. Valtion ulkopuolelle jää se, mitä se ei kykene ottamaan haltuun (Deleuze & Guattari 2004, 360). Väittäisin tämän argumentin olevan hedelmällinen muun muassa tarkasteltaessa suurvaltoja, jotka pyrkivät Deleuzen ja Guattarin mukaan levittäytymään globaalisti pysyvyyttä tavoitellen. Tämä tulkinta tarkoittaa nähdäkseni sitä, että valtiot ovat jatkuvasti epävarmassa tilassa, jolloin valtioiden johtajat joutuvat tarkastelemaan muiden mielihaluja ja olemaan epävarmoja asemastaan (Deleuze & Guattari 2004, 394). Sotakoneen käsite tuo ilmi jatkuvan jännitteen valtiovallan ja sitä pakenevien olemisen tapojen välillä. Tästä kumpuaa kysymys siitä, kykeneekö Deleuzen ja Guattarin yhteiskuntateoria tarjoamaan vakavasti otettavan vallankumouksellisen toimintamallin tai vastarinnan muodon.

Sotakoneen käsitettä voidaan soveltaa periaatteessa mihin tahansa yhteisöihin, joissa on hierarkioita, kuten esimerkiksi akateemisen maailman ja sen toimintatapojen tarkasteluun. Akateemisen tutkimuskulttuurin ja filosofian tutkimuksen piirissä täytyy usein antaa statusta niille ammattifilosofoille, jotka ovat auktoriteettiasemassa. Tällainen asetelma saattaa johtaa sellaisen toimintakulttuurin vahvistamiseen, jossa vallitsevan ajattelutavan problematisointi tai kritisointi hiljennetään tai siirretään syrjään ajattelun liikkeen rajoittamiseksi. (Olkowski 2017, 80.) Näin ollen sotakoneen käsitteen avulla on mahdollista tarkastella ulkopuolisuutta ja valtasuhteiden dynamiikkaa laajemmin, ei vain suhteessa valtioon ja sen toimintamekanismeihin.

Tutkimukseni pääasiallinen lähde on yllä esittelemäni Deleuzen ja Guattarin teos *Mille plateaux*. Lisäksi Deleuzen laaja käsitteistö vaatii selventämistä ja Deleuzen filosofisten lähtökohtien tarkempaa avaamista. Käytän tukenani erityisesti Brent Adkinsin kommentaaria *Deleuze and Guattari's A Thousand Plateaus: A Critical Introduction and Guide* (2015). Lisäksi esiteltävien käsitteiden selventäminen vaatii tuekseen Deleuzen muuta tuotantoa. Sotakoneen käsitteen taustat tulevat ymmärrettävämmiksi muun muassa teosten *Anti-Oidipus* ja *Différence et répétition*

(Ero ja toisto, 1968) kautta. Käytän apunani artikkeleita ja kommentaareja, jotka myös tukevat tutkielmassani esittämiä väitteitä. Näiden lisäksi otan mukaan joitakin Deleuzen ja Guattarin yhteiskuntafilosofiaa kohtaan esitettyjä kritiikkejä, jotka mahdollistavat käsitteiden toimivuuden syvemmän tarkastelemisen. Mainitun teoksen *Mille plateaux* luvun lisäksi keskeiseksi lähdekirjallisuudeksi valikoituvat edellä mainitsemani Deleuzeä ja Guattaria kritisoivat teokset.

Menetelmällisesti tutkimukseni on kirjallisuus- ja teoriakatsaus Deleuzen ja Guattarin sotakoneen ja nomadologian käsitteisiin kytkeytyvään yhteiskuntafilosofiaan. Tutkimus pitää sisällään käsiteanalyysia ja tarkasteltujen käsitteiden kriittistä tarkastelua yhteiskuntafilosofisessa kontekstissa. Näin ollen tutkielmaan sisältyy teoreettinen osio ja soveltavampi osio, joka pyrkii selventämään sotakoneen käsitteen jäsentämää muutospotentiaalia.

Aloitan tutkielman esittelemällä lyhyesti Deleuzen ja Guattarin käsitystä filosofiasta ja sen perusyksiköstä eli käsitteestä. Tämän jälkeen määrittelen sotakoneen kannalta keskeisen sommitelman¹ käsitteen, jonka kautta sotakoneen luonne voidaan ymmärtää paremmin oikeassa kontekstissa. Selvennän lyhyesti sommitelmia määrittävän toimintaperiaatteen, niitä jäsentävän halukäsityksen sekä sommitelmien taustalla vaikuttavan etiikkakäsityksen. Tämän jälkeen esittelen Deleuzen ja Guattarin sotakoneen käsitettä yksityiskohtaisemmin, osoittaen, kuinka sotakoneen käsite jäsentää poliittisessa kontekstissa sommitelmien muutokseen pyrkivää taipumusta. Selvennän tätä suhteessa valtion olemisen tapaan kahden erilaisen tilakäsityksen sekä tilaan asettumisen tavan kautta. Tässä luvussa selvennän myös nomadin käsitettä sekä nomadisen olemisen tavan tutkimusta, nomadologiaa.

Kolmannessa pääluvussa tarkastelen sotakoneen ”pakoviivoja” eli lukuisia mahdollisuuksia, jotka käsitteellistävät toisin toimimisen mahdollisuutta. Havainnollistan tätä käsitettä tarkastelemalla ”Black Lives Matter” -mielenosoituksia sekä niiden ympärillä harjoitettua internet-aktivismia. Alaluvuissa tuon ilmi sotakoneen taustalla vaikuttavan virtuaalisen mahdollisuuden asettamalla sen vastakkain valtion yhdenmukaistavan olemisen tavan kanssa. Tässä luvussa selvennän myös

---

¹ Käytän tässä sanaa sommitelma, vaikka tässäkin käänöksessä on omat ongelmansa. Alkuperäinen *agencement* tai *assemblment* viittaa yhteensovittamisen toimintaan tai eri komponenttien yhteen asettamiseen (*agencer*, *assembler*), mutta myös tällaisen tapahtuman lopputulokseen: osien kokoonpanoon, joka sopii yhteen hyvin (DeLanda 2016, 1).

valtion toimintatapaa ja sen kiinniottokoneistoa, jonka kautta valtio pyrkii kaappaamaan sotakoneen ja tekemään siitä osan säilyttävää koneistoaan. Tämän luvun viimeisessä alaluvussa selvennän, mikä on sotakoneen suhde sotaan ja sen merkitykseen erityisesti Deleuzen ajattelussa.

Viimeisessä luvussa tarkoitukseni on pyrkiä tarkentamaan, minkälaista muutosvoimaa sotakoneen käsite pyrkii käsitteellistämään. Luvun alussa selvennän tätä muutosvoimaa Deleuzen Nietzsche-tulkinnan kautta. Tämän jälkeen havainnollistan sotakoneen muodostamista kirjallisuuden, rahan sekä kapitalismin viitekehyksissä. Nämä esimerkit tuovat esiin erilaisia puolia sotakoneen toimintatavassa ja tuovat myös ilmi ongelmallisia piirteitä Deleuzen ja Guattarin nomadin käsitteessä sekä sotakoneen määritelmässä yleisemmin. Maurizio Lazzaraton (s. 1955) tulkinta tuo ilmi viimeaikaisen tulkinnan sotakoneesta, jossa sotakone samastetaan kapitalismiin ja sen väkivaltaiseen muutosvoimaan.

2. Sommitelmat

Deleuzen filosofiaa on vaikeaa lokeroida yhden filosofisen suuntauksen tai kategorian alle. Alain Badioun mukaan Deleuze ei ollut fenomenologi, strukturalisti, heideggerilainen eikä angloamerikkalaisen analyttisen ”filosofian” maahantuoja eikä myöskään liberaali tai uskantilainen uushumanisti (Badiou 1999, 96). Deleuze lokeroidaan usein materialistiksi, jälkistrukturalistiksi, vitalistiksi tai transsendentaaliseksi empiristiksi, mutta Deleuzen ajattelua ei ole mielekäästä palauttaa mihinkään näistä kategorioista. Deleuzen ajattelua kuvaa kuitenkin varsin hyvin nietzscheläinen ”epäajanmukaisuus”, joka ilmenee ajatuksessa ajattelun jatkuvasta liikkeestä ja uudistumisesta (Taira & Väliaho 2015, 9).

Deleuze tutustui poliittiseen aktivistiin ja psykoanalyttikko Félix Guattariin vuonna 1969, ja tästä alkoi monta kymmentä vuotta kestänyt yhteistyö. Koska Deleuzeä pidetään usein tämän parivaljakon varsinaisena filosofina, yhteistyötä Guattarin kanssa on pidetty Deleuzen filosofiaa heikentävänä tekijänä (esim. Žižek 2016, 18–19). Guattari oli kuitenkin kehittänyt monia käsitteitä ja ideoita jo ennen Deleuzen tapaamista, ja esimerkiksi tutkielmassa käsiteltävä sotakoneen käsite on alun perin Guattarin käsialaa (Lazzarato 2019, 135). On myös esitetty, että Deleuzesta tuli oikeastaan vähemmän poliittisesti aktiivinen kun hän tapasi Guattarin, sillä hän päätti keskittyä enemmän kirjoittamiseen (Buchanan & Thoburn 2008, 1). Guattarilla on siis merkittävä rooli keskeisten käsitteiden kehittäjänä, eikä Guattarin merkitystä saisi jättää huomiotta. Deleuzen ja Guattarin filosofiaa määrittääkin olennaisesti käsitteiden luominen ja filosofian perusyksikön, käsitteen, uudenlainen tulkinta.

Vuotta ennen Guattarin kuolemaa Deleuze ja Guattari julkaisivat yhteisteoksen *Mitä filosofia on?*² (*Qu'est-ce que la philosophie?*, 1991), joka pyrkii määrittelemään uudelleen filosofian perusyksikköä tai ajatustiivistymää, käsitettä. Deleuzen mukaan filosofia on ala, joka luo ja keksii uutta kuten tiede ja taide. Filosofia luo käsitteitä ja keksii niitä. Ei siis ole ”käsitteiden taivasta”, valmiita käsitteitä, joita filosofit voisivat määritellä ja joiden oikeita tai vääriä merkityksistä tai tulkintoja he voisivat pohtia. Sellainen ajatus olettaa, että käsitteet ovat annettuina ja odottavat

---

² Deleuze tosin kirjoitti teoksen pitkälti yksin. Guattari on teoksessa nimellisesti mukana kunnianosoituksena heidän yli kaksikymmentä vuotta kestäneelle yhteistyölle (Dosse 2010, 456).

vain käsittämistä. (Deleuze 2005a, 61.) Filosofia ei siis ole ensisijaisesti mietiskelyä, reflektiota tai kommunikaatiota: filosofian tehtävä on Deleuzen ja Guattarin mukaan luoda uusia käsitteitä.

Deleuze ja Guattari aloittavat teoksen *Mitä filosofia on?* kysymällä, mikä käsite on. Heidän mukaansa tämä kysymys on mielekäs vertailevana kysymyksenä. Deleuze ja Guattari vertaavat filosofiaa jatkuvasti tieteeseen ja taiteeseen, jotka heidän mukaansa kehittävät omia, filosofiasta erillisiä ajattelumallejaan. Tieteen ja taiteen ajattelumallit ja historialliset systeemit kyllä leikkaavat filosofiaa paikoitellen, mutta kumpikaan näistä ei palaudu filosofiaan ja sen tehtävään. (Deleuze & Guattari 1993, 19–20.) Filosofinen käsite perustuu ongelmaan, jota ilman sillä ei olisi mieltä. Filosofia pysyy luovana ja vallankumouksellisena niin kauan kuin se luo uusia käsitteitä. Deleuzen mukaan uusien käsitteiden ainoina edellytyksinä on, että ne ovat outoja, ja että ne vastaavat oikeisiin ongelmiin. Käsitteen ”outous” tarkoittaa, että käsite pitää sisällään sellaisia elementtejä, jotka on vaikea sovittaa omaan ajatteluun ja totunnaisiin ajattelutapoihin. Näin filosofian luovuus ja uuden ongelman asettaminen estävät filosofian latistumisen mielipiteiksi, keskusteluksi tai arkipäiväiseksi jutusteluksi. (Deleuze 2005a, 74.) Käsite on siis luova tapahtuma, joka laajentaa ongelmanasettelua.

Mistä käsite sitten muodostuu? Deleuzen ja Guattarin mukaan (1993, 26) jokainen käsite koostuu ja määräytyy komponenteista. Käsite on moneus, sillä se koostuu aina useasta osasta. Käsite ei voi siis olla yksinkertainen, vaan se koostuu aina vähintään kahdesta komponentista. Käsitteellä ei voi myöskään olla äärettömästi komponentteja, koska tällöin käsite olisi puhdas kaaos. Käsitteen täytyy piirtää itselleen aina ääriviivat, jotta se rajaisi itsensä erilleen kaaoksesta (emt., 26). Käsitteen moneus tarkoittaa, että käsitteet ovat sommitelmia, jotka koostuvat erilaisista osista, sanoista ja inhimillisistä ja epäinhimillisistä elementeistä (Deleuze 1992, 65–66).

Deleuze ja Guattari esittävät, että käsitteet ovat jatkuvassa tulemisen (*devenir*) tilassa. Käsitteet muodostavat keskenään sommitelmia, koordinoivat yhteisiä ääriviivojaan ja muodostavat ongelmia, ja säilyttävät samalla oman historiansa (Deleuze & Guattari 1993, 28–29). Käsitteen ymmärrettävyys ja konteksti riippuu laajemmasta yhteiskunnallisesta sommitelmasta, joka antaa lausumille ja asiasisällöille tietyn luonteen. Käsitteet muodostavat toisiaan leikkaavia pintoja ja tasoja, jotka tarjoavat erilaisia vastauksia erilaisiin ongelmiin riippuen toisista käsitteistä ja käsitettä määrittävistä komponenteista. Uudet käsitteet sekä vanhojen käsitteiden käyttäminen

uudenlaisissa konteksteissa tekevät mahdolliseksi uusien olemisen tapojen ja luovien käytäntöjen keksimisen, joka taas tuottaa uusia olemisen mahdollisuuksia. Käsitteet ovat täynnä vapautta sekä poliittista voimaa (Deleuze 2005a, 39).

Deleuzen ja Guattarin käsitys filosofiasta ja käsitteen luonteesta selventää hyvin tässä tutkielmassa esiteltyjä käsitteitä, kuten ”sotakone”, ”pakoviiva” tai ”sileä tila”, ainakin kahdesta syystä. Ensinnäkin filosofian tehtävänä on Deleuzen ja Guattarin mukaan käsitteiden luominen, ja tähän sisältyy aina mahdollisesti myös pieleen menevää kokeilemistä (Jakonen 2015, 224). Kaikki luodut käsitteet eivät aina toimi, sillä niiden soveltaminen ei onnistu haluttujen ilmiöiden tai tapahtumien kohdalla. Filosofian tarkoituksena onkin luoda käsitteitä ja sen jälkeen katsoa, miten hyvin ne toimivat ja miten hyvin niitä voidaan soveltaa suhteessa muihin käsitteisiin. Käsite ei siis ensisijaisesti selitä todellisuutta vaan tuo siitä mahdollisesti jotain uutta ilmi. Toiseksi teoksen *Mitä filosofia on?* lähtökohtana on maailman kaoottisuus. Deleuzen mukaan elämä on itsessään tulemista ja luomista. Filosofia kykenee luomaan käsitteitä, jotka johdattavat meitä ajattelemaan tätä luomista ja jatkuvaa muutosta (Colebrook 2002, 85). Käsitteiden tarkoituksena ei ole jähmettää todellisuutta muuttumattomiin kategorioihin, jolloin Deleuzen mukaan (2005a, 87) filosofia esittää tulkinnan kokeilemisen sijaan.

Käsitteet eivät siis pyri muodostamaan todellisuudesta representaatiota. Tästä seuraa, että käsitteet ovat muutoksen tilassa, eikä niitä voida täysin tyhjentävästi tulkita. Tämä taustoittaa hyvin tutkielmassa esiin nousevia määritelmällisiä haasteita, sillä Deleuzen ja Guattarin käsitteitä on paikoitellen todella haastavaa – ellei mahdotonta – määritellä tyhjentävästi tai pysyvästi lokeroiden. Deleuzen ja Guattarin tavassa määritellä käsitteitä näkyy myös jälkistrukturalistinen jatkuvan ”lykkäämisen” efekti, jossa määritelmät pakenevat otetta ja käsitteet määritellään usein negaation kautta. Käsitteet ovatkin tässä kontekstissa eläviä paradokseja, joista niiden luutuessa tulee fraseologiaa. Deleuzen ja Guattarin ”käsitteen” käsite selventää tutkielmassa esiteltyjen käsitteiden luonnetta. Seuraavaksi selvennän tarkemmin sommitelman käsitettä ja sen toimintalogiikkaa.

2.1 Sommitelman käsitteestä

Mikäli Deleuzen ja Guattarin teoksesta *Mille plateaux* on löydettävissä varsinainen teoreettinen ”punainen lanka”, se on sommitelman (*agencement, assemblage*) käsite (Dosse 2010, 251). Sommitelma on käsite, joka tarkastelee rakenteen, satunnaisuuden, järjestäytymisen ja muutoksen välisiä liikkeitä (Stivale 2014, 91). Sommitelma on tulemista, joka tuo niin keinotekoiset kuin luonnollisetkin materiaaliset elementit yhteen muodostaen erilaisia asetelmia. Sommitelman käsitteellä on vahva yhteys Spinozan ontologiaan. Spinoza esittää teoksessaan *Etiikka* (1674) väitteen, jonka mukaan maailmankaikkeudessa ei voi olla kahta tai useampaa substanssia, jolla on sama luonto tai attribuutti. Spinoza pyrkii todistamaan, että kaikille attribuuteille on yksi ainoa substanssi (Spinoza 1994, 46). Deleuzen mukaan tämä ei ole enää väite yhdestä substanssista vaan yhdestä yhteisestä immanenssin tasosta, jolla kaikki ruumiit, sielut ja yksilöt ovat (Deleuze 2012, 154). Immanenssin taso (*plan d'immanence*) on taustaoletus olemisen ja ajattelun luonteesta, pelkkää liikettä ja muutosta ilman valmiita subjekteja tai objekteja (Goodchild 1996, 219). Immanenssin olennainen vastakohta on transsendenssi, joka olettaa todellisuuden ulkopuolelle kaiken kattavan periaatteen tai näkökulman. Immanenssin tason käsite pyrkii siis välttämään ajatuksen, jonka mukaan luomisen voima on maailman ulkopuolella, kuten esimerkiksi kristillinen maailmankuva yleensä olettaa. Deleuzen filosofiassa maailman sisäiset (immanentit) voimat luovat subjektit, käsitteet ja merkitykset (Jakonen 2015, 225). Immanenssin taso on perusta tai viitepiste, josta sommitelmat muodostuvat.

Tämä tulkinta mahdollistaa erilaisten asioiden väliset yhdistymiset, sillä kaikki oleva levittäytyy samalle tasolle. Spinozan ontologian keskiössä ovat substanssin ja modusten käsitteet; Deleuzen ja Guattarin ontologia taas hahmottaa tietyn tyyppisten sommitelmien erilaisia prosesseja. Sommitelma on heterogeeninen, jatkuvien osien asetelma, joka on ajallisesti enemmän tai vähemmän vakaa. (Lundy & Voss 2015, 110.) Kaikki järjestäytynyt materiavirta voidaan nähdä sommitelmana, joka on tietynlainen tietyntyyppisenä aikana. Sommitelma yhdistää luonteeltaan erilaisia asioita keskenään.

Sommitelma on yhteistoimintaa, tietynlainen symbioosi sen eri osien välillä (Deleuze 2005a, 154). Tämä symbioosi, ”sympatia” eli ruumiiden ponnistus sekä läpäiseminen tulee ymmärtää vahvasti

ontologisessa viitekehyksessä. Sympatia tarkoittaa tässä kontekstissa lukuisten erilaisten materiavirtojen välistä yhteistoimintaa. Erilaiset moneudet, osat, tilanteet tai materiavirrat yhdistyvät keskenään sommitelmaksi, vaikka ne eivät ole luonteeltaan tai alkuperältään keskenään yhtäläisiä. Sommitelmat liittävät näitä erilaisia osia aktiivisesti yhteen luoden niiden välille kytköksiä (DeLanda 2016, 2). Minä olen siis sommitelma, niin kuin myös työpöytäni tai rakkauteni tiettyä ihmistä kohtaan. Himalajan vuoristo on sommitelma ja myös feodalismi oli sommitelma, joka määrittä asioiden keskinäiset suhteet uudelleen esimerkiksi eläimeen (hevonen), naiseen (ritarirakkaus) ja maahan (läänitys) muodostaen myös järjettömiltä tuntuvia sommitelmia, jotka ovat kuitenkin historiallisesti paikannettavissa (Deleuze 2005a, 50). Deleuzen viittaus sommitelmien ”järjettömyyteen” viittaa nähdäkseni muutoksiin, joita ei voida selittää minkään yleisen mallin mukaan. Esimerkiksi 1800-luvun loppupuolella hallinnut anatominen käsitys ihmisestä mittasi ihmisten luonteenlaatua ja toimintakykyä kallonmuodon perusteella. Rock-musiikki määrittä 1950-luvulla uudelleen suhteen esimerkiksi soittimiin (sähkökitara), pukeutumisen ja käyttäytymistapoihin (nuorisokulttuuri) sekä itsetuhoisen elämäntavan ihannointiin (huumeet). Feodalismien esimerkki osoittaa osuvasti, kuinka sommitelmien heterogeeniset ainesosat voivat muodostua minkä tahansa ainesten välille. Sommitelmista voi siis tulla isompien sommitelmien osia. Sommitelmien ominaisuudet syntyvät niiden eri osien välillä tapahtuvien jatkuvien vuorovaikutusten seurauksena (DeLanda 2016, 83).

Sommitelmaa määrittää keskeisesti kaksi erilaista sisäistä taipumusta. Sommitelma pyrkii sekä liikkumattomuutta että muutosta kohti. Nämä kaksi taipumusta muodostavat kaksi abstraktia napaa, jotka ovat ontologisesti yhtäläisessä jatkuvuussuhteessa toisiinsa (Lundy & Voss 2015, 110). Kaikki sommitelmat liikkuvat ja asettuvat näiden napojen välillä ja niiden väliset erot ovat aste-eroja. Himalajan vuori on sommitelmana paljon lähempänä staattista tai liikkumatonta napaa kuin työpöytäni, jonka osatekijät vaihtelevat päivittäin. Tästä huolimatta kaikkien sommitelmien prosessia määrittää sama jännite liikkumattomuuden ja muutoksen välillä. Himalajan vuori on vain astetta hitaampi ja liikkumattomampi koostumisen prosessi kuin ihmisten välisessä toiminnassa määrittyvät sommitelmat, kuten työkalut tai kirjallisuus.

Deleuzen ja Guattarin mukaan sommitelmat ovat monimutkaisia territorioiden, ominaisuuksien, ilmaisujen, ruumiiden sekä objektien asetelmia, jotka kokoontuvat yhteen vaihtelevaksi ajanjaksoksi luodakseen uusia toiminnan tapoja. Sommitelmia määrittää sekä vaaka- ja pysty

akseli. Vaaka-akseli on territorion eli säännönmukaisuuden, alueen tai periaatteen muodostamista ja tästä territorion irrottautumista ja vapautumista (Stivale 2014, 94). Vaaka-akseli koskee ruumiiden ”konemaisia sommitelmia” sekä ruumiiden aineettomien muutosten, aktien ja ilmausten ”artikuloinnin kollektiivisia sommitelmia” (Parr 2010, 18). ”Ruumis” (*corps*) tarkoittaa Deleuzen filosofiassa hallitsevien ja hallittujen voimien välistä suhdetta. Mitkä tahansa kaksi voimaa muodostavat keskinäiseen suhteeseen asettuessaan ruumiin (Deleuze 2005b, 59). Ruumis voi olla niin kemiallinen, biologinen, sosiaalinen kuin poliittinenkin. Ihmisruumis on näin ollen vain yksi mahdollinen voimien järjestäytymisen muoto. Ruumis on voimien kokoelma, paikka, jossa voimat vaikuttavat toisiinsa (Goodchild 1996, 28). Sommitelmien vaaka-akseli käsitteellistää dynaamista materiaalisuutta ja siihen kytkeytyvää ilmaisun tasoa. Se tuottaa siis myös lausumajärjestelmiä, sommitelmasta riippuvia lausumia ja merkityksiä (Deleuze 2005a, 175–176).

Pystyakselilla ovat sommitelmia vakiinnuttavat ja järjestystä ylläpitävät puolet – territorialisaatio ja reterritorialisaatio – sekä deterritorialisaation leikkaavat kärjet, jotka johtavat sommitelmia uusiin muodostelmiin. Tämä käsiterykelmä vaatii hieman selventämistä. Deleuzen ajattelussa territorio viittaa liikkuvaan ja muuttuvaan keskipisteeseen, joka on paikannettavissa tietynä pisteenä ajassa ja tilassa (Parr 2010, 280). Territorio voi olla mikä tahansa alue, järjestys tai toistuva periaate. Deleuze ja Guattari esittävät *Anti-Oidipuksessa* maan olevan ensimmäinen historiallinen tuotannon ja halun territorio (Deleuze & Guattari 2010, 163). Tämä tarkoittaa, että maa on pinta, jolle koko yhteiskunnallinen tuotantoprosessi kirjautuu: maa tuottaa tietynlaisen suhteen työn kohteeseen, työvälineisiin ja itse työhön. Tällainen territorio voidaan paikantaa historiallisesti agraariyhteiskuntiin, joissa suurin osa ihmisistä työskentelee maanviljelyn parissa. Territorio on luonteeltaan kehityksen tilassa, jossa se voi potentiaalisesti muuttua joksikin muuksi. Rahatalouden esiinnousu voidaan nähdä tällaisena muutoksen aiheuttavana deterritorialisaation liikkeenä. Deterritorialisaatio viittaa territorion eli tietyn alueen tai järjestyksen muutokseen, annetusta ulkoisesta ympäristöstä irtautumiseen. Juuri raha määritteli uudelleen suhteen maahan ja työhön, ja kaupungistumisen myötä ihmiset alkoivat muuttaa kaupunkiin työn perässä. Rahatalouden synty voidaan nähdä merkittävänä deterritorialisaation liikkeenä yhteiskunnallisella tasolla.

Reterritorialisaatio viittaa puolestaan sommitelmien elementtien uudelleenkytkeytymiseen ja materiavirtojen takaisin ohjautumiseen sekä patoamiseen. Deterritorialisaatiota seuraa yleensä

aina reterritorialisaatio (Deleuze & Guattari 2004, 11, 560). Rahatalouden aiheuttamassa muutoksessa ihmiset liikkuvat konkreettisesti pois asuinalueeltaan, ja halu alkoi kohdistua maan sijasta rahaan ja sen tuomiin mahdollisuuksiin. Territorialisaaion käsite ja sen de- ja re- etuliitteet kuvastavat sommitelmien rakentumista ja niiden toimintalogiikkaa. Nähdäkseni sommitelman akselit kuvaavat asiantilojen muutoksia sekä ilmaisuja, jotka kytkeytyvät ruumiillis-koneellisiin asetelmiin. Sommitelmia määrittävät vaihtelevat asiointilat eli ruumiiden tilat, se mitä tapahtuu ruumiiden vaikutusten ja toimintojen tasolla. Tämän lisäksi sommitelmia määrittävät myös lausumajärjestelmät: merkit järjestäytyvät uudella tavalla, mikä saa aikaan uusien tyylien ja muotoilujen ilmaantumisen (Deleuze 2005a, 175–176). Juuri rahatalouden esiinnousu sai aikaan uusien merkkijärjestelmien syntymisen.

Toinen sommitelman akseli kuvaa siis sommitelmien jakoa tai jakautumista. Sommitelmaa ei ole ilman territoriota, territoriaalisuutta ja reterritorialisoitumista – nämä tekijät liittyvät kaikkiin sommitelmiin. Sommitelmaa ei myöskään ole ilman deterritorialisoivaa kärkeä, joka johtaa sommitelmia asettumaan uusiin luomuksiin ja kytkeytymisiin (Deleuze 2005a, 177). Sommitelmat siis ilmaantuvat järjestäytyvistä heterogeenisistä elementeistä rakentuviksi olioiksi, jotka voidaan käsitteellistää ainakin tilapäisesti (Parr 2010, 18). Tämä tilapäisyys tuo ilmi jokaisen sommitelman taipumuksen muutokseen. Nämä kaksi liikettä ovat olemassa yhtä aikaa sommitelmassa, mutta ne eivät ole tasapainossa tai symmetrisiä keskenään (Deleuze 2005a, 177–178). Kyse on epäsymmetrisestä muutoskimpusta.

Sommitelmat voivat kasautua hyvinkin laajoiksi ryhmittymiksi, jotka muodostavat ”kulttuureita” tai jopa ”aikakausia” (Deleuze & Guattari 2004, 448). Toisaalta sommitelmat määrittävät myös dogmaattista arkielämän tasoa ja sen toimintaa, hyvinkin itsestään selviä käsityksiä esimerkiksi erilaisten esineiden käyttötarkoituksista ja siitä, mihin kutakin esinettä ajatellaan voivan käyttävän ja mihin taas ei. Deleuze ja Guattari erottavat tässä yhteydessä toisistaan työkalut ja aseet. Työkaluista ja aseista ei voida puhua ennen kuin on määritetty niitä konstituivat sommitelmat, joita ne edellyttävät ja joissa ne vaikuttavat. Tästä syystä eri arkielämän objekteja on vaikea erottaa mielekkäästi toisistaan kun niiden käyttötarkoituksia aletaan miettimään laajemmin. Aseella ja työkalulla on molemmilla keskenään samanlaisia ominaisuuksia liittyen kullekin kuuluvaan sommitelmaan, joihin ne yhdistyvät. Sommitelma määrittää, mikä on tiettyä ajankohtana tekninen elementti ja mikä sen käyttötarkoitus on (Deleuze & Guattari 2004, 439).

Näin ollen työkalut tai aseet ovat vain seurauksia niitä konstituovista sommitelmista, jotka antavat niille niiden luonteen tai käyttötarkoituksen tiettyinä aikana. Sommitelman käsite pyrkii siis tietoisesti ylittämään muun muassa perinteisen mikro–makro- tai subjekti–objekti-jaottelun ja löytämään sellaisen koostumisprosessin, joka vaikuttaa niin organismien muodostumisen kuin yhteiskuntamuodostelmien tuotannon tasolla.

On tärkeää painottaa, että sommitelman luonteeseen kuuluu aina deterritorialisoiva leikkauskärki, jonka kautta muutos voi tapahtua: sommitelmaa määrittää taipumus muutokseen. Tämä deterritorialisoiva kärki on missä tahansa, missä sommitelma asettuu kontaktiin ulkopuolensa kanssa (Adkins 2015, 247). Ulkopuoli tarkoittaa tässä mitä tahansa sommitelman yhdistelmää jonkin sille heterogeenisen kanssa. Esimerkiksi todella kovaäänisen musiikin soiminen yökerhossa voi olla deterritorialisoiva elementti, joka saa ihmiset tanssimaan keskustelemisen sijaan. Sommitelmaa leikkaavat siis jatkuvasti erilaiset vaihtelun rajat, joita ne saattavat läpikäydä eri tilanteissa.

Deleuze ja Guattari erottavat tähän liittyen *rajan* ja *kynnysen* käsitteet. Raja kuvaa jokaisen sommitelman viitepistettä tai viimeistä muutosta, jonka se kykenee läpikäymään pysyen kuitenkin vielä itsenään. Kynnys taas kuvaa sommitelman vaihtumiskohtaa, pistettä, jossa se väistämättä muuttuu joksikin muuksi. Raja merkitsee toiseksi viimeistä tapausta, välttämätöntä uudelleenaloitusta ja kynnys äärimmäistä tapausta, välttämätöntä muutosta (Deleuze & Guattari 2004, 484). Deleuze ja Guattari havainnollistavat näiden käsitteiden eroa mielenkiintoisesti parisuhderiita-sommitelman kautta. Riidoissa on usein ”viimeinen sana”, jonka yli kumpikaan osapuoli ei halua tai uskalla mennä. Joskus riita kuitenkin äityy siihen pisteeseen, jossa toinen sanoo jotain käänteentekevää, joka saattaa muuttaa parisuhteen luonteen peruuttamattomasti. Parisuhderiidassa raja saattaisi olla esimerkiksi ilmaisu ”entinen poikaystäväsi...”. Tällainen lausahdus ei välttämättä vielä muuta parisuhdesommitelman luonnetta. Kynnystä ja sen ylitystä saattaisi kuvata ilmaisu, ”ero” tai ”vain ystäviä...”. Tämänkaltaiset riidanpäätösilmaukset voivat siis olla kynnys, joka saa sommitelman muuttumaan joksikin muuksi, asettumaan uuteen sommitelmaan, tässä tapauksessa eroon (Deleuze & Guattari 2004, 484). Näiden käsitteiden välinen aste-ero kuvaa nähdäkseni varsin hyvin sitä sommitelmien jatkuvaa potentiaalista muutosta tai uusiksi sommitelmiksi vaihtumista, jotka antavat niille uuden luonteen.

Sommitelmat määrittävät sisältämiensä kohteiden luonteen. Palataan vielä aseisiin ja työkaluihin. Sommitelmasta riippuen ase voi olla työkalu ja työkalu ase (Deleuze & Guattari 2004, 436). Asetta ja työkalua määrittää siis lähtökohtaisesti sama tilanne: niiden luonne riippuu työn järjestäytymisestä sekä tähän liittyvistä ihmisen, eläimen ja asioiden sommitelmista. Näin ollen todellista eroa aseeseen ja työkalun välillä on vaikea määrittää. Tämä koskee sommitelmien tilaa laajemmin, sillä sommitelmat saattavat asettua uudella tavalla kohdatessaan ulkopuolen, joka saattaa väistämättä asettaa ne uudenlaiseen sommitelmaan. Aseet ja työkalut voidaan erottaa toisistaan niiden käytön perusteella: aseiden tarkoituksena on ihmisten tuhoaminen, työkalujen tarkoituksena hyödykkeiden tuottaminen. (Deleuze & Guattari 2004, 435.) Käyttötarkoitus voi kuitenkin uudessa kontekstissa omaksua uudenlaisen muodon. Deleuzen ja Guattarin mukaan kyntöaura³ on olemassa tietynä työkaluna vain sommitelmassa, jossa ovat käytössä pitkät avonaiset pellot, hevonen korvaa härän vetoeläimenä, maa alkaa käydä läpi kolmivuotista viljelykiertoa ja taloudesta tulee yhteistä. Deleuzen ja Guattarin analysoimat historialliset esimerkit erilaisista sommitelmista osoittavat hyvin sommitelmien empiirisen luonteen, jonka ymmärtäminen on olennaista tämän tutkielman kannalta. Seuraavaksi esittelen, kuinka nämä sommitelmat konstituoituvat.

Deleuzen ajattelun voidaan nähdä olevan luonteeltaan hylotsoismia, joka on näkemys materian omatoimisesta muotoutumisesta. Hylotsoismi on vastakkainen kanta hylomorfismille, jonka mukaan oliot koostuvat sekä aineesta että muodosta (esim. Aristoteles). Kyseessä on tietoinen pyrkimys päästä irti filosofian historiassa vahvasti vaikuttavasta dualismista, joka jakaa todellisuuden abstrakteihin vastakohtapareihin. Tällaisia jaotteluja ovat esimerkiksi jaottelu ulko- ja sisäpuoleen sekä subjekti–objekti tai henki–materia-jaottelut. Deleuze pyrkii filosofiaan, jossa tällaiset kahtiajaot eivät ole perustavassa asemassa. Tätä taustaa vasten Deleuze hahmottelee metafysiikkaa, joka ei ole riippuvainen materian muodollisesta, transsendentaalisesta järjestyksestä, joka tuottaa kaksi olemisen järjestystä, muodon ja sisällön. (Lundy & Voss 2015, 107.) Kantin ajattelussa keskeisenä elementtinä on transsendentaalinen tietoisuus, joka tekee käsittämättömästä materiasta koherentteja havaintoja tietoisuuden omilla apriorisilla ehdoilla. Suhteessa Kantin ajatteluun Deleuzen projektina on pyrkimys ajatella olemista yksiselitteisenä,

---

³ Deleuze ja Guattari viittaavat tässä Lynn Whiten teokseen *Medieval Technology and Social Change* (1962). Aasialaisessa riisinviljelyssä käytetyt työkalut, kuten kuokka ja aura, ovat riippuvaisia väestötiheydestä sekä kesantojaksosta. Sommitelma määrittää siis välineen luonteen ja käyttötavan.

muodon ontologista jatkuvuutta sisältönsä kanssa (Lundy & Voss 2015, 107). Tämä ajatus on olennaisesti läsnä myös sommitelmien luonnetta määrittäessä. Sommitelma pystyy yhdistämään toisiinsa luonteeltaan hyvinkin erilaisia asioita, periaatteessa mitä tahansa asioita tai olioita, sillä sommitelmat myös jatkuvasti avautuvat ja asettuvat toisen tyyppisiin sommitelmiin. Seuraavaksi onkin hyvä selvittää, mikä nämä sommitelmat saa liikkeelle ja muodostumaan ilman filosofian perinteistä subjekti–objekti-jaottelua.

2.2 Sommitelma ja halu

Sommitelmat ovat halun (*désir*) muodostelmia. On vain sommiteltua ja sommittelevaa halua. Sommitelman rationaalisuutta tai suorituskykyä ei ole olemassa ilman halua, joka laittaa liikkeelle sommitelmat, jotka konstituovat halua yhtä paljon kuin se konstituoivat niitä (Deleuze & Guattari 2004, 440). Halu saa sommitelmat liikkeelle ja vaikuttaa niiden muotoutumiseen, mutta samaan aikaan sommitelmat ovat itse halua. Halun voi nähdä viettien asetelmana, jatkuvasti uusia kytköksiä tekevänä virtauksena, joka suuntautuu aina tiettyyn kohteeseen. Halutessani jotain tahtoni siis ohjautuu kohti haluttua objektia (Widder 2018, 312). Halu on Deleuzen filosofian keskeinen käsite, ja merkittävässä asemassa pitkin hänen tuotantoaan, joten esittelen tiiviisti Deleuzen halukäsityksen keskeisimmät pääpiirteet. Tämä selvittää, miksi halun käsite on merkittävä niin sommitelmien kuin sotakoneen tai valtion luonteen ymmärtämisessä.

Yleinen tai perinteinen halukäsitys olettaa, että ihmisellä on pysyviä tai luonnollisia halun kohteita. Deleuze ja Guattari kritisoivat erityisesti teoksessaan *Anti-Oidipus* freudilaista psykoanalyysia siitä, että se ottaa subjektikäsityksen perustaksi ydinperhemallin, josta käsin kaikki halu selitetään (Deleuze & Guattari 2010, 76). Deleuzen ja Guattarin mukaan Freudin halukäsityksessä halu täytyy tukahduttaa ja kieltää oidipuskompleksin läpi, jolloin halu alennetaan perhenäyttämölle (Deleuze 2005a, 19). Tämä tarkoittaa, että halun mukautuessa oidipuskompleksin läpi, meidän täytyy tukahduttaa halumme, Freudin teoriassa halumme äitiä kohtaan (Colebrook 2002, 104). Deleuze ja Guattari painottavat Oidipuksen roolia psyykkisen tukahduttamisen rakenteena, jota kapitalismi käyttää hyväkseen (Goodchild 1996, 126). He ottavat Oidipuksen käsitteen psykoanalyysista ja siirtävät sen yhteiskuntateorian kentälle, osoittaen, että Freudin oidipuskompleksi on vain yksi voimien mahdollinen järjestäytymisen muoto. Tätä kautta he väittävät kapitalististen

yhteiskuntien operoivan Oidipuksen kautta, ja tämä taas muotoutuu puolestaan ydinperheen kautta.

Deleuze pyrkii tätä luonteeltaan negatiivista halukäsitystä vasten muotoilemaan virtaavan ja kytköksiä tuottavan positiivisen halukäsityksen. Deleuze ymmärtää halun luonteeltaan Nietzschen *valtaantahdon* tai Spinozan *conatus*⁴ kaltaisena energiana ja vaikuttaa käyttävän halun käsitettä tämänkaltaisissa merkityksissä. Deleuzen halukäsitystä ei voida kuitenkaan selittää tyhjentävästi näiden ajattelijoiden pohjalta. Deleuzen halu ei myöskään ole palautettavissa Freudin määrittelemäksi biologiseksi impulssiksi tai viettienergiaksi, koska Freudin halu on luonteeltaan pohjimmiltaan torjuttua sekä yhä uudelleen perherepresentaatioon palautuvaa (Deleuze 2005a, 19). Halu on Deleuzen filosofiassa tuottavaa ja kaikkialla virtaavaa voimaa, joka luo yhteyksiä ja lisää ruumiiden voimia niiden eri yhteyksissä (Parr 2010, 66). Toisin sanottuna elämä itsessään on halua.

Halu on kytköksiä tekevää virtausta, joka toimii oman positiivisuutensa kautta, vailla negation määrittämää puutetta (Deleuze & Guattari 2004, 174). Teoksessa *Anti-Oidipus* Deleuze ja Guattari yhdistävät halun koneellisiin sommitelmiin: eri sommitelmat muovaavat halua ja sen muotoja. ”Koneellinen” viittaa Deleuzen ja Guattarin käsitykseen materialismista: se viittaa kytköksiä ja yhteyksien muodostamiseen ilman erontekoa orgaaniseen tai epäorgaaniseen materiaan. Minkä tahansa välille voi syntyä koneellisia kytköksiä, sillä halu on kone ja halun objekti on kytketty kone (Deleuze & Guattari 2010, 40). Deleuzen ontologiassa yksilöt, yhteisöt, valtiot sekä näiden välillä vaikuttavat erinäiset suhteet ymmärretään koneiksi tai konemaisiksi prosesseiksi (Jun & Smith 2011, 95). Kone ei ole Deleuzen mukaan mitään muuta kuin kytkentänsä, se ei ole tehty ”mistään” eikä sillä ole suljettua identiteettiä. Näiden kytkentöjen luomisessa koneet tuottavat ja ovat halun tuottamia. Deleuze ja Guattari viittaavat ajattelussaan konemaisiin sommitelmiin mieluummin kuin organismeihin päästääkseen tietoisesti eroon jo valmiiksi olemassa olevista yhteyksistä ja näiden biologisista kytköksistä. Tämä tulee ilmi jo *Anti-Oidipuksen* ensimmäisillä sivuilla. Ei ole ihmisiä tai luontoa, on vain tuotantoprosessi, joka kytkee ihmisen, luonnon kaikenlaiset koneistukset toisiinsa. Tuottavia koneita on kaikkialla, missä ulkopuoli ja sisäpuoli eivät merkitse

---

⁴ *Conatus* kääntyy usein englanniksi sanalla *desire* tai *appetite*.

enää mitään (Deleuze & Guattari 2010, 16). Nämä halun kytkennät määrittävät siis sommitelmien luonnetta ja niiden järjestäytymisen prosessia.

Omaksumistaan eri muodoista riippumatta halu virtaa aina etsien sommitelmia, jotka antavat sen jatkaa virtaamista torjunnan prosesseista huolimatta. Sommitelman muotoutuminen merkitsee tietynlaista prosessia, joka ei ole suljettu tai determinoitu systeemi. Sommitelmat ovat Deleuzen ja Guattarin mukaan monimutkaisia objektien, ruumiiden, ilmaisujen, ominaisuuksien ja territorioiden kokoelmia, jotka liittyvät yhteen vaihtelevaksi ajanjaksoksi luoden uusia toiminnan tapoja (Parr 2008, 18). Kaikki elämä on Deleuzelle yhteyksien muodostumisen ja vuorovaikutuksen prosessia. Esimerkiksi ihmiskeho on sommitelmien geneettistä materiaalia, ideoita ja suhteita toisiin ihmiskehoihin (Colebrook 2002, 20). Minkä tahansa sommitelman säännöt muodostuvat sen yhteyksistä, jotka määrittävät sitä. Näin ollen ihmisellä tai millään muullakaan sommitelmalla ei ole minkäänlaista evolutionääristä tavoitetta, joka hallitsisi ihmiskehojen geneettistä tuotantoa. Ihminen on erilaisten sommitelmien sarjojen seuraus – geneettinen, sosiaalinen sekä historiallinen sommitelma.

Koneellisia sommitelmia kutsutaan myös halukoneiksi (*machine désirante*), koska halu on tässä kontekstissa positiivista, kytköksiä tuottavaa halua. Koneelliset sommitelmat korostavat halun investointien ensisijaisesti sosiaalista luonnetta. Halu läpäisee suoraan koko yhteiskunnallisen kentän, ja on yhteiskunnallisen kentän historiallisesti määrittynyt tuote (Deleuze & Guattari 2010, 42). Halukoneet ovat koneita, jotka on aina kytketty toiseen koneeseen (emt., 19). Ne ovat ”binäärisiä” siinä mielessä, että koneiden kytkennöissä jotain tulee aina sisään ja jotain menee ulos (input/output), mutta näitä kytkentöjä voi olla kuinka paljon tahansa. Yksinkertaiset ja kaksijakoiset konemuodostelmat muodostavat monimutkaisen kytkentäsynteesin, sillä halukoneiden tuottavan synteesin muoto on kytkävä: se on muotoa ”ja”, ”ja sitten”. Binääriset sarjat ovat todellisuudessa joka suuntaan lineaarisia. Tämä juontuu siitä, että niissä on virtausta tuottava kone, ja toinen kone puolestaan kytkeytyy tähän virtaan. Deleuze ja Guattari havainnollistavat tätä kytkeytymistä rinta–suu–kone-sommitelman kautta. Rinta on maitoa tuottava kone ja suu on rintakoneesta maitoa saava kone. Tämä esimerkki pyrkii havainnollistamaan halukoneiden toimintaa: rinta ja suu ovat tietyn halukoneen komponentteja, ja niitä määrittävät koneelliset kytkennät, eivät ruumiinosien keskinäiset suhteet (Buchanan 2008,

57). Esimerkki on kuitenkin sikäli harhaanjohtava, että tällaiset kytkennät koskevat mitä tahansa objekteja, eivät vain ihmisiä.

Koska koneita on kaikkialla, ne eivät ole vain rinta–suu-sommitelman kaltaisia orgaanisia koneistuksia. Esimerkiksi sosiaaliset sommitelmat tai kirjallisuus ovat koneita, joihin ihminen on enemmän tai vähemmän kytketty (Jakonen 2015, 229). Varmaa on joka tapauksessa se, että sommitelmissa syntyy aina kytkentä toiseen koneeseen. Halukoneiden analyysi on keskeinen osa Deleuzen ja Guattarin yhdessä muotoilemaa yhteiskuntateoriaa. Heidän teoksensa *Anti-Oidipus* käsittelee keskeisesti halukoneita, ja näiden koneiden teoria onkin oma laajempi aiheensa, joka juontaa juurensa olennaisesti Freudin ja Marxin ajatteluun. Koko *Anti-Oidipus* voidaankin nähdä teoksena halun historiasta ja sen synteeseistä (Colebrook 2002, 106). Tutkielmani kannalta olennaista on kuitenkin se, miten halu muodostaa sommitelmat, laittaa ne liikkeelle ja vaikuttaa niiden ominaislaatuun.

Deleuzen ja Guattarin mukaan kaikkien olemassa olevien koneiden läpi virtaa energiaa. Nähdäkseni tämä energia on yhtä kuin halu. Halu on dynaamista virtausta, joka muuttaa eri koneissa jatkuvasti muotoaan, riippuen eri koneiden sommitelmista. Halukoneita määrittää niiden ääretön kyky kytkeytyä kaikkiin mahdollisiin suuntiin (Deleuze & Guattari 2010, 441). Koneet ja niiden väliset kytkennät ovat pohjimmiltaan samoja, mutta niistä muodostuvat järjestelmät tai sommitelmat ovat erilaisia. Näin ollen myös vallitsevat poliittiset järjestelmät vaikuttavat sommitelmien syntyyn, sillä ne mahdollistavat tietynlaiset kytkennät ja vastaavasti myös rajoittavat niitä (Jakonen 2015, 229). Binääriset koneistukset antavat helposti ymmärtää, että halu muotoutuu vain näiden *input–output*-kytkösten kautta, vaikka todellisuudessa halu on jatkuvaa virtausta ja tuotantoa. Deleuzen ja Guattarin mukaan halu toimiikin vain silloin kun se menee ”rikki” (Colebrook 2002, 104). Tässä mielessä halu on luonteeltaan vallankumouksellista. Se siis itsessään vierastaa muun muassa rakenteita, organisaatioita ja laajoja systeemejä ylipäätään. Mennessään ”rikki” halu näyttäytyy todellisessa toiminnassaan. Kun halu joutuu sekasorron valtaan ja vastustaa kaikkia tunnistettuja halun kohteita ja halun oletettuja täyttymyksiä, sen todellinen luonne tulee ilmi.

Deleuzen ja Guattarin mukaan (2010, 40) pysyviä halun kohteita ei ole, sillä halulta puuttuu pysyvä subjekti. Tästä syystä halu on olemassa vain yhteiskunnallisissa sommitelmissa ja sen tulee

kanavoitua johonkin. Muun muassa kapitalismi pyrkii sitomaan ihmisten halut tiettyihin kiinteisiin kohteisiin, kuten vaikkapa ydinperheeseen, jonka sisäinen isä–äiti–minä-kolmio nousee kritisoimattomaksi perusyksiköksi ja ”luonnolliseksi” malliksi yhteiskunnallisen tuotannon toimijoista (Deleuze & Guattari 2010, 79). Halu siis ohjautuu ja kanavoituu eri suuntiin, ja sommitelmasta riippuen haluvirtaukset kytkeytyvät toisiinsa lukuisin eri tavoin.

Esimerkkinä halun kanavoitumisen ja sommitelmien asettumisesta uuteen suhteeseen voisi olla maanviljelyn historiallinen kehitys. Maanviljelijöiden sitoutuminen tiettyyn maa-alueeseen, territorioon, voidaan selittää muun muassa sillä, että halu on tässä sommitelmassa kytkeytynyt maahan. Maa voidaankin ymmärtää tuotannon alkukantaisena lähteenä ja näin ollen myös halun alkuperäisenä historiallisena kohteena (Deleuze & Guattari 2010, 163). Rahatalouden esiinnousu kuitenkin vaikuttaa näihin maanviljelijöihin kytkemällä halun maan sijasta olennaisesti rahaan. Tässä tapauksessa rahan voi nähdä sommitelman ”deterritorialisoivana kärkenä”, joka asettaa sommitelman uuteen suhteeseen ja määrittää uudelleen esimerkiksi halun kohteet ja työssä käytettävien työkalujen käyttötarkoituksen. Uudet sommitelmat siis luovat uusia toiminnan tapoja, jotka ovat halun sommitelmia. Historiallisissa asiointilojen muutoksissa halu näyttäytyy sellaisena kuin se todellisuudessa on: virtaavana energiana, joka kulkee kaiken läpi ja tuhoaa sekä erottaa rakenteita, käsitteitä sekä identiteettejä (Colebrook 2002, 104). Halu kanavoituu johonkin ja tämä kanavoituminen mahdollistaa tietyt sommitelmat ja rajaa toiset pois, tilanteesta riippuen. Halu on konemainen, heterogeenisten impulssien sommitelma, ja sen ilmaantuminen on aina jo valmiiksi strategista ja logistista (Widder 2018, 321). Tämä tarkoittaa, että halu on yhteiskunnallisesti määräytynyttä. Valta pyrkii kiinnittämään halun tiettyihin kohteisiin, mutta halun luonne vastustaa pakottavaa kytkemistä. Tämä on olennainen huomio sotakoneen ja valtion sekä niiden välisen suhteen määrittelemisen kannalta, ja osoittaa Deleuzen ja Guattarin ontologisen yhteiskuntafilosofian johdonmukaiset poliittiset seuraukset.

Kuten mitkä tahansa muutkin sosiaalis-koneelliset sommitelmat, myös kapitalismi on järjestelmä, jossa erilaiset haluvirtaukset kytkeytyvät yhteen tietyn tavoin. Kapitalismin analyysi onkin keskeisessä asemassa Deleuzen ja Guattarin ajattelussa, koska se on nykyisin ehkä olennaisin haluvirtoja ohjaileva sommitelma ja vahvasti linkittyneet moderniin valtioon, joka mahdollistaa kapitalismin realisoitumisen ja tarjoaa sille tietynlaisen realisoitumisen mallin (Deleuze & Guattari 2004, 480). Subjektilla on tässä yhteiskunnallisessa sommitelmassa erilaisia mahdollisuuksia toimia

kuin vaikkapa agraarisessa yhteiskunnassa. Vastaavasti kapitalismi myös rajaa erilaisia toimintamahdollisuuksia. Toimintamahdollisuudet ja niitä rajaavat tekijät synnyttävät kysymyksen sommitelmien etiikasta, kun tarkastelun kohteena ovat sommitelmien rajat ja kynnykset, niiden kyvyt asettua uusiin sommitelmiin ja muuttua joksikin muuksi. *Mille plateaux* -teoksen onkin sanottu olevan teos sommitelmien etiikasta (Adkins 2015, 245). Tästä syystä selvennän sommitelmien toimintatapaa vielä eettisestä näkökulmasta, jonka jälkeen siirryn tarkastelemaan poliittisia sommitelmia, jotka ovat tutkielmani pääasiallinen kohde.

2.3 Sommitelman etiikka

Deleuzen ja Guattarin käsitystä etiikasta määrittää pitkälti Spinozan filosofia, jonka vaikutus on muutenkin keskeinen heidän ajattelulleen. Teoksessa *Mille plateaux* spinozalainen etiikka esitetään kaikenlaisen arvostelemisen ja tuomitsemisen välttämisenä (Adkins 2015, 245). Tämä arvosteleminen tulee ymmärtää laajemmin koko olemista arvottavana kriteerinä, jossa olemista arvostellaan ikään kuin ulkopuolelta, transsendentista positiosta käsin. Laki on aina transsendentti tekijä, joka määrittää arvojen ”hyvä” ja ”paha” vastakkaisuuden (Deleuze 2012, 35). Deleuzen mukaan Spinozan suuri ajatus on, ettemme tiedä mihin ruumis kykenee. On esitetty, että Deleuze näkee tämän ajatuksen olevan sotahuuto, joka leikkaa tietoisuuden, mielen ja sielun käsitteellisten jakojen läpi, ja määrittää uutta käsitystä vallasta, filosofiasta ja subjektiivisuudesta (Buchanan & Thoburn 2008, 140). Käytännössä tämä käsitys etiikasta tarkoittaa ruumiin toimintakyvyn vaihtelun kahta eri merkitystä: Spinozalle se mikä lisää toimintakykyämme, tuottaa iloa, kun taas se, mikä vähentää toimintakykyämme, tuottaa surua (Deleuze 2012, 73). Deleuzen käsitys etiikasta nojaa ajatukseen ruumiin toimintakyvyn lisäämisestä, sen kyvystä yhdistyä ja kytkeytyä.

Olennaista tässä eettisessä näkemyksessä on arvostelmien ja niiden myötä myös moralisoinnin välttäminen. Sommitelmien näkökulmasta tämä tarkoittaa, ettei yhdenlaisen sommitelman voi ajatella olevan ”hyvä” ja toisen ”paha”. Arvostelussa maailma jaetaan kahdenlaisiin asioihin, mistä seuraa helposti moraalinen arvostelma: toinen osa maailmaa on hyvä, toinen paha. Tällainen tapa lukea Deleuzen ja Guattarin filosofiaa on ongelmallista, koska siitä seuraa tulkinta, joka sivuuttaa kokonaan ajatuksen yksiaänisestä ontologiasta asettaen esitetyt käsiteparit todellisuuden kahtia jakaviksi dualismeiksi (Adkins 2015, 246). Ulkopuolelta tulevat transsendentit

lait tai moraaliarvostelmat sekä vakiintuneet dualismit eivät sovellu Deleuzen ja Guattarin ajatukseen todellisuudesta luonteeltaan immanenttina äärettömänä liikkeenä. Ajatuksen taustalla on Spinozan kuuluisa periaate, jonka mukaan on olemassa yksi ainoa substanssi ja sen erilaisia attribuutteja. Tämä tarkoittaa, että kaikkien ruumiiden ja yksilöiden taustalla on yksi ainoa luonto. Deleuzen mukaan tämä ei ole niinkään väite yhdestä substanssista vaan yhteisestä immanenssin tasosta, jolle kaikki oleminen levittäytyy (Deleuze 2012, 154). Näin ollen todellisuudessa ei viime kädessä ole sisä- ja ulkopuolta, vaan kaiken olevan välille voi syntyä kytköksiä. Tämä on välttämätön ontologinen edellytys sommitelmien muodostumiselle.

Viimeinen tärkeä huomio sommitelmien luonteesta koskee sommitelmien asettumista niitä määrittävien pysyvyyden ja muutoksen välimaastoon: sommitelmat eivät koskaan ole absoluuttisesti tai puhtaasti pysyviä tai muuttuvia. Vaikka teoksessa *Mille plateaux* erotellaan useita käsitepareja, kuten molaarinen–molekulaarinen, rihmasto–puu tai sotakone–valtio, näitä ei tule ajatella ontologisina dualismeina. Pikemminkin nämä käsiteparit ilmaisevat kutakin sommitelmaa määrittävää kahta eri taipumusta: taipumusta pysyvyyteen sekä taipumusta muutokseen. Kussakin sommitelmassa voi esimerkiksi olla enemmän tai vähemmän liikkuvia elementtejä, mutta sommitelma ei kuitenkaan ole homogeeninen rakenne, vaan yhteistoimintaa sen eri osien välillä (Deleuze 2005a, 154). Deleuze ja Guattari havainnollistavat sommitelman yhteistoimintaa mies-hevonen-jousi-sommitelman avulla, hevosella ratsastavan miehen kautta. Tämä sommitelma muodostaa kokonaisuuden, jossa se ei ole pelkästään vuorovaikutuksessa muihin kokonaisuuksiin, vaan se voi myös vaikuttaa sen omiin komponentteihinsa, esimerkiksi harjoittamalla hevosta nopeammaksi (DeLanda 2016, 71). Yhteistoiminta merkitsee sommitelmien olevan osittain autonomisia sekä osittain ympäristön tuottamia. Arvostelmien ja moralisoinnin välttäminen sekä kytkösten ja toimintakyvyn lisääminen tarkoittavat sommitelmien kontekstissa myös sitä, että muutos ja pysyvyys eivät ole arvottavia käsitteitä. Deleuze ja Guattari eivät siis väitä, että muutos olisi hyvästä ja pysyvyys pahasta (Adkins 2015, 246). Tämä on eräs Deleuzen ja Guattarin ajattelun keskeinen väärintulkinta ja johtaa nähdäkseni nopeasti positioon, joka luokittelee heterogeenisten sommitelmien toimintamahdollisuudet kaksijakoisesti joko ”hyviksi” tai ”pahoiksi”.

Arvostelmien ja moralisoinnin hylkääminen johtaa asetelmaan, jossa sommitelmia ei voida arvottaa etukäteen. Kuinka erilaisia sommitelmia voidaan sitten arvioida tai tarkastella eettisestä

näkökulmasta? Deleuzen ja Guattarin ajatuksena on, että tämä selviää vain kokeilemalla (Adkins 2015, 246). Taustalla on jälleen vahvasti Spinozan ajatus ruumiin asemasta elämänvoimien ja toimintakyvyn ilmaisussa. Kun Spinoza sanoo ruumiin olevan ”hämmästyttävä”, hän haluaa haastaa mielen näennäisen ylemmyyden suhteessa ruumiiseen. (Deleuze 2005a, 165.) Tämä tarkoittaa, ettei ruumiin toimintakykyä tai pystyvyyttä voida tietää etukäteen: se, mihin affekteihin ruumis kykenee, ylittää tietoisuuden ja tiedon. ”Kokeileminen” tarkoittaa, ettei sommitelmien eri mahdollisuuksia tai rajoituksia voida tietää etukäteen. Deleuze painottaa kokeilemisen olevan vaarallista, sillä niin pyrkimyksessä pysyvyyteen kuin pyrkimyksessä muutokseen on omat vaaransa. Esimerkiksi liian ahtaaksi koetut sukupuoliroolit voivat latistaa ruumiin kykyä yhdistyä ja affektoitua ja näin ollen tukahduttaa erilaisia olemisen tapoja. Toisaalta sukupuoliroolien tarjoamat identiteetit voivat myös horjua liikaa, niiden deterritorialisaatio voi mennä pieleen, mikä voi olla subjektiivisuuden kokemukselle tuhoisaa. Deleuzen mukaan meidän onkin kokeiltava aina varoen.

Kokeileminen on uusien toimintakykyjen, metodien, tekniikkojen ja yhdistelmien kokeilemistä, ilman valmista päämäärää tai tarkoitusperää (Deleuze & Guattari 2010, 421). Sommitelmien etiikan kokeilevuus tarkoittaa käytännössä, että meidän tulisi kokeilla, mitä kukin sommitelma tarjoaa, miten se toimii, mitä sillä voi tehdä ja mitä uusia olemisen tapoja tai toimintatapoja se synnyttää. Keskeisenä ajatuksena sommitelmien spinozalaisessa etiikassa onkin nähdäkseni uuden luominen. Tämä luominen ei rajoitu käsitteiden tai filosofisten abstraktioiden tasolle, vaan koskee mitä tahansa sommitelmaa. Teoreettinen, taiteellinen tai tekninen sommitelma voi olla jonkin uuden lähde, jos sitä tarkastellaan näiden sommitelmia määrittävien kahden taipumuksen kautta. Tässä mielessä sommitelmien tarkastelu on myös kutsu toimintaan, kutsu tulemiseen (Adkins 2015, 249). Väittäisin tästä löytyvän olennaisen sotakonetta määrittävän eettisen periaatteen, joka asettuu valtiokoneistoa vasten. Deleuzen ja Guattarin käsitys etiikasta ei kuitenkaan aseta sommitelman elementtejä moraalisesti vastakkain, jolloin asetelma ei ole suoranaisesti sotakone vastaan valtio.

Sommitelmat ovat moneuksia, jotka sisältävät heterogeenisiä aineksia ja perustavat yhteyksiä ja suhteita niiden välille esimerkiksi iän, sukupuolen ja vallan sekä erilaisten luontojen läpi (Deleuze 2005a, 174.) Sommitelmat eivät periydy tai polveudu mistään alkuperästä, vaan niillä on täysin kontingentti historiallinen identiteetti (DeLanda 2016, 19). Sommitelmat ovat liittoja ja seoksia,

jotka luovat uusia toiminnan tapoja ja määrittävät uudelleen yksittäisten elementtien suhteita. Tietty historiallinen aikakausi voidaan nähdä ihmisten ja erilaisten heterogeenisten materiaalien sekä ekspressiivisten objektien kokoonpanona, jonka muodostavat yhteisöt ja tietyt kulttuurilliset toimintatavat. Erilaiset rakennukset, työkalut ja koneet, tehtaot sekä keittiöt, vaihtelevat ruoan, veden ja sähkön lähteet sekä erilaiset symbolit ja ikonit, ilmaisevat tiettyä identiteettiä ja käsitystä ihmisestä. Näin ollen sommitelmat koostuvat aina keskenään heterogeenisistä aineksista (DeLanda 2016, 20). Sommitelmat toimivat käytännössä halun kautta asetelmina tai *abstrakteina koneina*, jotka ovat tuottavia ja joilla on jokin funktio. Abstraktit koneet operoivat konkreettisten sommitelmien sisältä. Ne saavat sommitelman avautumaan joksikin muuksi, toisen tyyppiin sommitelmiin; ne saavat aikaan tulemisen prosesseja. (Deleuze & Guattari 2004, 562.) Abstraktit koneet ohjaavat sommitelmien toimintaa, ne ovat sommitelman toiminnan kartta. (Parr 2010, 18.) Halu on perustavanlaatuisesti kiertävää energiaa, joka tuottaa kytköksiä ja luo yhteyksiä. Sommitelma tapahtuu, kun eri voimien sarjat yhdistyvät keskenään ja abstrakti kone antaa tälle kytkökselle tietynlaisen luonteen.

Sommitelmien syntyminen edellyttää näin ollen tietynlaista alaspäin suuntautuvaa kausaalisuutta, sillä suuri osa sommitelmia muodostavista osista saa luonteensa vasta, kun kokonaisuus on kehittynyt. Tämä tarkoittaa käytännössä, että sommitelmassa on aina dekodeaus ja deterritorialisointin leikkaavia kärkiä, toisin sanottuna erilaisia tulemisiä ja muutoksen mahdollisuuksia. Tämä sommitelmien ominaisuus on tutkielmani kannalta keskeinen, koska se on poliittisessa kontekstissa edellytys sotakoneen muodostumiselle, tapa jäsentää yhteiskunnallinen muutos.

Deleuze näki sommitelman käsitteen yhtenä keskeisimmästä filosofisista kontribuutioistaan. Tämän tutkielman puitteissa ei olekaan mahdollista analysoida sommitelman käsitettä tämän yksityiskohtaisemmin. Olen selittänyt sommitelmien keskeiset toimintaperiaatteet, jotka ovat välttämättömiä nomadologian ja sotakoneen käsitteiden ymmärtämiseksi. Seuraavaksi selvennän, kuinka sotakoneen käsite linkittyy sommitelmiin ja niiden toimintatapaan Deleuzen ja Guattarin filosofiassa.

3. Poliittiset sommitelmat

Sommitelmaksi kutsutaan jokaista keinotekoisesti ja luonnollisesti yhdistyvää singulariteettien eli ainutkertaisuuksien sekä ominaispiirteiden kokoelmaa. Sommitelma on tietyllä tapaa varsinainen keksintö, joka määrittää materialieettä ja vaihtelussa asettuu uusiin sommitelmiin (Deleuze & Guattari 2004, 448). Sommitelma on heterogeeninen, jatkuva erilaisten osien asetelma, joka ajallisesti enemmän tai vähemmän muuttuva. Jokainen sommitelma liikkuu olennaisesti kahden sille sisäisen vastakkaisen taipumuksen, muutoksen sekä pysyvyyden, välillä. Teoksessa *Mille plateaux* Deleuze ja Guattari kirjoittavat erilaisista sommitelmista sekä niiden järjestäytymisen tavoista, ja teoksen luvussa 12 he käsittelevät erityisesti poliittisia sommitelmia ja niitä määrittäviä piirteitä. Mitä sommitelmia muodostavan materian vaihteleva asettelu merkitsee poliittisessa kontekstissa ja miten ”poliittinen” tulisi ylipäätään ymmärtää Deleuzen ja Guattarin filosofiassa?

Poliittisten sommitelmien sisäisiä taipumuksia voidaan kuvata abstraktien napojen kautta, joita ovat valtio ja sotakone (Lundy & Voss 2015, 111). Tällä akselilla valtion pääty edustaa pysyvyyttä ja liikkumattomuutta, tietynlaista jähmettynyttä olemisen ja tilan järjestämisen tapaa. Toinen pääty taas edustaa sotakonetta, muutosta ja jatkuvaa potentiaalista muutosvoimaa sekä valtiolle vastakkaista järjestäytymisen tapaa. Poliittisuus, joka on Deleuzen ja Guattarin käsissä melko hienovaraista, on heidän mukaansa ymmärretty lähtökohtaisesti valtion navasta käsin eli pysyvyyden ja liikkumattomuuden näkökulmasta. Poliittisuus siis ymmärretään lähtökohtaisesti valtion toimintamallista käsin. Yhtä lailla sommitelman muutoksen ja sitä kautta tapahtuvan erilaisen tai poikkeavan toimintatavan syntymistä voidaan tarkastella historiallisesti. Yleensä poliittista historiaa selitetään ja tarkastellaan pitkien aikavälien epokaalisten muutosten kautta, jotka ovat Deleuzen ja Guattarin mukaan poliittisen ensisijainen selitysmalli. Poliittisten sommitelmien kaksinapaisuutta kuvastavat valtio ja sotakone, kaksi vastakkaista sommitelman sisäistä taipumusta. Sotakonetta ja valtiota erottaa olennaisesti erilainen tilaan asettumisen tapa, erilainen tilan organisointi ja siinä toimiminen.

3.1 Shakki ja go-peli

Deleuze ja Guattari kuvaavat valtion ja sotakoneen välistä eroa vertailemalla keskenään kahta eri peliä, shakkia ja go-peliä. Shakin ja go-pelin erottelu tuo nähdäkseni hyvin ilmi poliittisten sommitelmien abstraktien napojen eli valtion ja sotakoneen luonteen, toisistaan erilaisina ja absoluuttisesti yhteen sopimattomina.

Shakki on Deleuzen ja Guattarin mukaan ”valtion peli”, jota muun muassa Kiinan keisarin tiedetään pelanneen. Deleuzen ja Guattarin mukaan shakkinappulat ovat koodattuja⁵, shakkilaudan tila on koodattu, ja kaikki liikeradat ovat säädelyjä. Nappulat pysyvät siinä roolissa, johon ne on etukäteen asetettu. Koodaaminen tarkoittaa rakenteistamista ja vastaavasti myös rajoittamista. Koodauksen kolme tärkeintä menetelmää ovat laki, sopimus ja instituutio (Deleuze 1992, 9). Yhteiskunnassa esimerkiksi seksuaalisuus on koodattu kulkemaan avioliiton kautta ja illallinen on koodattu perhe-elämän keskeiseksi tapahtumaksi. Koodeilla merkitään tiettyjä käytänteitä ja tapoja (Goodchild 1996, 217). Koodeja myös vastaavasti vapautetaan ja puretaan eli dekodataan. Esimerkiksi perinteisen palkkatyöläisen merkitystä on viime vuosikymmeninä dekodattu ja sen merkitys on nähdäkseni painottunut enenevässä määrin itsensä työllistämisen sekä yrittäjyyden subjektiin. Kyse on koodauksen ja dekodauksen välisistä suhteista: siitä, mikä virtaa vapaana yhteiskunnassa ja siitä, mikä pyritään rakenteistamaan ja ohjaamaan tiettyihin objekteihin. Koodaus merkitsee, että shakkinappuloilla on selkeä sisäinen järjestys ja tietyt asetetut ominaisuudet ja identiteetit: ratsu pysyy ratsuna ja lähetti lähettinä. (Deleuze & Guattari 2004, 389.) Shakki on tässä mielessä valtion peli, sillä nappuloilla on tarkat sisäiset ominaisuudet, jotka määrittävät niiden mahdollisia liikkeitä ja tapoja toimia. Kukin shakkinappula kantaa tiettyä nimeä, kuten ”kuningas” tai ”ratsu”, joka määrittää sisäisesti sen liikkeen rajoja sekä sen suhteita muihin nappuloihin ja myös itse pelilautaan eli territorioon.

Shakissa vallitsee tietty hierarkia ja pelin tarkoituksena on napata kuningas. Pelaajat pyrkivät hallitsemaan shakkilaudan keskustaa, sillä keskeltä käsin pelaajilla on isoimmat toimintamahdollisuudet sekä vapaudet liikkua ympäri pelilautaa. Jos shakkipelissä päästään tilanteeseen, jossa pelaaja hallitsee pelilaudan keskiosaa, kontrollia voidaan laajentaa laudan reunoille. Tämä tilanne havainnollistuu shakkilaudan ruutukuviassa, joka on suljettu ja organisoitu tila. Nappuloiden asemat on näin ollen määritetty jo ennen pelin alkua. (Adkins 2015, 193.)

---

⁵ Ransk. *code* tarkoittaa lakia tai lakikokoelmaa. Koodi voi olla hyvin konkreettinen laki.

Keskittymästä käsin toimiminen osoittaa Deleuzen ja Guattarin käsityksen vallasta ja sitä pakenevasta sotakoneesta.

Valtio jäsentää ja valloittaa tilaa shakkipelin kaltaisesti, uurtamalla, jäsentämällä, sulkemalla sekä jakelemalla tilaa omaisuutena (Deleuze & Guattari 2004, 389). Esimerkkinä uurteisesta tilasta voisi olla kaupungin keskusta. Keskustan tila on säädeltyä, organisoitua ja se mahdollistaa liikkumisen tiettyihin suuntiin erityyppisten teiden, liikennerajoitusten sekä rakennusten ohjaamana. Sileässä tilassa liike on mahdollista jokaiseen suuntaan. Meren sileää tilaa uurtavat erilaiset kartat ja rahtialukset, kaavoittaen ja jäsentäen tilaa. Sileä ja uurteinen lävistävät aina toisensa, eikä kumpaakaan ole puhtaasti sellaisenaan. Tähänkään jaotteluun ei sisälly moralisoivaa arvostelmaa. Ei voida sanoa, että sileä tila olisi uurrettua tilaa parempaa (Deleuze 2005a, 41). Sileän ja uurteisen tilan käsitteet hahmottavat tietyn tilallisen ja tilavuudellisen muodostuman eroja. Valtion jäsentämä tila on siis ensisijaisesti numeroitua ja geometrisesti organisoitua. Vasta tilan uurtamisen jälkeen ihmiset ja eri asiat voivat valloittaa tätä tilaa. Shakkilauta on siis hyvin osuva esimerkki tästä poliittisen sommitelman navasta, valtion staattisuutta tavoittelevasta toimintamallista.

Shakkia vastaan asettuu go-peli, joka on lähtökohtaisesti shakista poikkeava lautapeli. Go on Deleuzen ja Guattarin mukaan ”nomadinen” peli, ilman taistelulinjoja käytävää sotaa, jossa nappulat ovat nimettömiä. Shakki on myös sotaa, mutta se on institutionaalista, säädeltyä ja koodattua sotaa. (Deleuze & Guattari 2004, 389.) Go-pelinappulat ovat pieniä palloja tai kiekkoja, yksinkertaisia aritmeettisiä yksikköjä, joilla on vain anonyymi, kollektiivinen tai kolmannen persoonan funktio: ”se” tekee siirron. Tämä ”se” voi olla nainen, lapsi, marsu tai vaikka täi. Olennaista näissä tilaan asettumisen eroissa on, että go-nappuloilla ei ole kiinteitä tai pysyviä ominaisuuksia, vain tilannekohtaisia. Shakki ja go-peli kuvastavat siis järjestyksen ja järjestäytymisen muotoja tietyillä vastavaikutuksilla.

Go-pelilaudan nappulat ovat anonyymejä, aritmeettisiä yksikköjä, joilla ei ole sisäisiä ominaisuuksia. Ne operoivat ryhmittymissä, jotka toimivat ensisijaisesti valloittaakseen territorion. Go-pelissä on 361 mahdollista aloitusta, joten pelaavat joutuvat usein yllättävään tilanteeseen vastapelaajan siirroista ja avauksista johtuen. Tästä johtuen omaa strategiaa täytyy miettiä jatkuvasti uudelleen. Toisin kuin shakissa, go-pelissä nappuloita pyritään liikuttamaan siten, että

ensin valloitetetaan reunat ja myöhemmin keskiosa. (Olkowski 2017, 73.) Go-peli on puhdasta jatkuvaa strategiaa, joka poikkeaa shakista ennen kaikkea tilan järjestäytymisen tavassa. Deleuzen ja Guattarin havainnollistama jatkuva strategia ilmentää nähdäkseni nomadisen olemisen tavan suhdetta valtioon. Shakissa tila on suljetun tilan järjestämistä itselle. Go-pelissä kyse on vapaassa tilassa järjestäytymisestä ilman valmista päämäärää, lähtökohtaa tai päätepistettä (Deleuze & Guattari 2004, 389). Shakki koodaa ja dekodaa tilaa, mutta go-peli etenee territorialisoimalla ja deterritorialisoimalla tilaa.

Go-pelissä pelilautaa ei ole valmiiksi koodattu samalla tavoin kuin shakissa. Territorialisointi viittaa alueen tai järjestyksen muodostamiseen. Deterritorialisaatio on tähän alueeseen tai järjestykseen kuuluva muutoksen aiheuttava vektori (Parr 2010, 69). Deterritorialisaatio saa aikaan muutoksen territorion järjestyksessä, irrottautuen siitä tai laajentaen sitä; se on poikittainen prosessi, joka määrittää sommitelman luovuuden. Go-pelin territorialisaatio ja deterritorialisaatio ovat tilan jäsentämistä säännönmukaisuuden tai järjestyksen kautta, ja toisaalta tästä säännönmukaisuudesta tai järjestyksestä irtaantumista. Go-peli ei tuota jähmettyneitä ja rakenteistuneita merkityksiä. Se on toisenlaista liikettä, avoimen tilan järjestämistä ja sen hallussa pitämistä, jatkuvan muutoksen ylläpitämistä.

Shakin ja go-pelin vertaileminen mahdollistaa kahden erilaisen poliittista ja sosiaalista voimien kenttää leikkaavan ajattelutavan tarkastelemisen. Vertailu näiden pelien välillä on esitys pelistä, jota pelataan poliittisten sommitelmien napojen eli valtiovallan ja sotakoneen välillä. Tilannetta problematisoi se, että nämä kaksi konfliktin muotoa, valtio ja sotakone, edellyttävät isossa kuvassa toinen toisensa. (Olkowski 2017, 75.) Toisin kuin shakissa, go-pelin nappulat on sijoitettu pelilaudan neliöiden risteyksiin eikä ruutujen sisään. Nähdäkseni Deleuze ja Guattari pyrkivät havainnollistamaan näitä pelejä vertailemalla kahta olemisen tapaa, jotka eivät sellaisenaan sovi keskenään yhteen. Shakkia ja go-peliä erottaa tilaan asettuminen, go-pelin ”sileä” tila vastaan shakin ”uurrettu” tila. Vastakkain ovat go-pelin *nomos* ja shakin *polis*. (Deleuze & Guattari 2004, 389.) Näiden napojen ongelmallinen suhde koskee tilan järjestämisen tapaa ja tähän tilaan asettumisen tapaa.

Seuraavaksi tarkennan Deleuzen ja Guattarin käsitystä tilasta ja siihen levittäytymisestä. Deleuze käyttää ensimmäisen kerran käsitettä *nomos* teoksessaan *Différence et répétition* (Ero ja toisto,

1968). Luvussa ”Ero itsessään” Deleuze kirjoittaa kahdenlaisesta jakautumisen tavasta, *nomoksesta* ja *logoksesta*. Deleuze näkee *nomoksen* merkitsevän olemisen itsensä ajattelemista epäjärjestäytyneenä tilaan levittymisenä, ei kiinteänä loogisesti ja hierarkkisesti jäsentyneenä koordinaatistona, kuten Platonin tai Aristoteleen filosofiassa (Parr 2010, 190). *Nomos* saa erityisesti teoksessa *Mille plateaux* yksityiskohtaisemman määritelmän suhteessa *logokseen*, joka kytkeytyy Deleuzen ja Guattarin ajattelussa myös *poliksen* käsitteeseen. Nähdäkseni käsitteet *logos* ja *nomos* edeltävät myöhempää valtio–sotakone-jaottelua: ne viittaavat kahteen erilaiseen tilaan asettumisen tapaan. Näiden käsitteiden selventäminen tuo ilmi johdonmukaisen ajatuksen sotakoneen tilaan asettumisen tavasta, joka on vastakkainen valtion *logoksen* järjestäytymiselle.

3.2 Kaksi tilan määritelmää: *logos* ja *nomos*

3.2.1 *Logos (polis)*

Deleuzen ajattelua luonnehditaan usein yksiäänisyyden filosofiaksi. Yksiäänisyys viittaa aristoteelisessa perinteessä yksiselitteisyyteen tai yksimerkityksisyyteen. Deleuzen filosofian ”yksiäänisyys” merkitsee immanenttia filosofiaa spinozalaisessa mielessä: kaikki oleva levittäytyy samalle immanenssin tasolle. Kaikki erot, intensiteetin asteet ja ominaisuudet ilmaisevat samaa, yksiäänistä olemista. Deleuzen ontologia on tässä mielessä ”litteää” (Boundas 2006, 32). On yksi olemisen ”ääni”, joka sisältää kaikki sen moodit, kaikista monimuotoisimmat, vaihtelevimmat ja eriytyvimmat olemisen tavat. (Deleuze 2014, 46.) Yksiäänisyys tarkoittaa ennen kaikkea, että olemisen on eroa (*différence*) itsessään. Eroa ei tässä yhteydessä tule ymmärtää asioiden välisinä eroina, identiteettien tai asioiden näkyvinä ominaisuuksina, jotka erottavat tietyn asian muista asioista. Ero on itsessään jakautumisen prosessi, joka tuottaa eri identiteetit ja asiat. Deleuzen filosofisena projektina on esitellä tuottava ja yksilöivä ero, ”ero itsessään”, joka ei määriy erona suhteessa johonkin toiseen (Hughes 2009, 39). Deleuze asettaa eron identiteetin edelle, ja nähdäkseni juuri tämä tekee Deleuzen filosofiasta ”jälkistrukturalistista”, mikäli se ymmärretään eron keskittyvänä filosofiana. Deleuzen määrittelemä ero ei koske ensisijaisesti valmiiden olioiden välisiä eroja vaan tuottavaa jakautumisen prosessia, joka tuottaa nämä oliot toisistaan eroavina.

Yksiäänisen olemisen sisällä on kuitenkin hierarkioita, jaotteluja ja yksilöllistäviä tekijöitä, mutta sekä jaottelulla että hierarkialla on keskenään kaksi täysin erilaista ja yhteen sovittamatonta merkitystä. *Nomos* ja *logos* viittaavat tähän jaottelun kaksijakoisuuteen (Deleuze 2014, 47). *Logos* merkitsee sellaista jakelun tyyppiä, joka sisältää jakautumisen osiin siitä, mikä on jaettu: se on jakautuneen jakautuminen osiin sellaisenaan. Nähdäkseni tämä viittaa shakin kaltaiseen tilaan, joka on jo lähtökohtaisesti jaettua ja organisoitua. Tässä kontekstissa *logos* viittaa sellaiseen jakautumiseen, joka perustuu jollekin jo olemassa olevalle järjestäytyneelle rakenteelle. Esimerkiksi antiikin jumalien keskuudessa kullakin eri jumalalla oli oma vaikutusala, kategoria sekä attribuutti, ja kullekin ihmiselle jaetut yhteiskunnalliset asemat ja normit määräsivät tietyn kohtalon (Deleuze 2014, 47). Tämänkaltaisen jakelu kulkee kiinteiden ja suhteellisten määräytymisten kautta, jotka voidaan rinnastaa ”ominaisuuksiin” tai rajoitettuihin alueisiin representaatioissa. Olemista ei pyritä ajattelemaan sellaisten hierarkkisten ja valmiiden rakenteiden kautta, jotka muodostavat kiinteitä viitepisteitä ja jakavat olemisen erillisiin vastinpareihin, kuten ulkopuoleen ja sisäpuoleen tai kaupunkiin ja erämaahan (Parr 2010, 190). Deleuzen ja Guattarin filosofia pyrkii kyseenalaistamaan muuttumattomat ja historiattomina pidetyt dikotomiat ja kahtiajaot. Jaottelu *logoksen* ja *nomoksen* välillä on yksi tapa vertailla olemisen luonnetta epäjärjestäytyneenä tilaan levittäytymisenä sekä hierarkkisena olemassaolon järjestäytymisenä.

Logos saa teoksessa *Mille plateaux* jäsentyneemmän määritelmän. Sanaa *logos* (λόγος) on vaikea kääntää sen monimerkityksellisyyden takia: se kääntyy yleensä ”puheeksi”, ”sanaksi” tai ”järjeksi”. Deleuze ymmärtää *logoksen* kuitenkin ”lakiin” viittaavana käsitteenä (Parr 2010, 190). *Logos* ilmaisee maailmankuvaa, jossa kaikella on jokin järjestys tai tietty paikka maailmassa: rakenteelliseen ja järjestäytyneeseen käsitykseen olemassaolosta. Esimerkiksi Platon kirjoittaa *Valtiossa* viidestä eri hallitusmuodosta, joita vastaa yksityisten ihmisten viisi eri sielunlaatua (Platon, *Valtio* 545b). Dialogin avulla esitetään todellisuuden perimmäinen luonne, jonka Platon tuo ilmi järjen, *logoksen*, avulla. Järjen avulla voidaan tavoittaa maailmassa nähtävä hyvän idea. Tämän hyvän idean ymmärtäminen synnyttää taas totuuden ja järjen (Platon, *Valtio* 517c). Platonin *Valtiossa* valtioiden poliittinen järjestäytyminen ottaa tärkeimmät koordinaattinsa järjestäytyneestä olemassaolon tavasta (Parr 2010, 190). *Valtiossa* esitetään olemista määrittävät selkeät ja muuttumattomat viitepisteet, kuten järjellä tavoitettavat sielunlaadut tai valtiomuodot. Deleuze tarkoittaa nähdäkseni tällaista rakenteellista maailmankuvaa määritellesään *logoksen*

laiksi, joka käsittää tilan luomisen ja siihen asettumisen jonkin jo aiemmin olemassa olevan rakenteen tai järjestyksen kautta.

Platonin *Valtion* pohjalta Deleuzen tulkinta *logoksesta*, laista, kytkeytyy ymmärrettävästi *polikseen* eli kaupunkiin tai kaupunkivaltioon. Kaupunki on hyvä esimerkki myös aiemmin esitellystä uurteisesta tilasta, jossa liike ohjautuu ja kanavoituu eri tavoin. Esimerkkinä kaupungin uurteisuudesta voisi olla ruutuasemakaava, jossa talot ja niitä leikkaavat tiet asettuvat ruutumaiseen muodostelmaan. Deleuzen ja Guattarin mukaan (2004, 490) valtion kiinniottokoneiston yksi elementti on maanvuokra. Valtio tekee territoriota maaomaisuutta, koodaa maaomaisuudesta vertailukelpoista ja myy sitä omaisuutena. Territorio muutetaan maaomaisuudeksi, paloitteluksi ja ostettaviksi tiluksiksi. Koodaus eli rakenteistaminen mahdollistaa sen, että maaomaisuudesta tulee keskenään yhteismitallista esimerkiksi suhteessa maksettavaan vuokraan (Adkins 2015, 222). Kaupunki kuvastaa Deleuzen käsitystä järjestäytyneestä olemassaolosta, joka ei kuitenkaan ole koskaan puhtaasti tai absoluuttisesti järjestäytyntä. *Logos* ja *nomos*, laki ja *nomos*, ovat toisilleen vastakkaisia (Deleuze & Guattari 2004, 408). Mielenkiintoista tässä tulkinnassa on se, että juuri *nomos* ymmärretään tavallisesti ”laiksi”.

Kaupunkitilassa kiinteät pisteet, kuten kerrostalot, ovat käskynalaisia valtion järjestävälle tavalle ottaa tilaa haltuun ja muovata sitä hierarkkisella periaatteella. Mikäli kaupungissa haluaa asua tai ylipäättään toimia, täytyy omata jonkinlainen toimeentulo, kyky maksaa asumisestaan valtiolle tai yksityiselle vuokranantajalle, ja vähintäänkin postilokero. Kaupungissa ihmisen on kyettävä paikallistamaan itsensä byrokraattiselle koneistolle ja hänen on oltava tarvittaessa tavoitettavissa (Toivoniemi 2015, 260). Kaupungin uurteinen tila on näin ollen shakkilaudan kaltaista tilaa, jossa kaikella tilaan levittyvällä on tietty paikka ja ennalta järjestäytynyt merkitys. Tässä mielessä *polis* linkittyy *logokseen*, sillä se osoittaa olemassaolon järjestäytyneen käsityksen realisoituvan konkreettisesti kaupungin uurteisessa, shakkimaisessa tilassa ja sen lakien alaisuudessa.

3.2.2 *Nomos*

Deleuze kirjoittaa *Différence et répétition* -teoksessa *logokselle* vastakkaisesta jakautumisesta, jota kutsutaan ”nomadiseksi”: nomadinen *nomos* on vailla omaisuutta, suljettua aluetta tai

mittaamista. *Nomos* kuvaa itse jakautumista avoimeen tilaan, joka on rajoittamaton tai ainakin vailla täsmällisiä rajoja (Deleuze 2014, 47). Tässä tilassa mikään ei varsinaisesti kuulu kenellekään, vaan kaikki ihmiset ovat järjestäytyneet sinne tänne tavalla, joka ei ole lain tai logiikan määräämä. Nomadinen distribuutio perustuu immanenttiin kritiikkiin, eikä se asetu järjestäytymisen ulko- tai yläpuolelle (Parr 2010, 187). *Nomos* on vaeltavaa jakautumista, jossa asiat ovat sijoittuneet pitkin koko olemisen jakautumatonta ja yksiäänistä laajuutta. Tämä vaeltava jakautuminen viittaa nähdäkseen Deleuzen pyrkimykseen ajatella olemista ja eroa ennen subjektien tai merkitysten muodostumista. Hierarkkiset rakenteet sekä representaatiot eivät tavoita ”eroa itsessään”, joten *logoksen* kaltaiset järjestäytyneet tulkinnot maailman pysyvyydestä tarvitsevat myös muutosta ja puhdasta eroa merkitseviä käsitteitä. Ilman tätä käsitystä unohtuu Deleuzen filosofian perustava ajatus siitä, että elämä on itsessään luovan voiman prosessi, ja suhteemme tähän maailmaan on aina dynaaminen (Colebrook 2002, 24).

Nomos viittaa Deleuzen ajattelussa sellaiseen elementtien järjestämisen tapaan, joka ei nojaa pysyvään järjestykseen. Nämä elementit voivat olla esimerkiksi ihmisiä, ajatuksia tai tila itsessään. *Nomos* on vapaata tilaan levittäytymistä, ei shakkimaista ennalta määrättyjen elementtien rakenteellista järjestäytymistä. Yleensä termi *nomos*⁶ (νόμος) kääntyy ”laiksi”. Deleuze esittää mielenkiintoisesti, että *nomos* on juonnettu indoeurooppalaisesta sanasta *nem-*, joka tarkoittaa ”jakamista”. Tästä esimerkkinä on kreikan sana *nemō*, joka tarkoitti klassisessa kreikassa ”karjan ajamista laitumelle” ja yleisemmin ”jaottelua” ja ”jakamista” (Deleuze 2014, 88). *Nomos* viittaa siis tässä mielessä eläinten lähettämiseen rajattomalle ja aitaamattomalle laidunmaalle, ilman valmista määrittävää rakennetta tai mallia. Tämä rajattoman laiduntamisen rakenteeton *nomos* tulee ymmärtää aiemmin määritellylle *logokselle* vastakkaisena distribuution tapana. Vastakkain ovat *logoksen* hyvin organisoitu laillinen distribuutio sekä *nomoksen* ”anarkistinen” distribuutio (Parr 2010, 190).

Nomos ”anarkistisena” distribuutiona kytkeytyykin etymologisesti nomadiin. Perinteisesti nomadi ymmärretään ihmisenä, joka ei asetu tiettyyn asuinpaikkaan. Paimentolaiset ovat tästä hyvä esimerkki, sillä he liikkuvat karjan mukana riippuen alueen tuottamasta elinkeinosta ja vuodenajasta. Nomadinen elämä tapahtuu tässä mielessä epäjäsentyneessä ympäristössä, jossa

---

⁶ *Nomos*: kr. νόμος, ”tapa”, ”käytäntö”, ”laki” yms.; tai νομός, ”alue”, ”maakunta” jne.

liike on ensisijaista, kun taas kaupungissa liike on alisteista hierarkkisille rakenteille (Parr 2010, 190). Jaottelu *nomoksen* ja *logoksen* välillä kuvastaa distribuution kahta eri ääripäätä, mutta samalla se erottaa myös kaksi erilaista tilan määritelmää. *Logos*, järjestäytyneet käsitys olemassaolosta kytkeytyy tilaan, joka on lähtökohtaisesti eri tavoin paloitettu, ja sisältää sisäisiä rajoja. *Nomos* puolestaan viittaa tilaan vailla sisäistä järjestystä: se täytyy ajatella avoimena, sileänä tilana, jossa ei ole kanavia tai reittejä (Deleuze & Guattari 2004, 409). *Nomos* on itsessään tilaa, joka pitää luoda (Parr 2010, 191). Tilan luomisen mahdollisuus on nähdäkseni keskeinen, ellei välttämätön sotakoneen toiminnalle: vain luomalla tilaa sotakone kykenee asettumaan valtion shakkimaista uurteista tilaa vastaan.

Tilan luominen tuottaa valtion hierarkkisesta ja järjestäytyneestä olemisen tavasta poikkeavia toimintamahdollisuuksia. *Nomoksen* ja nomadisen distribuution poliittinen ajatus on nähdäkseni siinä, että se ehdottaa *logoksen* järjestäytyneiden ja määräävien rakenteiden purkamista ja sileän tilan luomista, jossa järjestäytyneen ja hierarkkisen olemassaolon käsityksen ulkopuolelle jäävä tulee mahdolliseksi ja ylipäättään ajateltavaksi. Deleuzen ja Guattarin yhteiskunnallinen kritiikki on tässä mielessä ”nomadista”: se ei pyri pelkästään rakenteiden tai identiteettien dekonstruktioon, vaan pyrkii palauttamaan kaikki muuttumattomina ja transsendenteina pidetyt identiteetit takaisin ”maanpinnalle” pakottaen ne levittäytymään pitkin autiomaata (Goodchild 1996, 49). Vastaavasti myös Platonin *Valtiossa* eriteltyt ihmisten sielunlaadut voidaan ajatella historiallisina sommitelmina, jotka edeltävät subjekteja ja tuottavat lausumia, merkityksiä ja erilaisia subjekteja riippuen sommitelman komponenteista. Deleuzen yksinäisyyden filosofiassa ihminen on vain yksi voimien järjestäytymisen muoto, ja nämä muodot ovat luonteeltaan epävakaita sekä riippuvaisia eri voimien välisistä suhteista (Deleuze 1992, 83). *Nomos* pyrkii nähdäkseni tavoittamaan Deleuzen ja Guattarin filosofian perimmäisen ajatuksen todellisuuden dynaamisesta luonteesta, ja teoksessa *Mille plateaux* he esittävätkin elämän itsessään olevan nomadista (Parr 2010, 190).

Différence et répétition -teoksessa Deleuze erottelee nomadisen jakautumisen *logoksen* hierarkkisesta järjestäytymisen tavasta. Tämän vastinparin ydin on nähdäkseni siinä, että se erottelee kaksi erilaista toimintamallia ja käsitystä siitä, kuinka tila ja siihen asettuminen voidaan ajatella. Koska Deleuze ja Guattari ymmärtävät *logoksen* laiksi, se linkittyy valtion toimintatapaan: sommitelman pysyvyyttä tavoittelevaan taipumukseen, vakiintuneeseen toimintatapaan. Käsite ”nomadinen” on siis *nomoksen* anarkistisen jakautumisen kautta ymmärrettävä tietynlaisena

poikkeavana ajattelu- ja toimintamallina. Nomadin käsite ei näin ollen koske perinteisiä nomadiheimoja tai heidän elintapaansa sinänsä, vaan kyse on laajemmin tavasta asettua valtiota vastaan. Deleuzen ja Guattarin mukaan sotakone on nomadien keksintö ja perustuu olemisen tavalle, joka asettuu esittelemääni *logosta* eli järjestäytyntä olemisen tapaa vasten (Deleuze & Guattari 2004, 419.) On vielä tarkennettava, mikä on nomadologian käsitteen merkitys sotakoneen ymmärtämiselle. Seuraavaksi selvennän lyhyesti, miten nomadologia tulisi ymmärtää ja mitä nomadi merkitsee Deleuzen ja Guattarin ajattelussa. Tämän jälkeen sotakoneen käsitettä on selkeämpää selittää suhteessa valtioon.

3.3 Nomadi

Deleuzen ja Guattarin nomadologian tehtävä on osoittaa sotakoneen navan tärkeys poliittisten sommitelmien ymmärtämisessä (Lundy & Voss 2015, 111). Mitä käsite "nomadologia" sitten tarkoittaa? Nähdäkseni nomadinen olemisen tapa perustuu *nomoksen* käsitykselle tilasta sekä tilan distribuutiosta. Nomadi on *nomoksen* subjekti, joka vastustaa *logokseen* pohjautuvaa ajattelutapaa ja toimii myös siitä poiketen. Nomadi ei liittoudu universaalisti ajattelevan subjektin kanssa, eikä perusta itseään kaiken käsittävään totaliteettiin. Tätä vasten nomadi asettuu ympäristöön, joka on sileä tila, aavikko tai meri. (Deleuze & Guattari 2004, 418.)

Nomadismi on siis ajattelutapa ja toimintamalli, joka poikkeaa olemuksellisesti valtiosta ja on näin ollen sille ulkopuolinen. *Nomos*, anarkistinen ja immanentti tilaan jakautumisen tapa voidaan samastaa termiin "nomadinen", ja ne viittaavatkin samaan ajatukseen: eron tekemiseen suhteessa *logoksen* transsendenttiin kriteeriin (Parr 2010, 187). Käsitteen "nomadismi" jännitteisyys kumpuaa siitä, että valtion näkökulmasta nomadit eivät voi pysyä sille ulkoisina. Nomadit häiritsevät valtion kansalaisyhtenäisyyttä, pysyvyyttä tavoittelevaa olemisen tapaa, joten ne täytyy sisällyttää valtioon (Lundy & Voss 2015, 118). Käsitteen nomadologia päätte "-logia" (λογία) tarkoittaa nähdäkseni tässä yhteydessä "oppia" tai "esitystä", joten nomadologian voi ymmärtää nomadisen olemistavan tutkimukseksi.

Deleuze kirjoittaa jo teoksessa *Différence et répétition* agraariseen liittyvästä ongelmasta ja tilan jakamisesta: järjestäytyneestä arvostelmasta, joka erottaa osat toisistaan (Deleuze 2014, 47). Tämä tekee ymmärrettäväksi historiallisen nomadisen elämäntavan merkityksen Deleuzen ja

Guattarin nomadologialle ja sen empiiriselle analyysille. Kyse ei kuitenkaan ole vain nomadiheimojen historiallisesta tarkastelusta, vaan laajemmin nomadisesta olemisesta, joka levittäytyy tilaan vapaasti, vaihtaen usein asuinpaikkaa ja määrittäen suhteensa lokaalisti sekä tilannekohtaisesti. Deleuzen esittämä agraarisen tilan ongelma tuo myös ilmi Deleuzen filosofian poliittisen aspektin. Jos tuottava ero alistetaan loogiselle distribuutiolle (*logos*), siitä tulee periaate, joka määrittää elämää ennalta (Parr 2010, 187). Tätä ajatusta havainnollistaa juuri maaomaisuuden distribuutio, jossa maata jaetaan jonkin ulkoisen lain mukaan, kuten tehokkaimman taloudellisen käytön perusteella. Tämä on uurteista tilaa, sillä tila pysyy shakin lailla samana, kun se jaetaan ja pilkotaan osiin.

Deleuze ja Guattari kirjoittavat teoksessa *Mille plateaux* varsin pitkästi nomadologiasta tieteen näkökulmasta. Nomadismi on tapa lähestyä tiedettä suhteessa valtiolliseen, kuninkaalliseen (*royal*) tieteeseen. Epistemologian näkökulmasta vastakkain ovat nomaditiede tai ”vähemmistötiede” sekä kuninkaallinen tiede, jonka käsitys tieteen heijastelee edellä mainittua valtion pysyvyyttä sekä yleistettävyyttä tavoittelevaa toimintamallia. Vaikka tämä nomadologian epistemologinen näkökulma vaatisi oman tutkielmansa, sen lyhyt esittely tuo hyvin ilmi nomadismille olennaisen ajattelumallin. Nomaditiede kehittää omalaatuisesti tiedettä, joka poikkeaa kuninkaallisesta tieteenä. Kuninkaallista tiedettä ja nomaditiedettä määrittää sama rajankäynti kuin valtion ja sotakoneen suhdettakin: valtion tiede yrittää jatkuvasti ottaa nomaditieteen haltuunsa (Deleuze & Guattari 2004, 400). Valtion tiede yrittää alistaa nomaditieteen metrisille säännöille, jotka rajoittavat, kontrolloivat sekä paikallistavat sitä.

Näiden toisistaan poikkeavien ajattelutapojen rajankäynti näyttäytyy Deleuzen ja Guattarin mukaan historian eri aikoina eri tavoin. Heidän mukaansa tieteiden ristiriita ilmeni muun muassa 1100-luvulla, kun goottilaisten katedraalien rakentaminen otti yhteen roomanien kirkkojen rakentamisen kanssa. Goottilaisten katedraalien tyylille ominaisissa holvikaarissa ilmenee kivien jatkuvan vaihtelun ja muutoksen muodostama viiva, toisin sanottuna sileä tila. Valtion tiede puolestaan leikkasi kivet vain muottien ja mallien avulla ja otti haltuun kirkkojen rakentamisen historian ja käytännön säädellen sitä. (Deleuze & Guattari 2004, 404.) Roomalainen tyyli edustaa tässä esimerkissä valtion tiedettä, joka kukistaa nomaditieteen sen vaatimuksilla ja ehdoilla (emt., 399–400). Goottilaisen katedraalin rakentaminen tuo ilmi ”jänniterajan” nomadin ja valtion välillä. Kivien leikkaus on kuvailevaa geometriaa, nomaditiedettä, joka pyrkii muokkaamaan muotoja

sopivaksi annetuille ehdoille. Nomaditieteen tiedon kohde on käytettävien materiaalien käyttäytymistapa, ei kuninkaalliselle tieteelle ominainen jäykkä erottelu materian ja muodon välillä (Olkowski 2017, 76). Nomaditiede ja kuninkaallinen tiede ovat siis kaksi muodollisesti erilaista käsitystä tieteestä, jotka käyvät rajanvetoa keskenään.

Jälleen on hyvä tehdä selväksi, että nämä tieteet ovat ontologisesti yhdellä ja samalla vuorovaikutuksen kentällä, missä kuninkaallinen tiede pyrkii vaikuttamaan ja omimaan nomaditieteen sisältöjä, samalla kun nomaditiede irtaantuu jatkuvasti kuninkaallisen tieteen sisällöstä. Olemuksellisesti nomadin ja valtion suhde on osa samaa toiminnan kenttää, eivätkä nämä tieteet edusta puhtaasti erillisiä, transsendentteja kategorioita (Olkowski 2017, 80–81). Tässä ilmenee hyvin nomadin ja valtion välinen suhde, jatkuva rajankäynti näiden ajattelu- ja toimintatapojen välillä. Nomaditieteellä on myös työstä kuninkaallisesta tieteestä poikkeava käsitys, joka ilmentää hyvin nomadin poliittista aspektia. Nomadien harjoittamat ammatit ovat valtiolle haastavia, koska ne edellyttävät liikkumista ja alueen paikallista määrittämistä. Valtiolla on Deleuzen ja Guattarin mukaan (2004, 406) aina ollut hankaluuksia vaeltavien ihmisten sekä näiden muodostamien ryhmien, kuten muurarien tai puuseppien kanssa. Esimerkiksi juuri 1100-luvun goottilaisten katedraalien rakentajat olivat nomadeja, jotka matkustelivat ympäriinsä työn perässä. Valtio antoi ”temppeleherrojen” (*templars*) vastuulle kirkon rakentamisen ja työmaiden valvomisen sekä rakentamisen säätelemisen. Tämä esimerkki tuo nähdäkseni ilmi poliittisen sommitelman pysyvyyttä edustavan navan eli valtion konkreettisen poliittisen toimintatavan.

Valtion yksi konkreettinen toimintatapa on työvoiman kanavointi sekä työvoiman liikkeen ohjaileminen (Deleuze & Guattari 2004, 406). Nomaditieteiden tukahduttaminen on valtion näkökulmasta välttämätöntä, jotta kuninkaallinen tiede pystyisi ”kopioimaan” järjestäytyntä (*logos*) todellisuutta yleistävillä kaavoilla sekä asettamalla teoreeman eli aukottomasti toden proposition (Olkowski 2017, 77). Tätä vasten nomaditiede ”seuraa” aineen singulariteetteja eli ainutkertaisuuksia, eikä oletta neutraalia ulkoapäin tulevaa näkökulmaa todellisuuteen. Tällä ”seuraamisella” Deleuze ja Guattari haluavat nähdäkseni painottaa, että ilmiötä havainnoidaan paikallisesti ja teoriaa kehitetään tätä kautta. Kaikkea olevaa ei voida jäljentää tai uusintaa ”deduktion ja induktion ideaaleilla”, vaan jotain jää aina näiden metodien ulkopuolelle. Esimerkiksi Arkhimedeen käytännönläheinen suhtautumistapa matematiikkaan voidaan nähdä nomaditieteenä, jonka valtiotiede tukahdutti ja valjasti omiin päämääriinsä (Deleuze & Guattari

2004, 401). Euklidinen geometria puolestaan heijastelee kuninkaallista tiedettä ja valtion toimintatapaa, sillä se tuottaa todellisuudesta yleistyksiä sekä aksioomia, ja on tässä mielessä ”jähmeiden kappaleiden geometriaa” (Adkins 2015, 239). Arkhimedeen vähemmistötiede problematisoi ja ”seuraa”, euklidinen kuninkaallinen tiede teoretisoi ja ”kopioi”. Vähemmistötiede on siis kytkeytynyt elämään siinä mielessä, miten Deleuze sen ymmärtää: kytköksiä tekevänä muutoksena, joka eroaa itse itsestään (Colebrook 2002, 57–58). Perustavassa ristiriidassa keskenään ovat kaksi näkökulmaa todellisuuteen, *nomos* ja *logos*.

Olen nyt pyrkinyt selittämään, kuinka Deleuzen (ja Guattarin) yksinäisyyden ja eron filosofialla on johdonmukaisia poliittisia seuraamuksia. Tämä poliittisuus on löydettävissä jo Deleuzen aiemmasta filosofiasta, kuten teoksesta *Différence et répétition*, mutta se tulee vahvasti ilmi viimeistään Guattarin kanssa kirjoitetussa *Kapitalismi ja skitsofrenia* -sarjassa. Poliittisten sommitelmien sisäisiä taipumuksia määrittävät valtio ja sotakone, taipumus pysyvyyteen tai vakiintuneeseen olemiseen sekä taipumus muutokseen. Valtion ja sotakoneen taustalla on Deleuzen vanhempi ajatus olemisen nomadisesta distribuutiosta, joka pyrkii tavoittamaan ajatuksen yksinäisyydestä, ilman ennalta järjestäytyntä olemisen tapaa (Patton 2000, 118). Valtiota määrittää pysyvyys ja sen ylläpitäminen, nomadia taas määrittää tilannekohtainen ja vapaasti levittäytyvä olemisen tapa. Nomadi edustaa tässä ajatuksessa nähdäkseni subjektia, joka asettuu valtion olemisen tapaa vastaan, ajatellen ja toimien siitä poiketen. Tämä ilmenee konkreettisesti vähemmistötieteen epistemologisessa näkökulmassa, jossa todellisuutta ylipäättään katsotaan valtiotieteen omista ideaaleista poiketen. Nomadi viittaa siis olemisen tapaan, olemukseen, jonka valtio pyrkii kaappaamaan.

Nomadi ei ole esi- tai jälkivaltio, eivätkä nomaditieteen menettelytavat ole esi- tai jälkitiedettä: ”nomadi” käsitteellistää sen kentän, jossa niin tieteellinen, filosofinen, poliittinen kuin vaikka esteettinenkin todellisuuden osa-alue problematisoituu ja jotain uutta tai poikkeavaa ilmenee. Valtion voidaan ajatella tuottavan ihanteita, kuten täydellisiä ympyröitä, kauneusihanteita, käsityksiä ihanteellisista yhteiskuntasopimuksista tai seksuaalisista normeista. Nomadi on se, joka vastaa tällaiseen ajattelutapaan esimerkiksi graffitilla, heimojärjestelmillä tai polymorfisena perverssyytenä. (Olkowski 2017, 81.) Jokin aina estää nomadia täysin jäämästä valtion piiriin ”vähemmistön” asemaan. Nomaditieteen ja valtiotieteen vuorovaikutuksessa nomaditiede keksii

ongelmia, jotka valtiotiede pyrkii teoretisoimaan. Näitä kahta peliä, *logoksen* shakkia ja *nomoksen* go-peliä, pelataan aina samanaikaisesti.

Milloin tahansa yhteiskunnassa ilmenee tottelemattomuutta, kapinaa, sissisotaa tai vallankumous, silloin nomadinen sosiaalisen olemassaolon tapa on jossain määrin muodostunut (Goodchild 1996, 157). Nomadi on henkilö, joka ajattelee ja toimii toisin kuin valtio. Tämä tulee ilmi lyhyesti esittelemässäni vähemmistötieteen ideassa ja sen poikkeavassa tavassa tutkia todellisuutta valtion yleistyksistä ja aksioomista poiketen. Kuinka tämä nomadinen olemisen tapa voi sitten jäsentyä ja asettua vastustamaan valtion vakiintunutta toimintatapaa, joka pyrkii ottamaan nomadisen toimintamallin haltuunsa ja sisällyttämään sen itseensä? Väitän, että nomadi tarvitsee tämän vastarinnan realisoimiseksi sotakoneen. Nähdäkseni sotakone on konkreettinen keino ilmentää nomadisen olemisen muutosvoimaa, jolla nomadinen toiminta voi aktuaalisesti asettua valtiota vastaan ja pyrkiä problematisoimaan valtion yhdenmukaistavaa toimintatapaa. Seuraavassa luvussa selvennän tarkemmin sotakoneen käsitettä ja sen suhdetta valtion kiinniottomekanismeihin.

4. Sotakone vastaan valtio

Deleuze sanoo teoksessaan *Haastatteluja (Pourparlers, 1990)* nomadismien olevan sotakoneen ja sileän tilan yhdistelmä (Deleuze 2005a, 40). Sotakoneen kohteena on sileä tila, jonka se luo, valtaa ja jota se myös levittää. Tämän ajatuksen taustalla on viime kappaleessa esittelemäni *nomos*, joka viittaa tilaan vailla pysyvää tai hierarkkista järjestystä. Ajatus nomadeista ja nomadisen olemisen tavan tutkimisesta on poliittisessa kontekstissa kytköksissä muutoksen ja uusien toimintatapojen jäsentämiseen. Muutoksesta ja toisin toimimisesta suhteessa *logoksen* sisäiseen ja hierarkkiseen järjestykseen voidaan nähdäkseni puhua myös vapautena ja ennen kaikkea vapauden *mahdollisuutena*.

Deleuze ja Guattari eivät kirjoita vapauden teemasta ainakaan suorasti. Silti vapauden teema näkyy vahvasti heidän yhdessä kirjoitettujen teosten eettis-poliittisessa kontekstissa. Yksi esimerkki tästä on aiemmin esittelemäni sileän ja uurteisen tilan ero. Kaupunki on hyvä esimerkki uurteisesta tilasta, joka konkreettisesti ohjailee liikettä tiettyihin suuntiin, mahdollistaen ja rajoittaen toimintaa. Moottoritieillä ajaessaan ihminen saattaa kokea olevansa vapaa ja voi halutessaan ajaa ylinopeutta. Tosiasiassa moottoritien tila on suljettua ja kontrolloitua uurteista tilaa, joka ohjaa liikettä (Deleuze 2005a, 70). Sileä tila puolestaan käsitteellistää olemisen tavan, joka on vastakkainen uurteiselle tilalle. Nomadisen olemisen suhde sileään tilaan on johdettu suoraan Deleuzen *Différence et répétition* -teoksen olemisen nomadisesta jakautumisesta, jota käsittelin aiemmin. Sileä tila puolestaan määrittää perustavaa suhdetta nomadin luonteeseen ja sotakoneeseen. (Patton 2010, 37.) Sileän tilan voi nähdä viittauksena vapauteen tai pikemminkin vapauden mahdollisuuteen, jonkin uuden luomiseen ja uuden käsitteellistämiseen. Toisin toimimisen mahdollisuutta Deleuze ja Guattari kuvaavat myös pakoviivan (*ligne de fuite*) käsitteellä, jolla on tietynlainen suhde sotakoneeseen.

4.1 Sotakoneen pakoviivat

Deleuze ja Guattari kuvailevat sotakoneen olevan lineaarinen sommitelma, joka rakentuu pakoviivoille (Deleuze 2005a, 40). Lineaarinen (lat. *linearis*) viittaa viivoihin, suoraviivaisuuteen tai

viivoista koostuvaan. Sommitelman voidaan nähdä muodostuvan erilaisista viivoista, jotka koostavat sommitelmaa eri tavoin. Viittaus sotakoneen lineaarisuuteen liittyy nähdäkseni teoksen *Mille plateaux* lukuihin 8 ja 9, joissa Deleuze ja Guattari erittelevät erilaisia viivoja ja niiden kuvastamaa liikettä. Näitä viivoja (*lignes*), joilla pyritään kuvaamaan muun muassa segmentoitua yhteiskuntaa ja ihmistä, on kolmenlaisia: jäykkiä viivoja, joustavia viivoja sekä pakoviivoja (Deleuze & Guattari 2004, 221). Erilaisilla viivoilla voidaan kuvailla muun muassa yhteiskunnan sosiaalista järjestystä ja sen tuottamia segmentoituja kahtiajakoja, kuten yhteiskuntaluokkia ja niissä tapahtuvaa liikettä.

Pakoviivat (*lignes de fuite*) eivät merkitse passiivista maailmasta vetäytymistä, vaan ne viittaavat vuotamiseen tai virtaamiseen. Deleuzen ja Guattarin mukaan ei ole olemassa yhteiskuntaa tai sosiaalista järjestelmää, joka ei vuotaisi kaikkiin suuntiin (Deleuze & Guattari 2004, 225). Jäykät viivat tekevät yhteiskunnasta jähmeän ja pitävät yllä järjestystä tai tietynlaisia käsityksiä esimerkiksi sukupuolirooleista tai ylikulutukseen perustavasta elämäntavasta. Helppo ja ajankohtainen esimerkki ”joustavista” viivoista on keskustelu sukupuolesta ja sitä määrittävien pronomiinien käytöstä. Sukupuolen sosiaalinen ulottuvuus voidaan ajatella joustavana viivana, koska se ei palaudu tyydyttävästi kaksijakoiseen käsitykseen sukupuolesta vaan on selkeästi moniulotteisempi ja sensitiivisempi ilmiö. Jähmeät viivat eivät kuitenkaan koskaan ole absoluuttisia, eivätkä yhteiskunnan valtamekanismit ole tässä mielessä täysin totalisoivia. Muodostuneet sommitelmat eivät ole koskaan täysin määräytyneitä ja niitä määrittää taipumus ja ajautuminen kohti uusia tulemisia, kohti muutoksen dynamiikkaa ilman tiettyä päämäärää tai lopputilaa. Pakoviivan kaltainen käsite kuvastaa liikettä, jossa sommitelmasta tulee dekodattu: toimintaa rajoittavasta koodista tulee heikko, jolloin esimerkiksi ihminen alkaa toimimaan normien vastaisesti tai eläin käyttäytyy geenien määräämästä käyttäytymisestä poiketen (DeLanda 2016, 23).

Jokaisesta sosiaalisesta järjestyksestä löytyy pakoviivoja, koska sommitelmat ovat luonteeltaan avonaisia järjestyksiä. Tässä on syytä pitää mielessä sommitelmille kuuluva deterritorialisoiva kärki, joka saa sommitelman asettumaan uuteen sommitelmaan ja muuttamaan sen luonnetta. Deterritorialisaation prosessi voidaan nähdä Deleuzen ensisijaisena eettisenä normina (Jun & Smith 2011, 99). Sommitelman toimintakykyä tai tulemista määrittävät toisin sanoen sen pakoviivat tai deterritorialisaation sietokyky. Ajatus sommitelmista pyrkii välttämään olemisen

ajattelemista suljetuista kokonaisuuksista käsin. Tämän takia sellaiset käsitteet, kuin ”pakoviiva” kuvastavat erilaisia mahdollisuuksia ja sommitelmien potentiaalista muutosta. Jäykät viivat muodostavat binaarisia, ”puumaisia” segmenttien systeemejä ja joustavat viivat ovat luonteeltaan enemmän liikkuvia, mutta silti muodoltaan jäykän viivan kaltaisia. Näitä viivoja erottaa se, että joustavissa viivoissa on ”halkeamia”, jotka ilmenevät esimerkiksi silloin, kun ulkoapäin tulevat identiteetit tai ihanteet tuntuvat pakotetuilta tai annettua monimutkaisemmilta. Pakoviiva rikkoo sekä jäykät että joustavat viivat (Parr 2010, 147). Rikkoutuminen tarkoittaa, että pakoviiva mahdollistaa sommitelman ja siihen vaikuttavien sommitelmien luovan metamorfoosin. Sommitelman metamorfoosi on sotakoneen kannalta olennainen elementti, koska se saa sotakoneen jäsentämään uutta ja luovaa muutosvoimaa.

Deleuzen ja Guattarin erottelemat viivatyyppit on helppo lukea niin, että vastakkain ovat ”pahat” liikettä rajoittavat jäykät viivat ja siitä vapauttavat ”hyvät” pakoviivat, jotka ovat jollain tapaa jäykkiä viivoja parempia tai tavoiteltavampia. Näin ei kuitenkaan ole, sillä jokainen pakoviiva ei mitenkään vääjäämättä johda vapauden lisääntymiseen tai onnellisuuteen, vaikka näin saattaakin tapahtua. Tämä selviää kokeilemalla. Pakoviiva saattaa johtaa muun muassa fasismiinkin tai mielisairauteen. Esimerkiksi työkuulttuurin ja työn järjestämisen nykyaikainen luonne, jossa työn ja vapaa-ajan välinen ero hämärtyy ja töitä tehdään mobiilisti kotoa käsin koronaviruksen takia voi johtaa tilanteeseen, jossa työntekijä käyttää huumeita työstressiin tai työtehokkuuden lisäämiseen. Tällöin huumeet voidaan nähdä pakoviivana, jotka mahdollistavat erilaisen toimintatavan poiketen vallitsevasta työkuulttuurista. Huumeet voivat kuitenkin olla subjektille tuhoisia, jolloin pakoviiva on vaarallinen ja voi johtaa vakaviinkin seurauksiin (DeLanda 2016, 130). Tämänkaltaisia pieleen menneitä pakoviivoja Deleuze ja Guattari (2004, 246) kutsuvat mustiksi aukoiksi⁷ (*trou noir*). Toisaalta huumeet voivat lisätä käyttäjän toimintakykyä sekä elämäniloa. Keskeisenä ajatuksena tässä on, ettei ajatus pakoviivoista pidä sisällään mitään välttämätöntä ajatusta subjektin emansipaatiosta tai vallankumouksellisuudesta. Subjektin toimintakykyä lisäävät tai vähentävät tekijät ovat spinozalaisessa merkityksessä tietokyvyn yläpuolella, sillä ruumiin toimintakykyä ei voida tietää etukäteen⁸. Kysymys on jälleen kokeilemisesta. Pakoviivan vaarana

---

⁷ Musta aukko on viittaus nykyfysiikkaan: Deleuze ja Guattari kuvaavat mustaa aukkoa tähdeksi, joka on luhistunut itseensä. Musta aukko on yksi mahdollinen huonosti suunnitellun deterritorialisaation yrityksen lopputulos, jossa ”kynnys” ylitetään liian nopeasti (Parr 2010, 34). Musta aukko voi olla välttämätön innovatiivisten prosessien vapauttamiseen, mutta toisaalta se voi kääntyä myös tuhon tilaan (Deleuze & Guattari 2004, 186–187, 368).

⁸ Tosin kukaan ei ole vielä tähän mennessä ole määritellyt, mihin ruumis pystyy.” (Spinoza 1994, 140.)

on tällöin pieleen mennyt deterritorialisatio, tietystä järjestyksestä tai säännönmukaisuudesta irrottautuminen, joka on toimintakyvylle tuhoisaa. Liikkeen ja toimintamahdollisuuksien ajattelemisen viivojen kautta tarkoittaa, että jäykät ja joustavat ja pakoviivat ovat kaikki yhtä todellisia ja ovat kaikki tekemisissä keskenään (Deleuze & Guattari 2004, 226–227). Viivat ovat yksi tapa hahmottaa liikettä Deleuzen ja Guattarin filosofiassa, ja ne tuovatkin hyvin ilmi liikkeen, nopeuden sekä virtausten merkityksen heidän yhteiskunnallisessa ajattelussaan. Sotakoneen rakentuminen pakoviivoille merkitsee, että sotakone ilmenee eri tavoin valtion liikkeen tukahduttamisesta ja kanavoitumisesta huolimatta.

Miten Deleuzen väite sotakoneen rakentumisesta pakoviivoille tulisi sitten ymmärtää? Deleuzen ja Guattarin käsitteellinen runsaus peittää helposti alleen johdonmukaisen ajattelun loogisuuden, ja tämä onkin myös tyyllisesti tarkoituksenmukaista. Tässäkin tapauksessa esitellyt käsitteet viittaavat pitkälti samaan asiaan: sileä tila on geometrinen vastine pakoviivoille ja deterritorialisatiolle (Patton 2000, 112). Nämä käsitteet eivät itsessään ilmennä puhdasta vapautta tai emansipaatiota; ne viittaavat pikemminkin tilaan, jossa esimerkiksi poliittiset kamppailut käyvät läpi muutosta ja niiden päämäärät korvautuvat uusilla päämäärillä. Vastakkain ovat jälleen *logos* ja *nomos*: valtion perimmäisenä tehtävänä on uurtaa tilaa, kaapata sitä omiin päämääriinsä ja hallita sitä, kun sotakoneen tehtävänä on levittää sileää tilaa. Sotakoneen perimmäinen taipumus onkin sen aktiivisessa suhteessa sileään tilaan. (Patton 2010, 113.) Sotakone on olemukseltaan sileää tilaa konstituiva elementti, sen tarkoituksena on tehdä jotain potentiaalista olemassa olevaksi ja jäsentää pakoviivan eli toisin toimimisen mahdollisuuden muutosvoimaa. Sen yksinomaisen tehtävä on sileän tilan muodostaminen ja tässä tilassa liikkuminen: tämä on sotakoneen varsinainen positiivinen päämäärä (*nomos*; Deleuze & Guattari 2004, 460). Seuraavaksi selvennän nomadisen ajattelu- ja toimintatavan muodostumista sotakoneeksi ja tuon vielä tarkemmin ilmi, millainen ontologinen viitekehys sotakoneen ja valtion taustalla on. Tämä selvittää myös, miksi sotakoneen käsite on vaikea määritellä tyhjentävästi.

4.2 Nomadisen elämän jäsenitys: sotakone

Sotakone on kaikin tavoin valtiokoneistosta ja sen toimintamallista poikkeava sommitelma (Deleuze & Guattari 2004, 389). Sotakoneen voimat voivat kamppailla valtiota vastaan vain sillä

ehdolla, että ne samanaikaisesti luovat jotain uutta ja valtiosta poikkeavaa. Sotakoneen kamppailu ilmentää toisin sanottuna toisenlaista oikeutta, toisenlaista moraalialia ja ennen kaikkea toisenlaista olemisen tapaa (Widder 2018, 319). Kuten aiemmin olemme jo huomanneet, tämä toisenlainen olemisen tapa on perustavassa ristiriidassa valtion heijasteleman pysyvyyttä tavoittelevan olemistavan kanssa. Sotakone on tässä mielessä valtiokoneiston toimintaan palautumaton. Tämä tarkoittaa, että sotakone on valtion suvereniteetin ulkopuolella ja edeltää sen lakeja. Seuraavaksi selvennän, mitä tämä ulkopuolisuus tarkoittaa ja miten sotakoneen käsite kuvastaa valtion ”säilyttävän” elementin ulkopuolisuutta.

Joka kerta kun yhteiskunnassa ilmenee mellakointia, tottelemattomuutta, sissisotaa tai vallankumouksellista toimintaa, voidaan sanoa, että sotakone on elvytetty ja nomadinen potentiaali on ilmennyt sileän tilan uudelleenrakentamisena tai tapana olla tilassa niin kuin se olisi sileää. Deleuze ja Guattari viittaavat tässä Paul Virilion (1932–2018) ajatukseen vallankumouksen tärkeydestä ”katujen valtaamisena”⁹. (Deleuze & Guattari 2004, 426.) Nomadinen potentiaali ilmenee tässä mielessä esimerkiksi sotakoneen muodostamisena ”Black Lives Matter” -mielenosoituksissa, joissa mieltä osoitetaan muun muassa valtion harjoittamaa poliisiväkivaltaa vastaan. Mielenosoituksissa valtion ylläpitämästä uurteisesta tilasta tulee konkreettisesti sileämpää, kun mielenosoitus liikkuu kaduilla liikesäännöistä poiketen, aiheuttaen samalla myös aineellista vahinkoa. Mielenosoitus on tässä kontekstissa sileän tilan luomista uurteiseen tilaan, sillä se vapauttaa liikettä ja muodostaa poikkeavia toimintatapoja, jotka ovat historiallisesti pitkään syrjityn ihmisryhmän näkökulmasta katsottuna edellytyksiä tasa-arvon toteutumiseksi sekä rakenteellisesta rasismista irtaantumiseksi. Mielenosoitus ei kuitenkaan ole ainut nomadisen potentiaalinen ilmentymä tai keino muodostaa sotakone, mutta se osoittaa sotakoneen käsitteen taustalla olevan vallankumouksellisuuden ajatuksen.

Sileää ja uurteista tilaa on yhtä lailla myös esimerkiksi internetissä. Deleuzen ja Guattarin käsitteistöä on muutenkin sovellettu internetiin liittyvien ilmiöiden selittämiseen (ks. Dosse 2010, 478). Mikäli internetiä tarkastellaan sommitelman näkökulmasta, se näyttää olevan täynnä

---

⁹ Deleuze ja Guattari viittaavat Virilion teokseen *Vitesse et politique* (Vauhti ja politiikka, 1977), jossa esitellään ”dromologian” käsite, vauhdin tiede tai logiikka, jonka avulla Virilio tarkastelee vallankumouksien sotilaallisia ja poliittisia vaikutuksia (Virilio 1998, 157). Deleuzen ja Guattarin ajatus nomadien erilaisesta nopeudesta suhteessa valtiokoneiston säädeltyyn nopeuteen on vaikuttanut Virilion nopeuksien analyysistä (Deleuze & Guattari 2004, 624).

deterritorialisaation kärkiä ja pakoviivoja eli toisin toimimisen mahdollisuuksia (Poster & Savat 2009, 136). ”Black Lives Matter” -mielenosoitus näkyi edelleen sosiaalisen median eri alustoilla. Aihetunniste ”#BlackLivesMatter” näkyi erityisen paljon sosiaalisen median eri alustoilla ja toi tällä tavoin näkyvyyttä rakenteellista rasismia vastustavalle liikkeelle. Ottamatta kantaa sosiaalisen median vallankumoukselliseen potentiaaliin, nettiaktivismi voidaan nähdä sotakoneen muodostamisena, koska se kykenee pakenemaan valtion toimintamallia heijastelevaa uurteista tilaa, suuria mediasivustoja tai hallitusten ja valtioiden tarkasti säädeltyjä nettisivustoja.

Deleuzen mukaan sotakoneen käsite määrittäyty tietyntyyppisen miehitystavan kautta, toisin sanoen uusien aika-tilojen keksimisenä (Deleuze 2005a, 129). Tämä miehitystapa viittaa sotakoneen pyrkimykseen vastustaa valtion logiikkaa ja säilyttää sen omalaatuinen dynamiikka. ”Miehitystapa” tuo ilmi sotakoneen käsitteen kontekstisidonnaisuuden 1970-luvun puoliväliin, jolloin Deleuze ja Guattari näkivät Palestiinan vapautusjärjestön (PLO) olevan polttavan ajankohtainen esimerkki sotakoneen käsitteellistämästä miehitystavasta (Dosse 2010, 258). PLO:n täytyi keksiä sellainen aika-tila, että se pystyi toimimaan valtiosta riippumattomana (Deleuze 2005a, 129) PLO:n esimerkki tuo myös ilmi palestiinalaisten aseman vaikutuksen Deleuzen ja Guattarin nomadin käsitteelle, sillä Deleuze näki palestiinalaisten olevan valtion kannalta ongelmallinen ryhmä vailla maata tai valtiota (Dosse 2010, 258–259). Uudenlaisen tilan luominen viittaa aiemmin esittelemääni *nomokseen*, jonka yhtenä ominaispiirteinä on tilan luominen. Tässä mielessä nettiaktivismi on nomadisen potentiaalin ilmenemistä, koska se voi viedä tilaa tarkasti säännellyiltä nettisivustoilta, joissa informaatio kulkee suurten yritysten tai valtion ylinter toimielinten kautta. ”Black Lives Matter” -liikkeen tapauksessa nettiaktivismi aiheutti poikkeuksellisen suuren kansainvälisen ilmiön, joka ilmeni kaikkialla sosiaalisessa mediassa. Mielenosoitus piirsi tässä mielessä pakoviivan, sillä se siirsi huomion pois iltapäivälehtien jokapäiväisestä julkisjuoruista ja sisustustrendeistä mustien ihmisten kohtaamaan systemaattiseen rasismiin.

Internet on toisaalta täynnä ongelmallisia, laittomia tai pieleen menneitä pakoviivoja. Erilaiset tiedonjakoverkostot ovat sileää tilaa luovia siinä mielessä, ettei niillä ole rakenteellista ylläpitoa tai hierarkiaa, joka ohjailisi tai valvoisi toimintaa yläpuolelta käsin. Tällaisilla alustoilla pakoviivat saattavat johtaa esimerkiksi tekijänoikeusrikkisiin, joissa taiteilijat ja luovalla alalla työskentelevät menettävät toimeentulonsa. Pakoviiva voi myös epäonnistua, mikäli joku jakajista jakaa

vertaisverkossa korruptoituneen tiedoston, joka saastuttaa muut tietokoneet viruksella tai haittaohjelmilla. Lisäksi jaetun materiaalin sisältö voi olla niin arkaluontoista, että materiaalin hallussapitäjä joutuu juridisiin ongelmiin materiaalin hallussapidosta. Pakoviivan aiheuttamat muutokset ovat riippuvaisia sen sommitelman luonteesta, jota pakoviivan muodostaminen koskee (Patton 2000, 107). Tästä syystä seurauksia ei voida tietää etukäteen: pakoviivan käsite jäsentää vapautta, muutosta sekä mahdollisuutta sommitelmien näkökulmasta katsottuna.

Internetissä toimiminen osoittaa sotakoneen käsitteen sovellettavuuden ajankohtaisten ilmiöiden selittämiseen. Tätä kautta osoitettu esimerkki tuo myös ilmi, kuinka Deleuzen ja Guattarin löyhästi määritellyt kriteerit sotakoneen muodostumiselle ovat pakoviivoissa sekä sileän tilan muodostamisessa. Molemmat näistä piirteistä tulevat ilmi internetissä harjoitetussa aktivismissa, ja tämä esimerkki osoittaa nomadisen toimintamallin jossain määrin vallankumouksellisen luonteen. Esimerkiksi Twitterissä leviävät julkaisut voivat luoda sileää tilaa tarkkaan säädelyyn ylläpidon ohjaamaan toimintamalliin nähden, sillä Deleuzen ja Guattarin mukaan sileä ja uurteinen tila ovat olemassa vain sekoituksena (Deleuze & Guattari 2004, 524). Vaikka sosiaalisen median alustat ovat suuryhtiöiden omistuksessa ja nämä ylläpitävät alustojen käyttöehtoja, joihin jokaisen käyttäjän on sitouduttava, yksittäisillä käyttäjillä on kuitenkin vapaus päättää alustan sisällöistä ja sen luonteesta. Sosiaalinen media voi muodostaa tässä mielessä pakoviivan, sillä erilaiset sosiaalisen median alustat kuten Facebook voidaan valjastaa esimerkiksi poikkeavien toimintatapojen jäsentämiseen, vaikkapa jakamistaloudesta informoimiseen. Internetin erilaiset vertaisverkot sekä vallankumoukseen tähtäävä toiminta tuovat ilmi pakoviivojen potentiaalisen kääntymisen kohti mustaa aukkoa, jota selvensin lyhyesti aiemmin. Sotakone mahdollistaa kokeilemisen, *logoksen* järjestäytyneen olemassaolon problematisoinnin ja haastamisen. Tämä kokeilu voi aina myös epäonnistua. Havainnollistava esimerkki tuo nähdäkseni ilmi, kuinka nomadinen potentiaali voi tulla konkreettisesti vallankumouksellisesti, kun se jäsennetään jonkun koneiston, tässä tapauksessa sosiaalisen median, kautta. Sotakone tuo nomadisen potentiaalın olemassa olevaksi, eli tekee vielä tulemisen tilassa olevasta jotain konkreettista. Tätä ajatusta selventää Deleuzen käsite ”virtuaalinen”, joka tuo ilmi sotakoneen kytkeytymisen virtuaaliseen mahdollisuuksien kenttään.

4.3 Sotakone ja virtuaalinen mahdollisuus

Sotakoneen muodostuminen juontuu nähdäkseni siitä, ettei kaikkea olemista voida tyypistää tai redusoida valtion *logokseen* pohjautuvaan olemisen tapaan. Tämä ajatus liittyy laajemmin Deleuzen näkemykseen puhtaasta erosta, jota ei voida representoida. Deleuzen käsitystä elämästä kuvastaa sanonta, jonka mukaan elämä on aina enemmän kuin mitä silmät näkevät (May 2013). Representaatio tavoittaa todellisuuden aktuaalisen tason, sen mikä meille ilmenee tässä ja nyt aistein havaittuna. Representaatio, joka tulee tässä tapauksessa ymmärtää saman maailman presentoimisena aina uudestaan, ei tavoita todellisuuden ”virtuaalista” aspektia. Virtuaalinen on yksi Deleuzen keskeisimmistä käsitteistä ja sen juuret ovat Henri Bergsonin (1859–1941) filosofiassa. Virtuaalinen on aktuaalisen vastinpari. Virtuaalinen ei ole jotain aktuaalista, nyt ilmenevää, mutta se on silti reaalista. Määritellessään virtuaalisuutta Deleuze viittaa myös kirjailija Marcel Proustin (1871–1922) käsitykseen muistista: virtuaalinen on todellista olematta läsnä olevaa, ideaalia olematta abstraktia (Deleuze 2008, 38). Se ei kuitenkaan sijoitu todellisuuden ulkopuolelle transsendentisti vaan on itsessään osa todellisuutta.

Virtuaalinen on jotain todellista olematta aktuaalista. Olioiden eroamisen prosessi on aina virtuaalisuuden aktualisoitumista, mutta virtuaalinen jatkaa tästä huolimatta olemassaoloaan eriytyvien aktuaalisten linjojen lävitse (Deleuze 2018, 92). Virtuaalinen ei siis palaudu nyt ilmenevään aktuaaliseen todellisuuden tasoon. Usein käsite virtuaalinen samastetaan jonkinlaiseen ”virtuaaliseen todellisuuteen”, kuten digitaaliseen simulaatioon, internetiin tai muuhun tietokoneisiin liittyviin ilmiöihin. Deleuzelle virtuaalisuus tarkoittaa kuitenkin ”todellista virtuaalisuutta”, ei-aktuaalista todellisen maailman ulottuvuutta (DeLanda & Protevi & Thanem 2005, 18). Nähdäkseni virtuaalisen ja aktuaalisen erottelu on yksi tapa hahmottaa Deleuzen käsitystä todellisuudesta erojen ja muutosten virtauksena. Virtuaalisen ja aktuaalisen esittely tuo myös selvemmin ilmi Deleuzen poliittisen filosofian taustalla olevan ontologisen jaottelun, josta käsitteiden sotakone ja valtio erottelu on ymmärrettävä seuraus. Virtuaalisen ja aktuaalisen todellisuuden tason välinen keskeinen ero on siinä, että aktuaalinen on Deleuzelle vain virtuaalista ilmaiseva momentti (May 2013). Ajatuksena tässä on, ettei kaikkea maailmassa olevaa voida redusoida aktuaaliseen, tässä ja nyt ilmenevään todellisuuden tasoon.

Virtuaalisuus ilmenee esimerkiksi taiteilijan luomisprosessissa, jossa virtuaalinen aktualisoituu maalausta tehtäessä maalaukseksi. Maalaus tai taide ylipäätään ei ole kopio ilmenevästä todellisuudesta, vaan maalaus on enemmän kuin vain sen havaittu osuus. Kirjailijakaan ei kirjoita vain mielikuvia aktuaalisesta maailmasta, vaan mielikuvituksellisten kertomuksen kautta muuttaa ihmisten käsityksiä maailmasta, itsestämme ja siitä kuinka toimimme maailmassa. Tässä mielessä virtuaalinen on enemmän kuin aktuaalinen ja se tuottaa eri käsityksiä todellisuudesta (Colebrook 2002, 168). Tästä syystä Deleuze väittää nietzscheläiseen sävyyn, että on väärin uskoa absoluuttiseen totuuteen, sillä on olemassa vain tulkintoja. Jokaisen tulkinnan ja näkökulman taustalla on virtuaalinen ero, jonka takia ihmiset kokevat maailman eri tavoin. (Deleuze 2008, 28, 59.) Tämä on hyvä pitää mielessä, kun Deleuze ja Guattari erottelevat valtion yhteen sopimattomana kiinniottokoneistona suhteessa sotakoneen ulkopuolisuuteen.

Aktuaalisen ja virtuaalisen käsitteet ovat keskeisessä asemassa Deleuzen muistia käsittelevässä luennassa. Deleuze kirjoittaa teoksessaan *Bergsonismi (Le bergsonisme, 1966)* virtuaalisesta menneisyydestä, joka pyrkii aktualisoitumaan (Deleuze 2018, 51). Virtuaalisuuden ajatus on peräisin Bergsonilta, jota Deleuze kehittää eteenpäin. Virtuaalisuus tarkoittaa tässä tapauksessa epäaktiivista ja tiedostamatonta, ”puhdasta muistoa”, jolla ei ole psykologista olemassaoloa. Mennyt ja nykyisyys ovat näin ollen kaksi elementtiä, jotka ovat olemassa yhtä aikaa. Virtuaalinen on luonteeltaan jotain, minkä ei tarvitse realisoida koska se on jo reaalista, vaan ainoastaan aktualisoitua. Aktualisoitumisen sääntöinä ovat lyhyesti ilmaistuna ero ja luominen. Virtuaalinen on olemassa siten, että se aktualisoituu eroamalla itsestään. Sen on pakko erota itsestään aktualisoituakseen ja luoda eroamisen linjat. Nämä eroamisen linjat ovat aidosti luovia, sillä ne aktualisoituvat keksimisen kautta. (Deleuze 2018, 95.) Virtuaalisen aktualisoituminen koskee luomista, ei mahdollisen todellistumista. Virtuaalisuuden aktualisoituminen on aktuaalisten asioiden tuottamista maailmassa, ja tätä tuottamista ohjaavat ideat (Protevi 2013, 5). Deleuze esittää myöhemmin teoksessa *Différence et répétition* näiden ideoiden olevan aistihavainnoille alisteisia tuottamisen sääntöjä (Deleuze 2014, 251; Hughes 2009, 170). Esimerkiksi uuden käsitteen luominen on eron luomista, koska sitä voi olla aluksi hankala käsittää vanhoilla käsitteillä tai tavoilla katsoa maailmaa. Uusi käsite voi kuitenkin selittää maailmaa aidosti uudella tavalla ja tuoda siitä jotain aiemmin tuntematonta ilmi.

Yhteiskunnallisessa kontekstissa virtuaalinen todellisuuden aspekti tarkoittaa muun muassa, että aktuaalisten asemien tai vakiintuneiden olemisen tapojen ympärillä on virtuaalinen vaihtoehtojen alue (Fuglsang & Sørensen 2006, 242). Tästä näkökulmasta katsottuna esimerkiksi historiallisesti muovautuneet tavat tehdä politiikkaa tai tietyt hyväksytyt tavat rakentaa kaupunkitilaa ovat vain tapoja muiden mahdollisuuksien joukossa. Ajatus virtuaalisesta todellisuudesta pitää tässä mielessä sisällään utooppisen elementin: se tarjoaa luonnoksen erilaiseen maailmaan, näyttäen tien ulos tästä maailmasta (Hughes 2009, 186). Virtuaalinen käsittää yhteiskunnallisella kentällä sen mikä on potentiaalista tai vielä tulematta. Virtuaalisen käsitteen esittely olisi kokonaisen tutkielman mittainen, mutta sen lyhyt esittely on olennaista sotakoneen taustalla olevan ontologian syventämiseksi. Väitän, että sotakoneen käsitteen taustalla on ajatus tästä virtuaalisuudesta aspektista, vaihtoehtojen läsnäolevuuden aktualisoimisesta ja uuden luomisesta.

Nomadinen potentiaali tarvitsee sotakonetta asettuakseen valtion yhdenmukaistavaa toimintamallia vastaan. Nettiaktivismiin esimerkki on yksi tapa hahmottaa sotakoneen toimintaa. Selvennän sotakoneen eri ilmenemistapoja tarkemmin seuraavassa luvussa. Olen nyt pyrkinyt selittämään esimerkkien kautta, kuinka sotakone jäsentyy toiminnaksi niin perinteisen mielenosoituksen kuin netissä tapahtuvan aktivismin kautta. Olennaista näissä on, että sotakone operoi pakoviivojen kautta ja muodostaa sileää tilaa uurteiseen tilaan. Sotakoneen perimmäisenä tehtävänä on toimintamahdollisuuksien lisääminen sekä luovan pakoviivan muodostaminen. Tässä mielessä sotakone on tapa hahmottaa yhteiskunnallista toimintaa ja jonkin uuden luomista: se on virtuaalisen aktualisoitumista, jota ei voida etukäteen ennustaa. Deleuzen Bergson-tulkinnan mukaan mahdollisuus on tosiasiasa taaksepäin heijastettua todellisuutta. Kun jotain uutta on ilmennyt, väitämme harvoin, ettei sen ilmaantuminen olisi ollut mahdollista jo aiemmin (Deleuze 2018, 116). Virtuaalisen erottaminen aktuaalisesta tekee mahdolliseksi sen, että uuden luominen on kytköksissä tähän maailmaan, ei vain abstraktien utopioiden tai mahdollisten maailmojen hahmottelemiseen.

Nähdäkseni sotakone heijastelee virtuaalista todellisuuden tasoa siinä mielessä, että se pyrkii tekemään olemassa olevaksi jotain, mitä ei vielä ole tai mistä emme voi vielä välttämättä tietää mitään. Valtio, joka toimii itseään uusintaen, pyrkii säilyttämään olemassa olevat vallan elimet. Sotakone on puolestaan olemassa vain muodonmuutoksissa; se on nomadisen järjestäytymisen välttämätön seuraus (Deleuze & Guattari 2004, 430). Nomadinen potentiaali voi järjestäytyä ja

materialisoitua sotakoneeksi esimerkiksi juuri nettiaktiivisuuden tai mielenosoituksen muodossa, ja tätä kautta se saattaa aiheuttaa jotain uutta ja erilaista. Sotakoneen käsite voidaan ymmärtää myös muutoksen ja luovan mutaation ennakkoehtoja tarkastelevaksi käsitteeksi (Patton 2000, 110). Pakoviivat, sileä tila sekä virtuaalinen mahdollisuus jäsentävät sotakoneen käsitettä ja antavat sille poliittisesti varsin hienovaraisen määritelmän ja tarkan aseman Deleuzen ja Guattarin käsitteistössä. Seuraavaksi selvennän Deleuzen ja Guattarin käsitystä valtiosta, koska se on sotakoneelle vastakkainen poliittisen sommitelman pysyvyyttä ja staattisuutta edustava napa.

4.4 Sotakoneen vihollinen: suvereeni valtio

”Urin kaupunki, Abrahamin tai uuden liiton lähtöpiste. Valtio ei ole muodostunut vähitellen, vaan se ilmaantuu täysin valmiina, mestarillisena iskuna.” (Deleuze & Guattari 2010, 249.)

Tässä vaiheessa on varsin selvää, ettei Deleuzen ja Guattarin käsitys valtiosta edusta ”perinteistä” käsitystä valtiosta, jossa valtion ajatellaan usein olevan tietynlaisen evoluutioperiaatteen tuotosta. Deleuzen ja Guattarin valtiokäsityksen taustalla on erityisesti yksi teoreetikko, johon *Mille plateauissa* jäsenneily käsitys valtiosta pitkälti nojaa. Sotakonetta käsittelevän luvun toinen alaluku on eksplisiittinen kunnianosoitus ranskalaiselle antropologille ja anarkistille Pierre Clastresille (1934–1977), jonka valtiokäsityksestä Deleuze ja Guattari omaksuvat paljon keskeisiä ajatuksia.¹⁰ Keskeinen Clastresilta omaksuttu ajatus koskee valtion kehitystä koskevien evoluutio-otaksumien hylkäämistä. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, ettei valtio ole taloudellisen kehityksen tuotosta, eikä sen kehitykseen liity välttämättä taloudellisen vaurastumisen asteittaista kehitystä (Deleuze & Guattari 2004, 394–395). Deleuzen ja Guattarin näkemys valtiosta kulminoituu väitteeseen, jonka mukaan valtio on aina ollut olemassa. Tämä väite vaatii hieman selventämistä.

Deleuzen ja Guattarin valtio ei käsitteellistä vain historiallisia valtioita tai puhtaasti abstrakteja käsityksiä valtiosta. Se käsitteellistää valtion sellaisena kuin se on konkreettisesti ilmennyt ja määräytynyt ”muodon ja sisällön kokonaisuutena” (Widder 2018, 305). Deleuzelle ja Guattarille

---

¹⁰ Deleuze ja Guattari viittaavat Clastresin teokseen *La Société contre l'État* (1974), jossa Clastres esittää primitiivisen sodan olevan keskeinen valtion torjuva mekanismi (esim. Clastres 1974, 30).

valtio määrittynyt haltuunoton tai valtaamisen koneiston ideana, joka antaa sille omimisen vallan. Idea valtion jatkuvasta historiallisesta läsnäolosta löytyy myös *Anti-Oidipuksesta*, jossa valtion ideaa kuvataan käsitteellä *Urstaat*, ”kantavaltio” (Deleuze & Guattari 2010, 249). *Urstaat* on ikuinen malli siitä, mitä jokainen valtio pyrkii olemaan ja haluamaan. Deleuzen ja Guattarin mukaan malli valtiosta ja idea tietynlaisesta pyrkimyksestä on löydettävissä jo neoliittiselta ajalta ja ehkä vielä tätäkin kauempaa (Deleuze & Guattari 2004, 472). Yhä uudet arkeologiset löydöt viittaavat heidän mukaansa siihen, että valtio juontuu ihmisyyden kaukaisimpiin aikoihin. Mitä valtio sitten pyrkii olemaan ja haluamaan? Valtio pyrkii ennen kaikkea suvereeniuteen. Suvereenius pätee vain siihen, minkä valtio pystyy ottamaan haltuun tai sisäistämään (Deleuze & Guattari 2004, 397). Tämä muotoilu antaa heti ymmärtää, ettei valtion suvereniteetti pysty absoluuttiseen haltuunottoon. Tässä mielessä *Urstaat*in olemassaolosta koskevaa väitettä tärkeämpää on sitä täydentävä hypoteesi: valtio on aina ollut olemassa suhteessa ulkopuoleensa, siihen mikä on sille käsittämätöntä ja siitä riippumatonta. Valtion suvereniteetti hallitsee vain siellä minkä se voi omia paikallisesti. Valtion suvereeniutta määrittää ajatus, jonka mukaan suvereenius on kykyä tai valtaa pakottaa muut oman tahdon alaisuuteen, kuten kuninkaallisen tieteen ja nomaditieteen välisessä rajankäynnissä tuli aiemmin ilmi. Valtio on tässä mielessä itsessään suvereniteetti. Tästä ajatuksesta muodostuu mielenkiintoinen asetelma: valtiokoneisto muodostaa ”sisäpuolen”, josta tulee tavanomainen olemisen malli (Lundy & Voss 2015, 199). Sotakone edustaa tätä vasten puhdasta ”ulkopuolisuutta”, eikä näin ollen palaudu tähän valtiokoneiston sisäpuoleen, ainakaan absoluuttisessa mielessä.

Pierre Clastresilta omaksuttu ajatus valtiosta vastustaa valtion alkuperän ”perinteistä” mallia, jonka mukaan valtio voi kehittyä vasta, kun se on saavuttanut tietynasteisen monimutkaisuuden, erityisesti kyvyn luoda ja pitää yllä yhä jalostuneempaa työnjakoa (Parr 2010, 268). Tätä käsitystä vasten Clastres omaksuu kannan, jonka mukaan valtiolla on velvollisuus ottaa vastuulleen merkittävät taloudelliset ja poliittiset hankkeet sekä työvoiman jakaminen, joka on seuraus näistä hankkeista. Tämä tarkoittaa, ettei työnjako ole looginen tai empiirinen edellytys taloudellisille tai poliittisille hankkeille. Deleuze ja Guattari seuraavat tätä argumenttia hylätessään valtion kehityksen evolutionistisen selitysmallin. Evolutionismia haastaa muun muassa ajatus, jonka mukaan historiassa on nähtävissä ”ei-palautuvia” murtumia, joita ei voida redusoida asteittaiseen kehitykseen. Tällaista murtumaa voidaan hahmottaa aiemmin esiteltyjen käsitteiden ”raja” ja ”kynnys” kautta. Kynnys merkitsee pistettä, jossa sosiaalinen sommitelma muuttuu joksikin

muuksi eikä palaudu enää entiseen muotoonsa. Se on äärimmäinen tapaus siinä missä raja merkitsee vielä toiseksi viimeistä tapausta. Valtion muodostumisessa eräs keskeinen ylitetty kynnyks on vaihto, joka ilmenee vasta kun valtiossa muodostuu varastointia (Adkins 2015, 221).

Clastresilta omaksuttu evolutionismikritiikki voidaan tiivistää kahteen keskeiseen huomioon. Ensinnäkin primitiiviset yhteiskunnat eivät ole valtiottomia yhteiskuntia vaan vastavaltiollisia yhteiskuntia. Tällaiset yhteiskuntamuodostelmat eivät muodosta valtiota, koska niiltä puuttuu valtiolle olennainen kiinnioton mekanismi. Valtio ei tässä mielessä edellytä tuotantotapaa, koska valtio on se koneisto, joka tekee tuotannosta jonkinlaisen ”tavan”. Toiseksi kun valtio syntyy, kyseessä on ei-palautuva murtuma. Varaston muodostuminen voidaan tässä mielessä nähdä kynnyksenä, joka johtaa valtion muodostumiseen. Deleuze ja Guattari tekevät tässä kohtaa eroa Marxiin, jonka mukaan imperialistiset valtiot edellyttivät yhteisön tuotantovoimien tietynlaista kehitystapaa, koska valtio tarvitsee potentiaalisen ylijäämän varastoksi muun muassa julkisten toimintojen perustamiseksi. Deleuze ja Guattari väittävät Anatoliassa sijaitsevaan Çatal Hüyük -nimiseen kivikautiseen kaupunkiin viitaten, että valtiota edeltää varaston muodostuminen ja vasta sen jälkeen syntyy maatalous ja eläinten jalostus. (Deleuze & Guattari 2004, 473.) Varaston muodostuminen tarkoittaa tässä yhteydessä esimerkiksi sementin ja kiviä eläinten omistamista (varastoitua aluetta).

Marxiin pohjautuvan selitysmallin hylkääminen johtuu nähdäkseni Clastresilta omaksutun dialektisen tai evolutionistisen selitysmallin torjumisesta, joka ilmenee myös siinä, ettei maaseudun asteittainen kehitys Deleuzen ja Guattarin mukaan muodosta lopulta kaupunkia vaan kaupunki luo maaseudun. (Deleuze & Guattari 2004, 472–473.) Tätä ajatusta selventää toinen irtiotto marxilaisen yhteiskuntafilosofian eräästä perusajatuksista, jonka mukaan tuotantomuoto määrittää sosiaalisten muodostelmien luonteen. Deleuzen ja Guattarin mukaan sosiaalisia muodostelmia määrittävät ”konemaiset prosessit”, toisin sanottuna sommitelmien monimutkaiset prosessit (Adkins 2015, 218). Kuten aiemmin olemme huomanneet, sommitelmat pyrkivät pysähdystilaan ja muutokseen ja organisoitumiseen ja yhtenäisyyteen. Sommitelmat tuottavat tietyt historiallis-ajalliset merkityssisällöt ja subjektit.

Sommitelman käsite pyrkii ennen kaikkea torjumaan evolutionistiset selitysmallit kulttuurin tai ihmisen kehityksestä, koska sommitelmilla on täysin kontingentti historiallinen identiteetti ja

jokainen sommitelma on näin ollen yksilöllinen olio (DeLanda 2016, 19). Tästä johtuen erilaiset sosiaaliset sommitelmat ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja käyvät läpi jatkuvaa mutaatiota. Sommitelmat voivat näin ollen ilmetä myös rinnakkain, eivät vain asteittaisena dialektisena kehityskulkuna. Vaikka sosiaaliset sommitelmat ovat periaatteessa erillisiä konemaisia prosesseja, niiden erottelut ovat kuitenkin sekoituksia. Tästä huolimatta Deleuze ja Guattari määrittelevät yhteiskunnallisten sommitelmien mekanismeja niiden kytkentätapojen mukaan. Primitiivisiä yhteiskuntia määrittävät torjumisen ja ennakoimisen mekanismit, kun valtioyhteiskuntia taas määrittävät kiinniottokoneistot (Deleuze & Guattari 2004, 480). Kiinniottokoneisto tarkoittaa sitä mekanismeja, jonka avulla valtio pyrkii ylläpitämään asemaansa ja tuottamaan stabiilia tilaa. Deleuzen ja Guattarin mukaan historia on tosiasiaa epäselvää ja yhteiskunnat ovat monimutkaisia ja yhteen sotkeutuneita. Tämän takia esimerkiksi valtiot ja kaupungit jakavat joitain yhtäläisyyksiä, joista keskeisenä yhtäläisyytenä on keskitetyn vallan muodostuminen (Adkins 2015, 219). Valtio on näistä yhteiskuntamalleista olennaisin, koska se on sotakoneelle vastakkainen.

Deleuzen ja Guattarin valtiokäsitys vaatisi laajemman selvennyksen, sillä erityisesti teoksessa *Mille plateaux* eritellään erilaisia historiallisia valtiomalleja ja niiden toisistaan poikkeavia toimintamekanismeja. Olennainen vielä selvennettävä huomio koskee valtion perustavaa kiinniottamisen mekanismeja: valtio pyrkii aktiivisesti kaappaamaan sotakoneen ja kukistamaan sen nomadisen potentiaalin (Deleuze & Guattari 2004, 425). Valtiota määrittää ennen kaikkea suvereniteetti, joka voidaan käsittää kyvyksi pakottaa muut oman tahdon alaisuuteen. Nähdäkseni tämä on motiivi valtion kiinniottomekanismien erittelyyn ja ulkopuolisen sotakoneen sisällyttämiseen valtion toimintamalliin.

Clastresilta omaksuttu ajatus primitiivisten yhteiskuntien ”valtiovastaisuudesta” merkitsee Deleuzelle ja Guattarille mekanismeja, joka estää valtion muodostumisen. Jo primitiivisillä yhteisöillä oli ”sodan” mekanismeja, jotka estivät valtion muodostumisen. Sota merkitsee tässä tapauksessa toimintatapaa, joka torjuu valtion pyrkimyksen yhdenmukaiseen olemisen malliin. Nämä mekanismit kuitenkin muuttuvat, kun ne saavuttavat autonomian tietynlaisena nomadisena koneena, joka iskee valtiota vastaan. Tässä väitteessä primitiivi, alkuasukas tai alkuihminen, samastetaan nomadiin. (Deleuze & Guattari 2004, 475.) Valtion tavoittellessa pysyvyyttä ja tasapainotilaa nomadi tai primitiivi on olemassa vain tulemisen (*devenir*) tai vuorovaikutuksen tilassa. Deleuzen ja Guattarin valtion suvereniteetti tulee ymmärtää vahvasti monopolisuutena,

joka levittäytyy kaikkialle, mukaan lukien ajatteluun ja ihmiselämän hallintaan. Kuten aiemmin olemme huomanneet, tämä hallinta tai kiinniotto ei koskaan ole absoluuttista, sillä muuten mitään sotakoneen kaltaista vaihtoehtoisen toiminnan jäsenystä ei pääsisi muodostumaan.

Valtion kiinniotta voidaan havainnollistaa saven valamisen esimerkin kautta. Pyörivää savimassaa puristettaessa se kerrostuu ja kovenee ytimeksi. Savimöykyn kovettuessa keskeltä savea myös helposti pursuaa sormien läpi ja savimöykky lävähtää eri muotoon. Tämä havainnollistaa hyvin ajatusta valtion kiinniotosta suhteessa sotakoneeseen. Valtio pyrkii saven tavoin keskittymään ja tavoittelemaan suvereenia säilyttämisen ja muuttumattomuuden tilaa. Sormien välistä pursuava savi kuvastaa pakenevia virtoja, jotka eivät koskaan täysin asetu valtion pyrkimyksiin sisällyttää ja kääntää eri materiavirtoja osaksi itseään. Tämä ilmenee muun muassa työvoiman kontrolloimisena, joka valtion yrityksistä huolimatta pakenee jossain määrin aina, esimerkiksi pimeän työvoiman muodossa. (Adkins 2015, 222–223.) Yllä esittelemäni saviesimerkki on hyvä pitää mielessä, kun selvennän seuraavaksi valtion kolmipäistä kiinniottomekanismia.

4.5 Kolmipäinen kiinniotto: maa, työ ja verotus

Deleuzen ja Guattarin mukaan (2004, 490) valtio muodostuu kolmipäisestä maan, työn ja rahan yhtäaikaisesta kiinniottokoneistosta. Kiinniottokoneisto on tässä mielessä sama asia kuin valtio, joka ylikoodaa (*surcode*) nämä kolme osa-aluetta osaksi valtion suvereenia sisäisyyttä. Koodaus tarkoittaa rakenteistamista, kirjaamista ja koodiksi muuttamista: ylikoodaus on totaalisempaa, sillä se kytkee eri koodit kokonaan omaan regiimiinsä ja tuottaa esimerkiksi yhteiskunnan tasolla käsityksen siitä, mitä on hyvä yhteiskunta (Buchanan 2008, 112). Hyvänä esimerkkinä koodauksesta on valtio, joka Deleuzen ja Guattarin mukaan uurttaa tilaa ylikoodaamalla eli keskittämällä ja hierarkisoimalla primitiivisiä territorioita. Ylikoodaus saa aikaan sen, että ilmiö saa uudenlaisen merkityksen uudenlaisessa kontekstissa. Ylikoodauksen myötä kielijärjestelmät tai vaikka seksuaalisuus saavat uusia merkityksiä ja asettuvat erilaiseen lausumajärjestelmien sommitelmaan keskenään. Se on kääntämistä sekä muuttamista, jonka kautta valtio pyrkii alistamaan kaiken hierarkkiseen ja transsendenttiin tilaan.

Ylikoodaus on välttämätöntä valtion näkökulmasta, koska valtion toimintamalli heijastelee aiemmin eriteltyä *logosta*, järjestäytyneitä olemassaolon käsitystä. Tätä ajatusta havainnollistaa omaisuuden muodostuminen, joka syntyy, kun maa otetaan objektiksi. Kuten aiemmin jo lyhyesti mainitsin, valtio ylikoodaa territorion maaomaisuudeksi, yhteismitallisiksi tiluksiksi, jota voidaan myydä tai vuokrata yhtäläisen vaihdon järjestelmän kautta. Vertailukelpoinen omaisuus vaatii byrokratiaa, joka puolestaan tarvitsee verotusta byrokratian ylläpitämiseksi (Adkins 2015, 222). Verotuksen muodostuminen kiihdyttää tarvetta rahalle: Deleuzen ja Guattarin mukaan kapitalismille käänteentekevä oli se hetki kun kapitalistit ymmärsivät verotuksen olevan tuottavaa ja suotuisaa liikevoiton ja vuokramarkkinoiden kannalta (Deleuze & Guattari 2004, 489). Näin ollen maa, työ ja verotus muodostavat kolme kiinniottokoneiston osaa. Valtion ylikoodauksessa olennainen ajatus koskee kirjaamista ja muuttamista, joka ei ole koskaan absoluuttista. Tämä tuli jo edellä ilmi saviesimerkin kautta. Valtion ylikoodaus synnyttää tavalla tai toisella virtoja, jotka pakenevat valtiota (Deleuze & Guattari 2004, 495). Valtion rahabyrokratian läpi virtaa rahaa, joka muodostaa valtion kontrollista irrallisen yksityisomaisuuden järjestelmän pohjan. Tässä mielessä raha voi olla yksi sotakoneen realisoitumisen muoto, koska yksityisomistus on valtiolle jossain määrin ongelmallista. Palaan tähän esimerkkiin hieman myöhemmin.

Kiinniottokoneiston samanaikainen toiminta kolmella rintamalla tarkoittaa valtion pyrkivän aktiivisesti uurtamaan sileää tilaa. Deleuze ja Guattari pyrkivät valtioanalyysissään osoittamaan ne ehdot, joiden alaisuudessa valtio kiinniottaa sosiaalisia muodostelmia. Valtio pyrkii liikuttamaan sommitelmia niiden rajan yli, jolloin ne kulkevat kynnyksen poikki muuttuen valtion kerrostuneeksi osaksi (Adkins 2015, 221). Tässä prosessissa valtio leikkaa tiettyjä elementtejä irti toisistaan, hidastaa, estää tai kontrolloi eri elementtien välisiä suhteita (Deleuze & Guattari 2004, 478). Eri valtiomallien erottelusta huolimatta kaikkia valtiomalleja yhdistää ”muodostamisen yhtenäisyys”, joka tarkoittaa hyvin määriteltyä oliota: kaikkien empiiristen valtiomuotojen pysyvien ominaisuuksien sisällyttämistä valtioon (Fuglsang & Sørensen 2006, 25).

Sotakoneella ei puolestaan ole mitään tällaista sisäistä yhtenäisyyttä vaan se käsitteellistää valtion muodostaman yhtenäisyyden ulkopuolisuutta. Toisin sanottuna sotakone-sommitelmat ovat perustavasti valtiosta poikkeavia sommitelmia, kaksi poliittisten sommitelmien ääripäätä. Ne ovat omalaatuisen abstraktin koneen ilmauksia, jotka ovat olemassa vain sen omissa metamorfooseissa. Tässä mielessä sotakone on jatkuvan variaation prosessi, eikä valtion

pyrkimyksiä heijasteleva tarkasti määritelty objekti (Fuglsang & Sørensen 2006, 25). Tämä määrittely tekee sotakoneen käsitteestä myös mahdottoman määritellä tyhjentävästi, koska se on jatkuvassa muutoksen ja tulemisen tilassa. Primitiivisten yhteiskuntien tapauksessa valtion kolmipäinen kiinniottokoneisto etenee Deleuzen ja Guattarin mukaan seuraavasti: valtio muuttaa territorion maaksi, ottaa aktiivisuuden kiinni ja muuttaa sen työksi ja korvaa vaihdon rahalla (Deleuze & Guattari 2004, 487–488). Valtion kiinniottomekanismit ovat luonteeltaan sileän tilan laajenemista vastustavia. Deleuzen ja Guattarin mukaan sotakoneen kiinniotto on ollut yksi valtion tärkeimmistä tehtävistä universaalin historian näkökulmasta katsottuna (Patton 2000, 113). Tässä mielessä valtion tehtävänä on ylläpitää saman toistoa, ja sotakone käsitteellistää tämän toiston ulkopuolelle jäävän.

Valtion kolminapainen kiinniottomekanismi kiteyttää tutkielmani kannalta valtion keskeinen toimintamallin: valtio tuottaa vain homogeenisia kytköksiä, jotka ovat muodoltaan uurteista tilaa. Valtiomuodostelmat pyrkivät kiinnioton mekanismin kautta ylikoodaamaan ja kanavoimaan pakoviivoja sen omiin tarkoituksiinsa. Näin ollen valtion pyrkimyksenä on muuttaa sotakoneen ulkoisuus valtion homogeeniseksi sisäisyydeksi (Lundy & Voss 2015, 113). Poliittisessa kontekstissa tämä asetelma tarkoittaa muun muassa sitä, että valtio muuttaa sotakoneen sotilaalliseksi koneistoksi, joka palvelee valtiota ja on mahdollisimman tarkasti säädelty. Tämä selittää Deleuzen ja Guattarin mukaan sen, miksi joillakin valtioilla on vaikeuksia luottaa armeijoihinsa (Deleuze & Guattari 2004, 391). Esimerkiksi Saksan armeijan erikoisjoukoista raportoitiin viime vuonna kadonneen kymmeniä tuhansia ammuksia ja kymmeniä kiloja räjähteitä; armeijan sisällä toimiva äärioikeistolainen joukko oli suunnitellut iskua nykyisen valtiomuodon kukistamiseksi (Mahlamäki 2021). Myös alkuvuodesta 2021 Myanmarissa tapahtunut sotilasvallankaappaus voidaan nähdä kaapattuna sotakoneena, jonka valtio on muuttanut osaksi militaarista koneistoaan ja jonka avulla sotilasjohtokunta pyrkii tukahduttamaan mielenosoitukset ja yleiset demokratian ilmaisut.

Valtion ja sotakoneen perustava ristiriita on kuitenkin laajempi ilmiö, sillä jokainen sommitelma, joka ylittää valtiomuodon ja avaa sen toimintamallin heterogeenisille yhteyksille, on sotakone (Lundy & Voss 2015, 114). Sotakoneen sommitelmat ylläpitävät kaikkia prosesseja, jotka pysyvät valtion muotojen ulkopuolella, ja kaikkia liikkeitä, jotka vastustavat kiinniottoa (Patton 2000, 111). Teoksessa *Mille plateaux* jäsenneily valtion toimintamekanismin on nähdäkseni hienovaraisempi jäsenneily aiemmin esitellystä *logoksen* ja *nomoksen* välisestä ristiriidasta. Valtion toimintamalli ei

ole viimekätinen käsitys tai tapa hahmottaa todellisuutta, sillä sen ulkopuolelle jää aina virtuaalinen mahdollisuuksien kenttä, heterogeenista ainetta, joka on olemuksellisesti täynnä singulariteetteja sekä muutoksen dynamiikkaa. Tätä liikettä ja virtausta ei voida representoida eikä jähmettää muuttumattomiksi ja historiattomiksi olemisen kategorioiksi.

Deleuze kirjoittaa varhaisessa teoksessaan *Nietzsche ja filosofia (Nietzsche et la philosophie, 1962)*: ”mikäli muutoksella olisi määränpää tai lopputila, se olisi jo saavutettu”. Tuleminen olisi saavuttanut lopputilansa, jos jokin lopputila olisi olemassa. (Deleuze 2005b, 68.) Kun Deleuze ja Guattari määrittelevät valtion sommitelmaksi, jonka ensisijaisena huolena on säilyttää ja hidastaa liikettä, taustalla on nähdäkseni Nietzschen ajatus valtaantahdosta ja voimien jatkuvasta taistelukentästä, joka tuottaa tietynlaisia käsityksiä todellisuudesta. Valtaantahto on Deleuzen mukaan voimien differentiaalinen elementti, joka tuottaa kahden tai useamman suhteessa olevan voiman määrien eron (Deleuze 2005b, 74). Valtaantahto voi luoda voimia, jotka ovat laadultaan erilaisia. Tästä seuraa, että Deleuze näkee Nietzschen ”eron filosofina”. Toinen keskeinen Deleuzen Nietzsche-tulkinnasta kumpuava ajatus koskee pluralismia, joka merkitsee tässä tapauksessa mielten moninaisuutta. Asiolla on Deleuzen Nietzsche-tulkinnan mukaan niin monta mieltä kuin on voimia, jotka kykenevät valtaamaan sen (Deleuze 2005b, 15). Valtion toiminta- ja ajattelumalli on tässä mielessä yksi mieltä todellisuus, muttei suinkaan ainoa. Väitän, että tässä ajatuksessa on tärkeä motiivi sotakoneen käsitteen muotoilemiselle. Seuraavaksi perustelen tätä väitettä lisää ja selvennän sotakoneen suhdetta sotaan tarkemmin. Sotakoneen ”sota”-etuliitteessäkin ilmenee Nietzschen filosofian perustavanlaatuinen merkitys erityisesti Deleuzen ajattelulle sekä hänen kehittämiensä käsitteiden ”väkivaltaiselle” luonteelle.

4.6 Miksei ”metamorfoosikone”? Deleuzelainen sota

Sotakone on yleisnimi kaikenlaisille sommitelmille, jotka levittävät sileää tilaa. Tästä syystä sitä voidaan myös kutsua metamorfoosikoneeksi, sillä se vastustaa valtion toimintamallia, joka ruumiillistaa kaikki käsitteelliset sekä poliittiset ykseyden, totaalisuuden sekä lakkauttamisen voimat (Patton 2000, 118). Valtion uusintaessa itseään sotakone on olemassa vain muodonmuutoksissa ja valtion edustaman ”ykseyden” ulkopuolella, joten tässä mielessä ”metamorfoosi” on sotakonetta kuvaava sana. Käsite ”metamorfoosikone” viittaa toimintaan, joka

tähtää jonkin uuden ja vielä tulevan luomiseen. Miksi Deleuze ja Guattari sitten puhuvat ”sotakoneesta” eivätkä ”metamorfoosikoneesta”? Sodalla vaikuttaa olevan tässä yhteydessä oma merkityksensä, joka liittyy sotakoneen ja valtion suhteeseen. Tämän lisäksi se liittyy myös Nietzscheen tapaamaan tehdä filosofiaa, jossa ilmenee Deleuzen mukaan ajattelun nomadinen voima, tapa tehdä itse ajattelusta sotakone (Deleuze 1992, 18).

Deleuzen ja Guattarin mukaan sodalla ei välttämättä ole tavoitteenaan taistelu – tai vielä tärkeämmin: sotakoneella ei välttämättä ole tavoitteenaan sota. Sota ja taistelu saattavat olla sotakoneen välttämättömiä seurauksia tietyissä olosuhteissa (Deleuze & Guattari 2004, 459). Sotakone on nomadien keksintö ja sen yksinomainen ja varsinainen tavoite on sileän tilan luominen. Sodan syttyminen johtuu siitä, että sotakone törmää valtioon ja kaupunkeihin, joissa uurtamisen voimat vastustavat sotakoneen positiivista tavoitetta (*nomosta*). Tässä pisteessä sotakoneesta tulee ”sota”, jonka pyrkimyksenä on tuhota valtion voimat ja valtiomuodostelmat. Sota ei kuitenkaan ole ensisijainen tavoite, vaan sotakoneen toisarvoinen täydennys (*supplément*¹¹) siinä mielessä, että sotakone on määrätyn tuhoamaan valtiomuodostelman siihen törmätessään.

Sotakoneen ja valtion välinen asetelma muuttuu, kun valtiokoneisto omii sotakoneen: jälkimmäinen muuttaa luonnettaan ja funktiotaan, sillä se on valtion toimintamallin mukaisesti suunnattu nomadeja ja kaikkia valtion tuhoajia vastaan. Otettuaan sotakoneen haltuunsa valtio ottaa sodan suoraksi ja ensisijaiseksi tavoitteekseen. Valtiokoneiston haltuunotto on historiallisesti vaihtelevaa, mutta yksinkertaistettuna valtiokoneisto muodostaa sodan ensisijaisen tavoitteen alistaessaan sotakoneen omille ”poliittisille” päämäärilleen. Sodasta tulee käskynalainen valtion tavoitteiden saavuttamiselle. (Deleuze & Guattari 2004, 461.) Sotakone ei välttämättä ensinkään hae sotaa tai vallankumousta, vaikka tämän tyyppiset skenaariot ovat selvästi käsitteen muotoilun inspiraationa. Sotakoneen käsite vaikuttaisi kuitenkin tavoittelevan jonkinlaista syrjäytystä tai ”murtumaa”, johon myös sana ”metamorfoosi” voisi viitata. Deleuze ja Guattari havainnollistavat tätä ajatusta Mooseksen kautta: Mooses jätti Egyptin valtion taakseen ja lähti autiomaahan

---

¹¹ Deleuze ja Guattari viittaavat Jacques Derridan (1930–2004) käsitteeseen *supplément*, joka viittaa kirjoitetun sekä puhutun ”puutteeseen”. Tämä ”puute” on jotain, mikä tarvitsee täydennystä (Derrida 2003, 34). Supplementti merkitsee myös jonkin vajavaisen täyttämistä (Adkins 2015, 214). Tässä yhteydessä sota voidaan nähdä supplementtina, joka täyttää sotakoneen tehtävän toissijaisesti.

harhailemaan muodostaen sieltä käsin sotakoneen Egyptin valtiota vastaan. He näkevät saman kuvion myös kirjailija Antonin Artaudin (1896–1948) kohdalla: Artaud vastusti kieltä ja sille asetettuja päämääriä ja näki sen sijaan kielen ja kirjallisuuden avoimina prosesseina¹². Artaudin mukaan kieli, ”tekstin orjuus”, rajoittaa ilmaisua ja kokemuksellisuutta (Artaud 1983, 57–58, 71). Deleuzen ja Guattarin mukaan Artaud on kokonaan kirjallisuuden ulkopuolella, sillä hänen kirjallisuutensa on tuottava prosessi, ei tiettyjä tarkoituksia palveleva väline (Deleuze & Guattari 2004, 459; Deleuze & Guattari 2010, 157–158).

Näitä esimerkkejä yhdistää se, että kumpikin näistä hahmoista etsii pakoa valtion haltuunotosta ja sen malleista: kuninkaasta, papista ja lainsäätäjistä (Olkowski 2017, 82). Vaikkei sotakoneen muodostaminen pyrkisikään sotaan tai konfliktiin valtion kanssa, sodan mahdollisuus on kuitenkin aina olemassa, koska sotakone ja valtio ovat kaksi sommitelmien ääripäätä ja sellaisenaan yhteen sopimattomia. Sotakonetta ei voida näin ollen määritellä antagonismina tai tottelemattomuutena valtiota vastaan, koska tämä asetelma syntyy vasta, kun valtio yrittää ottaa sotakoneen haltuun ja sisällyttää sen omaan sotakoneistoonsa (Widder 2018, 308). Joka tapauksessa sotakone käsitteellistää jonkinlaisen syrjäytyksen valtion toimintamallista ja tavoittaa tätä kautta valtiosta poikkeavan ajattelu- tai toimintatavan. Tämä syrjäytys voi koskea niin taiteellista, tieteellistä tai vaikka internetissä toimivan yhteisön irtiottoa valtion suvereniteetista.

Deleuzen käsitys sodasta ei edellytä sotaa konkreettisenä konfliktina tai taisteluna. Aseellinen yhteenotto saattaa olla seuraus konfliktista, mutta Deleuzen käsitys sodasta ei edellytä aseellista yhteenottoa tai aktuaalista taistelua, sillä Deleuze osoittaa yhdessä Guattarin kanssa teoksessa *Mille plateaux* sodan olevan poliittisen suvereeniuden ulko- sekä sisäpuolella. Sotaa ei voida siis palauttaa valtion suvereeniteettiin, koska sota edeltää valtion lakeja ja toimintatapoja. (Reid 2003, 61–62.) Deleuzen ajatus sodasta samastuu tässä mielessä Nietzschen filosofiaan ja tapaan tehdä filosofiaa. Nietzsche kirjoittaa omaelämäkerrassaan *Ecce homo* (1908) seuraavasti: ”Politiikan käsite on silloin muuttunut henkien sodaksi, kaikki vanhan yhteiskunnan valtarakennelmat on räjäytetty ilmaan – ne lepäsivät kaikki valheen varassa: tulee sotia, jollaisia ei maan päällä vielä ole ollut.” (Nietzsche 2002, 122.) Nietzschen ajatus henkien sodasta liittyy samassa luvussa esitettyyn

---

¹² Huom. teoksessaan Kohti kriittistä teatteria (*Le théâtre et son double*, 1938) Artaud kirjoittaa ”Logoksesta”, ”kielen älyllisestä ylivallassa”, josta teatteri tulisi vapauttaa (ks. esim. Artaud 1983, 112, 124).

”kaikkien arvojen uudelleenarvioimiseen”, filosofian tekemiseen ”vasaralla”. Tämä sopii hyvin yhteen Deleuzen sotakäsityksen kanssa: se ei edellytä varsinaista sotaa tai konfliktia, ja se näyttää pohjautuvan pitkälti Nietzschen ajattelulle.

Deleuzen muotoilee tältä pohjalta keskeistä tapahtuman (*événement*) käsitettä, jolla on keskeinen rooli erityisesti Deleuzen teoksessa *Logique du sens* (Merkityksen logiikka, 1969). Tapahtuma merkitsee voimien vuorovaikutuksen sisäistä dynamiikkaa (Parr 2010, 90). Tapahtumat ovat olemassaolon singulaarisuuksia eli ainutkertaisuuksia tai ainulaatuisuuksia, joita ei voida ennustaa. Ne ovat hetkiä, jotka ylittävät valmiiksi muodostetut käsitteet ja synnyttävät tilanteen, joihin uudet käsitteet pyrkivät vastaamaan. Näin ollen filosofian tehtävä on Deleuzen mukaan sellaisten käsitteiden luominen, jotka ovat yhdenvertaisia tapahtuman luonteen kanssa. (Colebrook & Buchanan 2000, 114.) Tapahtuma on itsessään problemaattinen ja myös problematisoiva (Deleuze 2004, 64). Käsite operoi tässä mielessä tapahtumien kentällä, jolloin se tekee mahdolliseksi uusien tapahtumien, uusien kysymysten ja uusien mahdollisuuksien muodostumisen.

Sota on Deleuzen poliittisen filosofian kontekstissa analogia ajattelulle ja sen luonteelle. Tästä kumpuaa ajatus, jonka mukaan on mahdollista muodostaa niin radikaali ajattelun muoto, että se käy sotaa olemassa olevia tiedon luokituksia tai järjestyksiä vastaan. Deleuzen ”sota” on siis tässä mielessä olemassa olevien tiedon järjestysten purkamista ja paljastamista uusien käsitteiden ”väkivallan” avulla (Reid 2003, 60). Tämän akti voidaan nähdä yleisinhimillisenä toimenpiteenä, joka koskee kaikkia ihmisiä, eikä vain filosofeja. Tapahtuman käsite edustaa Deleuzelle yksinkertaisia erilaisuuden kokemuksia, jotka saavat aikaan uudenlaisia tulemisen prosesseja ja muutoksia missä tahansa elämän muodossa. Deleuze väittää nähdäkseni nietzscheläisellä vivahteella, että näillä kokemuksilla on välttämättä ”väkivaltainen” luonne. ”Taistelu” kuuluu olennaisesti tapahtuman luonteeseen, koska se tuo ilmi jotain perustavaa Deleuzen elämää koskevasta ajattelusta. Tapahtuman filosofia pyrkii myöntämään tulemisen ja mahdollisuuden eikä asettumaan niitä vastaan muotoilemalla historiattomina pidettyjä käsitteitä sekä transsendentaalisia kategorioita, jotka saavat äärettömän liikkeen pysähtymään (Colebrook & Buchanan 2000, 114; Deleuze & Guattari 1993, 55). Tässä mielessä sodan luonne koskee ”kaikkia”, ja filosofia tuottaa nietzscheläisittäin ilmaistuna ”sodan, jollaista ei ole vielä nähty”, pyrkien tekemään sodasta jatkuvaa kamppailua valtiokoneiston suvereenia valtaa ja ajattelua jähmettäviä voimia vastaan.

Deleuze kirjoittaa artikkelissaan ”Nomadinen ajattelu” (”Pensée nomade”, 1973) seuraavasti: ”Filosofinen esitys on aina ollut olennaisella tavalla suhteessa lakiin, instituutioon ja sopimukseen; ne muodostavat yksinvaltiaan ongelman, ja ne kulkevat despoottisten muodostumien pysähtyneen historian läpi demokratioihin saakka.¹³” Deleuze hahmottaa Nietzschen filosofian poikkeavaksi filosofian esitystavaksi, ”vastafilosofiaksi”, jonka sisältöä ei tuota rationaalinen valtiokoneisto tai byrokraattinen filosofia, vaan liikkuva sotakone. (Deleuze 1992, 18.) Nietzsche ei tässä mielessä kuulu Deleuzen mukaan varsinaiseen filosofiaan, koska hän on hahmo, joka ensimmäisenä asettuu valtiokoneistoa heijastelevan ajattelutavan ulkopuolelle ja tekee ajattelusta itsestään sotakoneen. Deleuzen käsitys sodasta pitää sisällään nietzscheläisen ”aktiivisen tuhon” muodon, jossa oleminen ajatellaan tulemista käsin (Deleuze 2005b, 96–98). Tässä mielessä Nietzscheen pohjautuva käsitys sodasta mahdollistaa vallan vastustamisen, koska sitä ei ole ensisijaisesti kohdistettu tiettyyn päämäärään: se on analogia ajattelun jatkuvalle vastarinnalle, joka on Deleuzelle aina myös sodan ongelma (Reid 2003, 59). Tämä näkemys erottaa Deleuzen (ja Guattarin) marxismin yhdestä perusajatuksesta, jonka mukaan kapitalistien ja proletariaatin välillä on pysyvä ristiriita, joka johtaa väijäämättä luokkasotaan. Deleuzen nietzscheläinen sota ei sitoudu tämänkaltaiseen käsitykseen sodasta siirtymänä, läpikulkuna tai välineenä, joka asetetaan jonkin universaalien ideaalin tai päämäärän tavoittelemiseksi (Reid 2003, 84). Deleuzen vahvasti nietzscheläinen näkemys sodasta erottaa Deleuzen myös mielenkiintoisesti Michel Foucault’n (1926–1984) sotaa ja valtaa koskevasta ajattelusta, vaikka Foucault sanoikin koko uransa ajan olevansa nietzscheläinen.¹⁴

Foucault kirjoittaa *Seksuaalisuuden historian* ensimmäisessä osassa ”Tiedontahto” (*La Volonté de savoir*, 1976) vallasta, joka nykymuodossaan hallitsee elämää ja sen kulkua kokonaisuudessaan. Valta ulottuu kaikkialle ja sen rajaa määrittää vasta kuolema (Foucault 2010, 101–102). Foucault’n mukaan valta on kaikkialla eikä sillä ole muuta pohjaa kuin itsensä: vallasta tulee puhdasta ”tilaa”, joka on aina itseensä sisältyvää (Rehmann 2013, 205). Nietzscheläisestä vallasta tulee Foucault’n käsissä absoluutio, jossa valta viittaa aina itseensä, eikä siitä ole ulospääsyä. Foucault’ta vasten Deleuze väittää, että vallan yrityksistä huolimatta sodalla on ”olemus”, joka pakenee valtion

---

¹³ Deleuze viittaa tässä Nietzschen Moraalin alkuperästä (*Zur Genealogie der Moral*, 1887) -teoksen toiseen osaan, jossa sivutaan mm. valtion syntyä (ks. Nietzsche 2007, 79–80).

¹⁴ ”Je suis simplement nietzschéen” (Foucault 1998, 9).

koodausyrityksiä ja johon sisältyy ”luovan pakoviivan piirtäminen eikä sota” (Deleuze & Guattari 2004, 466; Reid 2003, 61). Tästä on luettavissa yksi sotakoneen kannalta keskeinen huomio, joka koskee sodan luonnetta erityisesti Deleuzen ajattelussa. Deleuze ja Guattari pyrkivät osoittamaan teoksessa *Mille plateaux*, kuinka modernin valtion ilmaantuessa tapahtuu muotoutumisprosessi, joka perustuu sekä sodan omaksi ottamiseen että sen poissulkemiseen valtiokoneistosta. Foucault’n mukaan modernin valtion synty perustuu puolestaan avoimesti sodan ja politiikan päällekkäisyyteen (Reid 2003, 61). Sota on Deleuzen ja Guattarin mukaan siis poliittisen suvereniteetin vaikutuspiirin ulko- ja sisäpuolella. Tämä on hyvin olennainen huomio, koska tästä näkemyksestä syntyy mahdollisuus sotakoneen muodostumiselle.

Deleuzen ja Guattarin ymmärrys vallasta ja sodasta selventää ajatusta valtiosta, joka omii ja varastaa sotakoneen omiin tarkoituksiinsa. Toisin kuin Deleuze ja Guattari, Foucault ei nähdäkseen tunnista vallan ja sodan omivaa luonnetta eikä vallan ulkopuolelle jäävää elementtiä, jota valta ei pysty ottamaan täysin haltuunsa. Juuri tässä jäljellejäävässä elementissä Deleuze ja Guattari näkevät toisin toimimisen mahdollisuuden ja myös vallalle vastustuskykyisen sotakäsityksen (Reid 2003, 66). Näin ollen Deleuzen käsitys sodasta ei ole sotaa valtion toimintatapaan pohjautuvan ajattelun suvereenin vallan ehtojen alaisena. Pikemminkin se on sotaa, joka välttää suvereniteetin politiikan perustana ja pyrkii myöntämään ”tapahtuman”, jonkin uuden tulemisen prosessin ja muutoksen. Tässä mielessä se on loputonta sotaa.

Vaikka käsite ”metamorfoosikone” kuvastaa paremmin sitä toimintaperiaatetta, jonka Deleuze ja Guattari määrittelevät sotakoneelle, sotakoneen ”sota” pitää sisällään erityisesti Nietzscheen filosofiaan kytkeytyvän ajatuksen ajattelun vallankumouksellisesta voimasta ja tavasta ajatella ”aforismin vapaassa tilassa” (Deleuze 1992, 7). Ilman tätä ”sotaisaa” elementtiä sotakoneen käsite latistuu helposti salonkikelpoiseksi luovaa innovatiivisuutta korostavaksi käsitteeksi, ”häiritseväksi innovatiivisuudeksi”, josta voidaan tehdä iskulause yrity maailmassa (Culp 2016, 23). Tästä syystä sotakoneen käsite tuo ilmi sotakoneen vallankumouksellisuuden, joka jää metamorfoosikoneen käsitteen kohdalla varjoon. Sotakoneen käsitteen muotoilu pitää sisällään tarkoituksenmukaisen viittauksen nietzscheläiseen myöntämiseen, voimien leikkiin ja uusien elämänmahdollisuuksien luomiseen (Patton 2000, 112). Valtiomallin ja nomadisen olemisen tavan välinen asetelma ilmenee myös ajattelussa, esimerkiksi aiemmin esitellyssä ”kuninkaallisessa tieteessä”, joka edustaa valtion ajattelutapaa. Nomadiajattelu on tätä vasten jotain, mikä problematisoi valtion toimintatapaa.

Nietzschen mukaan ”sota kasvattaa vapauten¹⁵”, ja Deleuzen sota on viittaus nietzscheläiseen tuhoon, jossa ajattelu samastetaan tulemisen voimaan.

Olen nyt pyrkinyt selittämään Deleuzen ja Guattarin kuvailemaa valtion toimintatapaa ja sitä taustoittavia ajatuksia menemättä kovin syvälle valtion historiallisten ilmenemismuotojen ja siitä poikkeavien mekanismien selventämiseen. Kolmipäisen kiinniottokoneiston selventäminen tuo kuitenkin riittäväällä tavalla ilmi valtion toimintatavan, sen pyrkimyksen ottaa kiinni nomadinen potentiaali. Nomadit ovat Deleuzen mukaan aina olleet ulossuljettuja historiasta, mutta ne muuttavat muotoaan ilmestyäkseen uudelleen toisin tavoin odottamattomissa pakoviivoissa (Deleuze 2005a, 95). Tämä ulossulkeminen tarkoittaa nähdäkseni, että historiankirjoituksen tapa kirjoittaa historiallisista tapahtumista pohjautuu ensisijaisesti valtion heijastelemaan ajattelutapaan, pysyvyyteen ja pitkän aikavälin muutoksiin. Seuraavassa luvussa selvennän soveltaen, millä eri osa-alueilla nomadinen potentiaali voi ”ilmestyä” ja asettua valtiokoneistoa vastaan. Sotakoneen käsitteen monitulkintainen määrittely mahdollistaa sen soveltamisen hyvinkin erilaisten ilmiöiden selittämiseen ja tekee toisaalta käsitteen käytöstä myös analyyttisesti epätarkkaa.

---

¹⁵ ”Vapaus tarkoittaa sitä, että sotaiset ja voitonhaluiset vaistot hallitsevat muita vaistoja, esimerkiksi niin sanottua onnea.” (Nietzsche 2008, 89 § 38.)

5. Sotakoneen aktualisoituminen

Tässä luvussa selvennän vielä sotakoneen käsitteellistämisen muutosvoiman luonnetta kolmen eri esimerkin – kirjallisuuden, rahan sekä kapitalismin – kautta. Nämä esimerkit tarkentavat, millaista muutosvoimaa Deleuze ja Guattari pyrkivät sotakoneella käsitteellistämään ja mitä taas eivät. Ennen näitä esimerkkejä selvennän lyhyesti sotakoneen jäsentämisen muutosvoiman luonnetta Nietzschen erottelemien aktiivisten ja reaktiivisten voimien kautta.

Sotakone on yksi Deleuzen ja Guattarin väärinymmärretyimmistä käsitteistä, sillä kuten on tullut ilmi, se ei koske välttämättä lainkaan sotaa tai konfliktia. Sotakone käsitteellistää kaikki muutoksen ja luovan mutaation edellytykset. Pakoviivojen eli toisin toimimisen eri mahdollisuuksien saattaminen voimaan vaatii Deleuzen ja Guattarin mukaan aina sotakoneen keksimistä, joka vapauttaa muunnoksia ja muuntuvia virtoja. Tässä mielessä jokainen uusi luomus on sotakoneen aiheuttamaa. (Deleuze & Guattari 2004, 253.) Näin ollen sotakoneen sommitelmat voivat materialisoida eri todellisuuden osa-alueilla, kuten taiteessa, kirjallisuudessa, mielenosoituksissa, sosiaalisen median eri alustoilla tai ajattelussa itsessään. Mikä tällaisen laaja-alaisen muutosta kuvaavan käsitteen muotoilulle on motiivina? Vastaus tähän löytyy jälleen Deleuzen Nietzsche-tulkinnasta, jossa Deleuze hahmottelee käsitystään ruumiista ja sitä määrittävistä hallitsevista sekä hallituista voimista (Deleuze 2005b, 59–60). Selvennän aluksi sotakoneen muutosvoiman luonnetta.

5.1 Sotakoneen aktiivinen voima

Deleuzen mukaan Nietzschen ontologian sekä hänen koko ajattelunsa lähtökohtana ovat aktiivisuus ja myöntäminen (Deleuze 2005b, 101, 226). Teoksessaan *Moraalin alkuperästä* Nietzsche kirjoittaa näin: ”Mutta niin on ymmärretty väärin elämän olemus, sen vallantahto; niin on itse elimistössä kielletty niiden ylimpien toimitsijoiden määräävä rooli, joissa elämäntahto ilmenee aktiivisena ja muotoa luovana.” (Nietzsche 2007, 71.) Deleuzen Nietzsche-tulkinnan mukaan historiassa muodostuu kaksi perustavanlaatuaista voimaa, aktiiviset voimat ja reaktiiviset voimat, joilla Deleuze kuvailee ruumiissa vaikuttavia voimia. Aktiiviset voimat ovat luovia ja tuottavia, reaktiiviset voimat reagoivat aktiivisia voimia vastaan ja tukahduttavat niitä. Nämä ovat

alkuperäiset laadut, jotka ilmaisevat voiman suhdetta voimaan (Deleuze 2005b, 60). Aktiiviset ja reaktiiviset voimat vaikuttavat ruumiissa: mitkä tahansa kaksi voimaa muodostavat ruumiin asetuttuaan suhteeseen keskenään (Deleuze 2005b, 59). Eri voimien toimintaperiaate on Deleuzen tulkinnassa perustavanlaatuinen. Näiden voimien luonnollinen taipumus on vaikuttaa toisiin voimiin niin kauan kunnes ne ovat uuvuttaneet itsensä, jolloin toinen voima voi tulla niiden tilalle (Goodchild 1996, 30). Oikeastaan minkä tahansa ilmiön – niin biologisen kuin kulttuurisenkin – voi ymmärtää näiden voimien välisen kamppailun pohjalta: hallitsevien voimien määräämät aistit ja arvot muodostavat vallitsevan kulttuurin. Keskeinen huomio näiden voimien välisessä suhteessa on, etteivät aktiiviset voimat ole konfliktissa reaktiivisten voimien kanssa. Reaktiiviset voimat pyrkivät pysäyttämään aktiiviset voimat ja näin ollen vain reaktiiviset voimat asettuvat konfliktiin aktiivisten voimien kanssa (May 2015). Keskeinen ajatus voimien välisessä konfliktissa on aktiivisten voimien luomisen ja tuottamisen potentiaali.

Deleuzen tavasta lukea Nietzscheä filosofian voimasuhteiden kamppailukenttänä seuraa ajatus moniäänisyydestä, pluralismista, joka on Deleuzen mukaan (2005b, 15) mielten moninaisuutta. Olevalla on niin monta merkitystä kuin on sen hallintaan kykeneviä voimia. Deleuzen nietzscheläinen käsitys filosofiasta ilmenee ennen kaikkea uusien elämänmahdollisuuksien luomisena. Sotakoneen pyrkiessä heterogeenisten kytkösten muodostamiseen, taustalla voidaan nähdä aktiivisten ja reaktiivisten voimien kamppailu, jossa aktiiviset voimat viittaavat muutokseen ja metamorfoosiin ja reaktiiviset voimat sisällyttämiseen tai haltuunottoon (Patton 2000, 112). Reaktiiviset voimat pyrkivät vastustamaan tai rajoittamaan aktiivisten voimien luonnostaan vahvistavaa ja uutta luovaa luonnetta. Keskeinen ajatus näiden voimien kamppailussa on, että vaikka reaktiiviset voimat voittaisivat aktiiviset voimat, niistä ei kuitenkaan tule aktiivisia, koska niiden toimintatavat ovat keskenään poikkeavasti erilaisia.

Deleuzen Nietzsche-tulkinnan mukaan ero aktiivisten ja reaktiivisten voimien välillä johtuu ensisijaisesti suuruuseroista: aktiiviset voimat ovat niitä, jotka hallitsevat ja reaktiiviset niitä, jotka ovat hallittuja (Deleuze 2005b, 60). Voimien laatueroa ei voida kuitenkaan redusoida pelkästään määräksi, vaan se riippuu olennaisesti voimien välisestä suuruuserosta. Juuri ero on voiman olemus, sen suhde toiseen voimaan (Deleuze 2005b, 63). Tällainen voimien redusoiminen veisi aktiivinen–reaktiivinen-erottelulta kokonaan kriittisen terän, eikä Deleuze vaikuta pyrkivän tällaiseen positioon. Deleuze kirjoittaa: ”Sanoimme, että aktiiviset voimat ovat ylempiä voimia,

vallitsevia voimia, vahvimpia voimia. Alemmat voimat voivat kuitenkin voittaa ne, vaikka ne eivät lakkaa olemasta määrällisesti alempia, laadullisesti alempia, vaikka ne eivät lakkaa olemasta omalla tavallaan orjia.” (Deleuze 2005b, 80–81.) Deleuze tekee tässä eron kahden toimintatavan tai toiminnan välillä: reaktiiviset voimat ovat rajoitus- tai hajotusvoimia, jotka vastustavat muiden voimien toimintaa ja erottavat aktiivisen voiman siitä mihin se pystyy (Deleuze 2005b, 79). Voimien välillä vallitsee siis epäsymmetria. Reaktiiviset voimat kykenevät näin voittamaan aktiiviset voimat neutraloimalla osan tai kaiken niiden voimasta. Sitä vastoin aktiivinen voima on voimaa, joka toimii omasta aloitteestaan. Aktiivinen voima menee oman kykynsä äärirajalle, vaikka tämä raja tarkoittaisi tuhoutumista tai muuntautumista johonkin muuhun (Patton 2000, 61). Aktiiviset voimat saavat luomisen purkautumaan: ne jouduttavat luomista tiettyyn suuntaan otollisena aikana (Deleuze 2005b, 146). Aktiiviset voimat ovat siis olennaisesti uusia kytkeytymisiä luovia voimia, toisin sanottuna luomisen voimaa.

Aktiivisten ja reaktiivisten voimien jaottelusta on helppo nähdä yhteys myös tutkielman keskeisiin käsitteisiin sileä tila ja uurteinen tila. Samoin kuin aktiiviset ja reaktiiviset voimat, myös sileä ja uurteinen tila tulee ymmärtää arviointikäsitteinä, jotka eivät edusta kaksijakoista dualismia vaan aste-eroja ja heterogeenisiä yhdistelmiä. Hallittavien voimien näkökulmasta katsottuna yksittäisten ja kollektiivisten ruumiiden hallinta on pääosin reaktiivista. Deleuzen ja Guattarin käsitys valtiosta kiinniottokoneistona, joka toimii kaappaamalla materiavirrat osakseen ja koodaamalla aktiivisuuden työksi yhteiskunnallisella kentällä tuo ilmi valtiokoneiston reaktiivisen luonteen. Deleuzen ja Guattarin mukaan valtio kaappaa väestö-, hyödyke- tai rahavirrat saadakseen näistä virroista ylijäämän, josta tulee keino ylläpitää ja vahvistaa valtion omaa voimaa ja suvereniteettia. Valtio on siis instituutio, jonka ensisijainen toimintatapa on rajoittaa ja säilyttää. Valtion kiinniottomekanismi voidaan nähdä juuri aktiivisten voimien erottamisena siitä, mitä ne voivat tehdä ja mihin ne saattaisivat pystyä. (Patton 2000, 104.) Tästä näkökulmasta katsottuna valtio on aina toissijainen reaktiivinen muodostelma, joka erottaa ja purkaa aktiiviset voimat ja liittää ne reaktiivisiin voimiin, jolloin aktiiviset voimat muuttuvat uudestaan reaktiivisiksi ja kieltävät aktiivisen voiman (Deleuze 2005b, 79, 85; Patton 2000, 104). Poliittisen alue on tässä mielessä luonteeltaan aina reaktiivista ja sotakone operoi tällä alueella pyrkien luomaan jotain uutta.

Motiivi sotakoneen käsitteen muodostamiselle on varsin helppo nähdä Nietzscheltä omaksutun vallantahdon ja voimien jatkuvan taistelukentän kautta, joka tuottaa tiettyjä käsityksiä todellisuudesta. Sotakoneen samastaminen aktiivisiin voimiin selventää sotakoneen ontologista viitekehystä ja sen pyrkimystä heterogeenisten kytkösten muodostamiseen, kun vastassa ovat reaktiiviset liikettä rajoittavat ja tukahduttavat voimat, kuten esimerkiksi valtiomuodostelma. Aktiivisten voimien käsite auttaa myös ymmärtämään, miksi sotakone käsittää niin laaja-alaisen muutospotentiaalin ja minkälaista muutosvoimaa sotakone edustaa. Aktiiviset voimat tuovat hyvin ilmi, kuinka Deleuze painottaa luovaa muutosvoimaa. Seuraavaksi selvennän tätä väitettä kirjallisuuden, rahan ja kapitalismin ilmiöiden kautta, jolloin sotakoneen käsite tulee ymmärrettävämmäksi ja sen monikäyttöisyys Deleuzen ja Guattarin ajattelussa tulee paremmin ilmi. Näitä esimerkkejä yhdistää se, että jokainen niistä ilmentää aktiivisten muutosvoimaa tukahduttavia reaktiivisia voimia vasten. Raha ja kapitalismi selventävät sotakoneen yhteiskunnallista muutosvoimaa. Kirjallisuus on Deleuzelle ja Guattarille puolestaan keskeinen taiteellisen sotakoneen muoto ja luovuuden lähde. Sotakoneen muutosvoima saa kuitenkin eri muotoja tulkinnasta riippuen.

5.2 Kirjallisuus

Deleuze ja Guattari kirjoittivat paljon kirjallisuudesta ja sen ”ongelmasta”. Tämä ”ongelma” asettaa kirjallisuuden muodottaman ja keskeneräisen prosessin alueelle, johdattaen kielen pois raiteiltaan ja saaden sen ”hourailemaan” – toisin sanottuna asettumaan prosessiin – ei valmiiseen ennalta-asetettuun päämäärään. Viimeiseksi jääneessä kokoelmateoksessaan *Kriittisiä ja kliinisiä esseitä* (*Critique et clinique*, 1993) Deleuze käsittelee kirjallisuutta, joka on isossa roolissa pitkin hänen filosofista tuotantoaan. Deleuzelle kirjallisuus oli testauspaikka hänen filosofisille hypoteeseilleen (Dosse 2010, 434). Tästä syystä hän käyttää runsaasti kaunokirjallisuutta filosofisissa teoksissaan. Kirjailijat kuten Lewis Carroll, Franz Kafka, Antonin Artaud tai D.H. Lawrence ovat Deleuzen ajattelussa samalla viivalla kuin Nietzsche, Spinoza, Kant tai Leibniz. Deleuzen kirjallisuudesta uutetussa filosofiassa on nähtävissä asetelma, joka on olennainen myös tämän tutkielman kannalta: kirjallisuus ja kirjoittaminen ovat Deleuzen mukaan prosesseja, jotka estyvät vain ”sairastuessaan” eli silloin, kun kirjoittamisen prosessi pysähtyy (Deleuze 2007, 20).

Kirjallisuuden houraileminen on pakenemista, pakoviivan piirtämistä, joka ei asetu representaation tai valmiiden päämäärien alueelle. Tässäkin on kyse *logoksen* ulkopuolisesta tai *logoksen* hajottamisesta, josta seuraa järjestyksen romahtaminen. Deleuze kirjoittaa teoksessaan *Proust et les signes* (Proust ja merkit, 1964) objektiivisuuden ongelmasta, *logosta* vailla olevasta maailmasta, jossa järjestys on romahtanut ja maailmasta on tullut pirstaleinen¹⁶. Tällaisessa pirstaleisessa maailmankaikkeudessa ei ole järjestävää periaatetta, *logosta*, joka kokoasi kaikki pirstaleet ja muodostaisi näistä eheän kokonaisuuden (Deleuze 2008, 72, 85). *Logos* siis tarkoittaa, että sen alaisuudessa merkitykset muodostuvat kokonaisuudesta, johon sen osat kuuluvat (Bogue 2003, 52). Deleuzen filosofiassa kirjallisuus ja taide tulee ymmärtää koneena tai konemaisena prosessina, joka on pohjimmiltaan tuottavaa (Deleuze 2008, 95). Konemaisuus merkitsee, että merkitykset riippuvat erilaisista koneistuksista ja niiden toiminnoista (Bogue 2003, 52). Konemaiset prosessit eivät siis nojaa *logoksen* kaltaiseen järjestävään periaatteeseen.

Kirjoittaminen on tulemistä (*devenir*), jonka rajoittaminen vain todellisuudesta tai mielikuvituksesta ammentamiseen johtaa Deleuzen mukaan oidipaalisen rakenteen uusintamiseen, toisin sanottuna perherepresentaatioon, joka ohjaa ajattelua ja käyttäytymistä tiettyjä päämääriä kohti. (Deleuze 2007, 19.) Sivusin tätä ajatusta lyhyesti aiemmin, kun esittelin Deleuzen ja Guattarin suhtautumisen freudilaiseen psykoanalyysiin. Ajatuksia ja haluja voidaan ohjailta kaikenlaisiin suuntiin ja oidipaalinen malli on vain yksi mahdollinen voimien järjestäytymisen tapa muiden joukossa (Goodchild 1996, 111). Kirjallisuuden lähtökohtana on Deleuzen mukaan ”puuttuvan kansan keksiminen”, joka tarkoittaa uusien ilmaisukeinojen löytämistä kirjallisuuden kautta (Deleuze 2007, 21–22). Toisin sanottuna kirjallisuuden päämääränä on vapauttaa elämän mahdollisuus sitä jähmettävistä voimista. Tästä syystä Deleuzen ja Guattarin kirjallisuuskäsityksestä voidaan puhua myös ”sodan kirjallisuutena”.

Sodan kirjallisuuden kohteena ei sota, niin kuin sotakoneenkaan ensisijaisena tavoitteena ei ole sota. Tämän tyylinen kirjallisuus ei myöskään representoi sotakonetta, koska sodan kirjallisuus ei representoi mitään: se tuottaa ja luo uutta. Sodan kirjallisuus luo sotakoneen. (Lundy & Voss 2015, 106.) Yksi keskeinen esimerkki sodan kirjallisuudesta on Heinrich von Kleistin (1777–1811) novelli

---

¹⁶ Huom. Teoksen *Proust et les signes* kahdeksas luku on nimeltään ”Antilogos”.

Michael Kohlhaas (1810), jossa Kleist ilmaisee Deleuzen ja Guattarin mukaan sotakoneen periaatteita, haastaa valtion säilyttävän toimintamallin ja valtion ylläpitämisen maailmankuvan.

Michael Kohlhaas kertoo rehellisestä Michael Kohlhaas -nimisestä hevoskauppiasta, joka joutuu ongelmiin valtion kanssa, kun aatelisjunkkeri Wenzel von Tronka kohtelee hänen hevosiaan kaltoin. Tämä pieni yhteenotto johtaa siihen, että lopulta lainkuuliainen Kohlhaas kokee olevansa valtion vihollinen ja yhteiskunnan ulkopuolinen ja ottaa oikeuden omiin käsiinsä. Kohlhaasin aatelisjunkkerilta vaatima oikeus ei lopulta koske enää henkilökohtaista sotaa, vaan sotaa koko valtiomuodostelmaa vastaan. Näin Kohlhaasista tulee sotakone, joka häiritsee kansalaisoppia joka käänteessä (Lundy & Voss 2015, 118). Kleistin novellissa eräs keskeinen hahmo on Martti Luther, joka koettaa rauhoitella Kohlhaasia vedoten teologiseen arvovaltaansa. Protestanttinen maailmankuva heijastuu tässä tarinassa vahvasti valtion ajattelutapaan ja teologian voidaan nähdä olevan yksi valtion suvereniteettia ja järjestystä ylläpitävä elementti. Lutherin mukaan jokainen kuuluu aina välttämättä valtioon, eikä valtion ulkopuolella ole mitään (Kleist 1962, 57–58). Nomadit, jotka häiritsevät valtion kansalaisyhtenäisyyttä, täytyy Deleuzen mukaan sisällyttää valtioon, joka pyrkii kaikin keinoin kahlitsemaan nomadit paikoilleen (Deleuze 1992, 18). Näin ollen Kohlhaas ei voi pysyä valtiolle ulkoisena, koska hän on uhka valtion säilyttävälle periaatteelle. Tarina päättyy, kun Kohlhaas saa hevosensa takaisin juuri ennen teloitustaan.

Deleuzen ja Guattarin mukaan Kohlhaasin kohtalo on jokaisen sotakoneen kohtalo. Kun valtio voittaa, sotakoneen kohtalona on jumiutua kahden vaihtoehdon välille: tulla valtiokoneiston kuritetuksi sotilaalliseksi osaksi tai kääntyä itseään vastaan, tulla ”kaksoisitsemurhakoneeksi yksinäiselle miehelle ja naiselle”¹⁷ (Deleuze & Guattari 2004, 392). Vaikka Kleistin sotakone epäonnistuukin tässä tarinassa, Kleist onnistuu silti Deleuzen ja Guattarin mukaan antamaan valtion ajattelutavasta poikkeavan toisen ajattelumallin, jota Kohlhaas edustaa (Lundy & Voss 2015, 119). Kleistin esittämä jännite Kohlhaasin ja von Tronkan välillä edustaa yksilön ja yhteiskunnan, valtion ja oikeuden välistä jatkuvaa ristiriitaa.

Kirjallisuus on yksi keino muodostaa valtiokoneesta poikkeava ajattelu- ja toimintatapa, jonka kirjoittaminen tuo konkreettisesti ilmi. Kleist on yksi niistä ajattelijoista, joka kuuluu Deleuzen

---

¹⁷ Viittaus Kleistin tekemään kaksoisitsemurhaan vuonna 1811 (ks. Kleist 1962, 5).

ajattelussa antistrategisen ajattelun perinteeseen ja jonka hän identifioi sotakoneeksi (Reid 2003, 83). Kohlhaas on liian nopea valtiolle ja sen auktoriteeteille. Kirjallisuuden tuottama ulkopuolen ääni – sotakone – on yksi tapa hahmottaa vallankumouksellisia katkoksia historiassa. Esimerkiksi valtionkirkon opista poikkeavat maailmankatsomukset, jotka nähtiin vääräuskoisina tai harhaoppisina (esim. aurinkokeskeinen maailmankuva), asetettiin pannaan ja pyrittiin tukahduttamaan. Valtion kuninkaallisen tieteen ja nomaditieteen jatkuvasta rajankäynnistä johtuen uusista maailmankatsomuksista tulee usein lopulta valtion hyväksymiä ja ylläpitämiä.

Kirjallisuus kykenee myös jäsentämään ajattelua, joka asettuu valtiokoneiston ulkopuolelle: Kleist ja Nietzsche edustavat tällaista vasta-ajattelua, joka on Deleuzen ja Guattarin mukaan itse ajattelulle ulkoista (Adkins 2015, 202). Kirjallisuus sotakoneena kykenee näin ollen haastamaan valtion edustamaa maailmankuvaa ja valtion ylläpitämää suvereniteettia, mikäli se tuottaa jotain aidosti luovaa ja uutta, jotain mikä ei palaudu porvarillisiin ja institutionaalisiin sopimussuhteisiin tai sellaiseen kirjallisuuteen, joka vain uusintaa nyt ilmenevää todellisuutta ja sen käytänteitä (Deleuze 1992, 10). Aidosti luova kirjallisuus kykenee siis järkyttämään vallitsevaa järjestystä ja haastamaan valtion ajattelutavan, joka on Deleuzen ja Guattarin mukaan koko pitkän historiansa ajan toiminut kirjan ja ajattelun mallina (Deleuze & Guattari 2004, 27). Lisäksi kirjallisuus sotakoneena kykenee tuottamaan *logoksen* ulkopuolelle jäävän äänen ja vapauttamaan ”elämän mahdollisuuden”, luomaan uusia olemisen mahdollisuuksia.

5.3 Raha

Valtio säätelee jatkuvasti ja lakkaamatta eri materiavirtauksia. Kuten aiemmin on tullut ilmi, huolimatta valtion yrityksestä ylikoodata työvoima ja raha sen byrokratiakoneiston läpi, joitain virtoja aina pakenee. Rahaan liittyy siis valtiosta riippumattomia merkityksiä sekä ominaisuuksia, jotka eivät palaudu valtion kiinniottokoneistoon. Tästä johtuen raha pitää sisällään nomadisen muutoksen potentiaalin. Tavalla tai toisella ylikoodauksen koneisto synnyttää virtoja, jotka ovat itsessään dekodattuja: rahavirrat, työvoima tai omaisuus eivät palaudu täysin valtiokoneistoon. (Deleuze & Guattari 2004, 496.) Pakenevat virrat muodostavat yksityisomaisuuden järjestelmän pohjan, joka kasvaa valtion vierellä, mutta ei ole täysin valtion kontrollissa (Adkins 2015, 223). Valtio säätelee raha-, kaupankäynti- ja ihmisvirtoja, mutta se käyttää myös sileää tilaa uurretun

tilan tarkoituksiin. Esimerkkinä tästä ovat valtion ylläpitämät radiokanavat, joita säädellään hallinnollisesti. Radiosignaalin lähettäminen vaatii lisenssin, jonka vain ylempi hallinto voi myöntää. Piraattilähetykset ovat tästä poikkeavia yrityksiä lähettää signaalia ilman lisenssejä tai varastaa taajuus omaan käyttöön. Valtion kiinniottomekanismeista huolimatta nomadinen potentiaali voi siis ilmetä monin eri tavoin.

Deleuzen ja Guattarin mukaan yksityisomaisuus edellyttää valtion julkisen omaisuuden ja raha edellyttää puolestaan verotussysteemin. Verotus on se kiinniottokoneiston osa, joka monetarisoii talouden, luo rahan ja laittaa sen liikkeeseen. (Deleuze & Guattari 2004, 472.) Valtio ei kuitenkaan kykene kaappaamaan muodostunutta rahavirtaa täysin osaksi byrokratiakoneistoa, jolloin se asettuu aina osittain valtion ulkopuolelle. Koska valtion suvereniteetti hallitsee vain sitä minkä se voi omia paikallisesti, valtion ”ulkopuoli” ei koostu vain muista valtioista vaan mistä tahansa sen kiinniotta pakenevasta. Näin ollen valtiolle ulkopuolisia sommitelmia ovat esimerkiksi isot öljy-yhtiöt, kristinuskon tai islamin uskonnolliset yhteisöt tai monikansalliset mediaimperiumit, kuten Disney tai Netflix. Monikansalliset suuryritykset ovat valtion verotusbyrokratian näkökulmasta ongelmallisia, sillä niillä on useita keinoja veronkierron toteuttamiseen. Yksi keino on rahavirtojen siirteleminen sellaisten alueiden kautta, joissa veroprosentti on alhainen tai olematon. Tästä ilmiöstä muodostuu sotakoneen käsitteen kannalta hyvin mielenkiintoinen asetelma, jonka seurauksia Deleuze ja Guattari eivät nähdäkseen itse ottaneet huomioon, johtuen tietysti myös siitä, että talouden monikansallistuminen ja rahoitusmarkkinoiden vapautuminen olivat vasta aluillaan teoksen *Mille plateaux* julkaisuvuonna 1980.

Valtion kontrollin ulkopuolelle jäävät pakenevat yksityiset rahavirrat herättävät kysymyksen, ketkä todellisuudessa ovat Deleuzen ja Guattarin määrittelemiä nomadeja, ”go-pelaajia”, jotka kykenevät jäsentämään toimintansa sotakoneeksi asettuen valtiokoneistoa vastaan? Vaikuttaisi siltä, että nomadisen potentiaalinen toteutuminen on kummallisesti jakautunutta. Nykyisin nomadit voivat olla äärimmäisen etuoikeutettuja ihmisiä, jotka kannattavat äärimmäisiä poliittisia ideologioita ja joilla on valtava määrä vaurautta. Yhtä lailla nomadeja ovat vähemmistöjen edustajat (esim. aiemmin esitelty ”Black Lives Matter” -liike) tai aseistetut jengit, jotka vastustavat valtiovaltaa (esim. Malheurin kapina). Toisin sanottuna maailman rikkain prosentti edustaa nomadista potentiaalia niin kuin myös loput 99 prosenttiakin. (Olkowski 2017, 77.) Nomadinen peli on tässä mielessä auki jokaiselle, joka kykenee pelaamaan sitä. Sotakoneen muodostaminen

voi olla ”takautuvaa”, kun otetaan huomioon Deleuzen ja Guattarin esittelemät primitiiviset yhteiskunnat, jotka torjuvat valtiokoneiston, ”vallan mekanismien suojelejan” (Deleuze & Guattari 2004, 394; Olkowski 2017, 77). Tästä huolimatta äärimmäisten rikkaiden ihmisten asettaminen samaan nomadisen potentiaalin kategoriaan vähemmistöjen kanssa, jotka taistelevat olemassaolostaan sotakoneen muodostamisen, kuten mielenosoituksen tai kirjallisuuden kautta, vaikuttaa oudolta ja nomadista potentiaalia vääristävältä ajatukselta.

Rikkaimman prosentin nomadinen asema tuo ilmi mielenkiintoisen asetelman sotakoneen muodostamisen kannalta. Raha on yleinen vastine, joka antaa kaikille asioille yhteisen mitan, mutta joka itsessään kelluu vapaana kaikista yrityksistä antaa sille merkitys (Buchanan 2008, 113). Ennen rahan arvon takasi kulta tai joku muu arvometalli, johon sen arvo oli sidottu. Deleuze ja Guattari esittävät *Anti-Oidipuksessa* rahan olevan luonteeltaan virtuaalista (Deleuze & Guattari 2010, 258). Tämä tarkoittaa rahan olevan luonteeltaan todellista, muttei aktuaalista. Rahan merkitys riippuu siis siitä, millaisessa sommitelmassa se aktualisoituu ja mitä tämän sommitelman muut heterogeeniset osat ovat. Tämä ajatus erottaa äärimmäisen etuoikeutetun prosentin edustajan muusta väestöstä. Palkkatyöläinen voi ostaa rahallaan vain jo tuotettuja, aktuaalisia hyödykkeitä. Äärimmäisen rikas voi puolestaan ostaa itse arvoa luovaa voimaa: rahan voi muuttaa pääomaksi, eli jo valmiiksi rikas pystyy lisäämään rahaomaisuutensa arvoa (Deleuze & Guattari 2010, 262; Viren 2018, 80–81). Näin ollen äärimmäisen rikkaalla prosentilla on täysin erilaiset mahdollisuudet yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen kuin vaikka ”Black Lives Matter” -liikkeen edustajalla. Rikkaimmalla prosentilla on tässä mielessä mahdollisuus muodostaa pääomasta sotakone ohjaamalla sitä valtiokoneiston pyrkimyksistä poikkeaviin kohteisiin, kuten ekologisesti kestävämpiin investointeihin tai vastaavasti vaikka nälkätalouteen pyöriin kiinalaisiin vaatetehtaisiin. Deleuzen ja Guattari eivät nähdäkseni ota tätä muutoksen piirrettä huomioon, mutta sotakoneen aktiivinen potentiaali on nähtävissä myös tällä alueella. Tähän ajatukseen liittyy kuitenkin ongelmia, joita käsittelem seuraavassa alaluvussa. Sotakoneen käsite vaikuttaisi koskevan ensisijaisesti juuri vähemmistöjä, jotka jäävät hallitsevan olemisen tavan ja toimintamahdollisuuksien standardien ulkopuolelle. Vähemmistöjen asema antaakin nähdäkseni sotakoneelle sen muutosvoimaa määrittelevän luonteen ja vastaa tarkemmin kysymykseen, ketä nomadinen potentiaali koskee.

Deleuze ja Guattari antavat enemmistön ja vähemmistön käsitteille oman merkityksensä. Enemmistö ja vähemmistö eivät viittaa lukumääriin tai numeroihin vaan standardimalleihin ja niiden poikkeuksiin. Esimerkiksi valkoinen heteromies on Deleuzen ja Guattarin mukaan enemmistöön kuuluva malli, johon muita ihmisiä verrataan. Lukumääräisesti tämä standardimalli ei edusta enemmistöä, mutta tästä huolimatta esimerkiksi naisia tai tummaihoisia verrataan tähän olemisen malliin. Tällöin enemmistöön liitetään siis jonkinlainen normatiivinen tai moraalinen malli, jolla muunlaista olemista voidaan arvioida. Vähemmistön käsite asettuu tätä olemisen mallia vastaan. Vähemmistössä on kyse tulemisesta, annettujen kriteerien ulkopuolelle asettumisesta. (Deleuze & Guattari 2004, 321.) Deleuzen ja Guattarin mukaan muun muassa naiset, lapset ja eläimet ovat osa vähemmistöä. Suhteessa enemmistöön vähemmistön edustajan on osallistuttava jatkuvaan vallankumoukseen. Tämä pätee yhtä lailla vaikkapa homoseksuaaleihin tai muihin standardimalleista poikkeaviin ”identiteetteihin”, joiden täytyy jatkuvasti taistella dominoivaa standardimallia vastaan, luoda sotakone, pyrkiä luovalla tavalla ilmaisemaan omia kykyjään sekä omia olemisen mahdollisuuksiaan. Vähemmistön asemaan liittyy siis olennaisesti tietynlainen valtamekanismin vastustaminen luomalla tilaa omien ruumiin kykyjen ilmaisemiselle.

Vähemmistö on toisin sanottuna muutos tai prosessi. Deleuzen ja Guattarin vähemmistön käsite kiinnittää huomion yhteiskunnassa vallitseviin voimasuhteisiin, jotka vaikuttavat olennaisesti kunkin kokemaan identiteettiin ja näiden identiteettien välisiin suhteisiin. Deleuze ja Guattari esittävät kapitalismin estävän todellisen tulemisen, muutoksen tai prosessin, ja tuottavan jäykkiä viivoja ja kategorioita, kuten joko miehiä tai naisia (Colebrook & Buchanan 2000, 29). Deleuzen mukaan vähemmistö luo itselleen malleja silloin, kun se haluaa tulla enemmistöksi: mallin luominen voi tarkoittaa esimerkiksi omien oikeuksien määrittelyä. Tämä on välttämätöntä vähemmistön selviytymisen ja pelastumisen kannalta. (Deleuze 2005a, 131.) Sotakoneen muodostaminen linkittyy nähdäkseni vähemmistön tulemiseen, sillä sen taustalla on aiemmin esitelty *nomos*, valtiomallin olemuksesta irrallinen toiminta- ja ajattelutapa. Sotakoneen käsitettä määrittää jatkuvan käsitteellisen variaation viivan seuraaminen (Patton 2010, 34). Tässä mielessä sotakoneen käsitteen liikkuvuus merkitsee määrittelemättömyyttä tai epätarkkuutta, joka heijastelee sommitelmien hajautuvaa ja muuttuvaa luonnetta.

Raha voi olla keino jäsentää nomadinen potentiaali sotakoneeksi, koska rahavirrat pakenevat aina osittain valtion kiinniottokoneistoa. Sotakoneen ja valtion välinen konflikti flirttailee tästä johtuen

hyvinkin ongelmallisten ilmiöiden kanssa. Esimerkiksi huolimatta julkisen vallan yrityksistä ohjata tuotantoa kestävämpään suuntaan muun muassa tukien avulla, suuryritykset kykenevät muodostamaan pakoviivan ja kerryttämään pääomaa veroparatiisien kautta. Rahan muutospotentiaalin selittäminen sotakoneen käsitteen kautta tuo ongelmallisen piirteen esiin Deleuzen ja Guattarin yhteiskuntafilosofiasta. Sotakoneen määritelmän jäädessä hämäräksi myös sen normatiivinen kehys on epäselvä, jolloin nomadeja voivat nähtävästi olla myös valtion ulottumattomissa olevat monimiljonäärit. Sotakoneen samastaminen Deleuzen ja Guattarin vähemmistön käsitteeseen kuitenkin osoittaa, että sotakoneen ajatus koskee olemisen mahdollisuuksien laajentamista ylipäätään: sileän tilan luomista uurteiseen tilaan, jolloin sotakone laajentaa politiikan käsitettä ja pyrkii myös jatkuvasti problematisoimaan sitä.

Raha voi kasautuessaan muodostaa kynnyksen, joka saa sommitelman asettumaan uudenlaiseen sommitelmaan. Raha voi toisin sanottuna olla deterritorialisaation väline, sillä se voi muuttua myös vapauden välineeksi (Viren 2018, 134). Koska virtuaalista rahavirtaa ei voida täysin kontrolloida, sitä ei voida myöskään koskaan täysin sitoa tiettyihin aktuaalisiin objekteihin. Absoluuttisen kontrollin puutteesta johtuen rahalla on siis muutosvoimaa, potentiaalia, jolla on vapauttava vaikutus. Isolla määrällä rahaa voi periaatteessa tehdä mitä tahansa: ostaa luksushuvilan Italiasta, sijoittaa aseollisuuteen tai vetäytyä Malediivien paratiisisaarille. Näin ollen raha tarjoaa välittömän mahdollisuuden vapauteen, pakoviivan piirtämiseen vallitsevasta sosiaaliskoneellisesta sommitelmasta. Sotakoneen olemuksen ehtona on kuitenkin, että se luo jotain valtion toimintatavasta poikkeavaa (Deleuze & Guattari 2004, 466). Näin ollen raha itsessään tai rahan kautta luotu pakoviiva ei nähdäkseen edusta uuden, virtuaalisen potentiaalin aktualisoimista vaan jo olemassa olevien mahdollisuuksien toteutumista ja niiden haluamista.

Raha myös muuntaa ruumiiden väliset suhteet potentiaalisiksi vaihdon välineiksi. Työntekijöistä tulee näin ruumiita, jotka on muutettu kapitalistien ostettaviksi hyödykkeiksi (Massumi 1996, 128–130). Kapitalistisessa sosiaaliskoneellisessa sommitelmassa rahalla on keskeinen rooli halun kanavoimisessa: rahan voima perustuu yksityisomaisuuden ajatukselle, jota kapitalismi käyttää hyväkseen (Toivoniemi 2015, 261). Kapitalismin näkökulmasta on yhdentekevää, mitä kuluttaja rahallaan tekee. Pääasia on, että kuluttaja ostaa jotain (Massumi 1996, 132). Rahan voima perustuu tässä mielessä vahvaan individualismiin, jonka hajotessa myös rahan voima menettää merkitystään.

Deleuze ja Guattari näkevät rahan enemmän alistavana elementtinä, joka on kapitalismin kannalta välttämätön elementti: halu on kanavoitu kulkemaan rahan avulla ennalta määritettyjä kanavia pitkin (Toivoniemi 2015, 261). Raha ja rahan kierto ovat Deleuzen ja Guattarin mukaan (2010, 227) keino tehdä velasta ääretöntä ja alistaa yksilöt despoottisen vallan alaisuuteen. Tästä syystä raha voi myös latistaa toimintamahdollisuuksia ja alistaa subjektit velkatalouden kautta tiettyjen päämäärien palvelukseen. Raha kuitenkin ilmentää muutosvoimaa ja mahdollisuutta pakoviivan muodostamiseen, ja samalla se myös tuo ilmi kummallisen asetelman nomadien nykypäiväisestä luonteesta (rikkain prosentti). Viimeaikaiset sotakoneen tulkinnat vaikuttaisivat painottavan rahan ja pääoman muutosvoimaa ja kykyä vaikuttaa yhteiskunnallisen kentän koneistuksiin.

Seuraavaksi havainnollistan sotakoneen käsitettä lyhyesti kapitalismin kautta, koska se tuo ilmi Maurizio Lazzaraton (s. 1955) viimeaikaisen tulkinnan sotakoneen ja kapitalismin suhteesta. Lisäksi pyrin vielä perustelemaan, miksi kapitalismi ja rahatalous ovat ongelmallisia sotakoneen käsitteelle siinä mielessä, miten Deleuze ja Guattari sen ymmärtävät.

5.4 Kapitalismi

Deleuzen ja Guattarin käsitys kapitalismista on hyvin monisyinen¹⁸ ja vaatisi oman tutkielmansa. Selvennän tässä alaluvussa mahdollisimman lyhyesti Deleuzen ja Guattarin käsityksen kapitalismin perustoimintaperiaatteista, sillä ne kytkeytyvät olennaisella tapaa valtion säilyttävään periaatteeseen sekä valtion ja kapitalismin jännitteiseen suhteeseen. Kapitalismin ja valtion suhde määrittää taas sotakoneen toimintaperiaatetta ja sen muutosvoiman luonnetta. Deleuze ja Guattari suhtautuvat kriittisesti sekä kapitalismiin että sitä tukeviin valtiomuotoihin. *Anti-Oidipuksessa* tämä ilmenee filosofian vallankumouksellisena asenteena ja filosofisten käsitteiden työstämisenä, joiden kautta kapitalismia voidaan tarkastella dynaamisena, dekodattujen virtojen sekä aksioomien järjestelmänä. Lisäksi *Anti-Oidipus* ehdottaa, että filosofiaa voidaan käyttää hyväksi kapitalismin kiihdyttämiseen, jolloin se hajoo (Deleuze & Guattari 2010, 274; Goodchild 1996, 180). *Mille plateaux* ottaa puolestaan maltillisemman kannan kapitalismin raiteilta suistamiseen ja varoittaa liiallisen kiihdyttämisen vaaroista esimerkiksi aiemmin esitellyn mustan

---

¹⁸ Muun muassa DeLanda kritisoi Deleuzen ja Guattarin käsitystä kapitalismista niin laajana, että se tekee objektiivisesta talouden analyysistä mahdotonta (ks. DeLanda 2000, 48).

aukon käsitteellä avulla – vaarana on esimerkiksi fasismi tai subjektin tuhoutuminen. Tästä huolimatta Deleuze ja Guattari kirjoittavat jälkimmäisessäkin teoksessa kapitalismin kukistamisesta, sosialismin uudelleen määrittelystä ja sotakoneesta, jonka perustaminen on vähemmistön tehtävä (Deleuze & Guattari 2004, 521–522).

Deleuzen ja Guattarin käsitys kapitalismista näyttyy kaksijakoisena, sillä sitä määrittää perustava ristiriitainen elementti: jatkuva samanaikainen kiihdytys sekä jarrutus. Tähän viittaa myös nimi *Kapitalismi ja skitsofrenia*, jossa skitsofrenia¹⁹ tulee ymmärtää jakautumisen prosessina, ei psykoosisairautena, jonka Deleuze ja Guattari tiedostavat olevan vakava sairaus (Buchanan 2008, 40). Marx kirjoittaa *Pääoman* kolmannessa osassa kapitalistisen tuotannon rajan olevan pääoma itse (Marx 1976, 253). Deleuzen ja Guattarin mukaan kapitalismi on immanentti järjestelmä, jonka ainoa raja on pääoma itse, ja jonka rajoja se ei lakkaa ylittämästä (Deleuze & Guattari 2010, 264). Tässä on nähtävissä vahva yhteys Marxin ja Engelsin *Kommunistiseen manifestiin* (1848), jossa kapitalismin toimintalogiikkaa kuvataan jatkuvien mullistusten, liikkeen ja ikuisen epävarmuuden kautta (Marx & Engels 2016, 12–13). Nämä rajat ovat kapitalismille sisäisiä, immanenteja, ja tämä kuvastaa sitä, että kapitalismi on globaali, joka paikkaan tunkeutuva järjestelmä: se on aina valmis laajentamaan omia rajojaan (Deleuze & Guattari 2010, 273).

Skitsofrenia viittaa kapitalismin rajaan ja sen kaksoisliikkeeseen. Skitsofrenia on toisin sanottuna kapitalismin ulkoinen raja, jota kapitalismi pyrkii myös siirtämään. Tästä syystä kapitalismi on syvästi kaksijakoista, sillä Deleuze ja Guattari esittävät Marxin *Pääoman* kolmatta osaa lainaten kapitalismin pyrkivän samanaikaisesti tuotannon rajoittamattomaan lisäämiseen, tuotantoon itsetarkoituksena, tiedostaen samalla rajallisen määränpään tässä kehityksessä (Marx 1976, 253; Deleuze & Guattari 2010, 295). Kapitalismi on jatkuvan deterritorialisaation ja reterritorialisaation – liikkeen vapauttamisen ja kiinniottamisen järjestelmä – jota määrittää Marxin pääoman arvonlisäys (raha – tavara – raha; ks. Marx 2013, 142–143) sekä kapitalismia kontrolloiva elementti, jota Deleuze ja Guattari kutsuvat kapitalismin aksiomatiikaksi. Tämä estää pääoman virtoja pakenemasta yhteiskunnalliselta virtojen kontrollilta ja säätelyltä, jotka muutoin ”lentäisivät mielellään vaikka kuuhun, ellei kapitalistinen valtio olisi aina palauttamassa niitä maan pinnalle” (Deleuze & Guattari 2010, 294).

---

¹⁹ Kr. *skhizein*, ”jakaa” tai ”halkaista”.

Aksiooma viittaa matematiikan loogiseen peruslauseeseen, jota käytetään pääteltyjen tulosten todistamiseen. Yleisesti aksioomat ovat aloituspisteitä, joista teoretisointi voi alkaa. Ne ovat aloituspisteitä siksi, että niitä pidetään itsestään selvinä ja intuitiivisina. Aksioomat ovat periaatteita, joista myöhemmät propositiot johdetaan, kuten esimerkiksi euklidisen geometrian tapauksessa nähtiin aiemmin. (Adkins 2015, 228.) Kapitalismin aksioomat eivät ole suoranaisesti matemaattisia teoreettisia väitteitä. Ne ovat operoivia ilmauksia, jotka konstituivat pääoman semiologista muotoa ja asettuvat ainesosiksi tuotannon sommitelmiin, kiertoon ja kulutukseen (Deleuze & Guattari 2004, 509–510). Keskenään loogisesti yhteensopivat peruslauseet voidaan tällöin liittää yhteen, kun ne ovat vain keskenään isomorfisia eli rakenteellisesti yhtäläisiä. Näin ollen Deleuze ja Guattari esittävät kapitalismin toimivan aksiomaattisesti, koska se tuottaa lisäarvoa yhdistelemällä dekodattuja ja deterritorialisoituja virtauksia keskenään. Mitkä tahansa yhteiskunnalliset virrat voidaan asettaa lisäarvon lähteiksi (aksioomiksi), koska kapitalismi on luonteeltaan vastaavuuden aksiooma, joka yhdistää virrat keskenään vertailukelpoiseksi. (Deleuze & Guattari 2010, 281; Adkins 2015, 226.) Kuten aiemmin on tullut ilmi, rahatalous tekee esimerkiksi maasta yhteismitallista omaisuutta suhteessa tiettyyn määrään rahaa. Kapitalismi dekodaa ja aksiomatisoi virrat samanaikaisesti ja tämä tekee kapitalismin sisäisestä toimintalogiikasta ristiriitaista ja dynaamista.

Deleuze ja Guattarin mukaan kapitalismin syvin laki on sen jatkuvien omien rajojen asettaminen ja torjuminen. Tässä prosessissa kapitalismi myös synnyttää lukuisia joka suuntaan leviäviä virtoja, jotka pakenevat sen aksiomaatiikkaa. Sotakoneen käsite on yksi tapa jäsentää kapitalismin aksiomaatiikkaa pakenevia virtoja. Kapitalismi ei pysty asettamaan aksiomia joka paikkaan, eikä se myöskään pysty asettamaan kaikkia dekodattuja virtoja markkinoiden logiikan alaisuuteen. Esimerkiksi punk-kulttuurin toimintatavat tai estetiikka eivät perustu voitontavoitteluun tai kapitalismin kannalta hyödylliseen elämäntapaan vaan pyrkivät tekemään tähän eroa vaihtoehtoisen kulttuurin ja erinäisten toimintatapojen kautta. Tästä huolimatta suuryritykset kuten H&M pyrkivät tuotteistamaan kulttuuria esimerkiksi myymällä ”punkhenkisiä” vaatteita, kuten nahkatakkeja ja pätsihousuja. Aksioomat eroavat koodeista, koska koodit ovat aina paikallisia ja kytkeytyvät usein konkreettisiin toimintatapoihin. Tätä vasten kapitalismi aksiomaattisena systeeminä on konjunktion eli materiavirtojen yhteensovittamisen prosessi, jonka yhdistymiset ovat globaaleja, abstrakteja ja yleisiä, eivät paikallisia ja määriteltyjä. Aksiomien avulla kapitalismi kykenee siis liittämään yhteen mitä tahansa dekodattuja tai deterritorialisoituja

virtoja. Tämä määritelmä tekee kapitalismista totaalisen järjestelmän, jossa valtiotkin ovat vain deterritorialisoivan koneen immanentteja osia, jotka toimivat kapitalismin aksiomaattisen logiikan mukaisesti (Adkins 2015, 227). Tästä syystä *Anti-Oidipuksessa* esitettyä käsitystä kapitalismista on kritisoitu totaaliseksi, kyyniseksi ja kestäättömäksi (ks. Zayani 2000, 108–109). Nähdäkseni sotakoneen käsite pyrkii kuitenkin jäsentämään kapitalismille ulkopuolista muutosvoimaa.

Deleuzen ja Guattarin erottelu koodin ja aksioman välillä painottaa Marxin keskeistä ajatusta siitä, että kapitalismi on vallan muoto, jossa yksilöitä hallitaan pikemminkin abstraktioilla kuin yksilöiden tasolla, kuten esimerkiksi feodalismissa. Pääoma sekä työvoima ovat abstrakteja ja virtuaalisia voimia, jotka vaikuttavat eri mahdollisuuksiin toimia. Pääoma ja työvoima eivät siis sinänsä ole aktuaalisia, aistittavia voimia, mutta niiden yhteenliittymällä on teollisessa tuotannossa hyvin konkreettisia yhteiskunnallisia vaikutuksia. Deleuze ja Guattari löytävät Marxilta myös tietynlaisen poliittisen tiedostamattoman: tiedostamaton on halua, joka on jo valmiiksi organisoitu kapitalismin suhteiden ja käytänteiden toimesta. (Buchanan & Thoburn 2008, 147–149.) Kapitalismi on tässä mielessä valtava halun yksityistäjä, joka tekee rahasta halun universaalien kohteen. Kapitalismissa rahan voima perustuu vahvaan individualismiin sekä yksityisomaisuuden ajatukseen (Toivoniemi 2015, 261). Tästäkin syystä rahassa piilee potentiaalista muutosvoimaa, sillä se on kanavoitu läpi kapitalistisen järjestelmän, joka ei kuitenkaan kykene ottamaan sitä täysin haltuun.

5.5 Kapitalismi ja sotakoneen muutospotentiaali

Deleuzen ja Guattarin käsitys skitsofreenisestä kapitalismista tuo ilmi kapitalismin toisaalta dynaamisen, joustavan ja muuttuvan luonteen ja toisaalta sen dynaamisuutta rajoittavan, aksiomaattisen ja kontrolloivan luonteen. Lazzarato esittää teoksessaan *Le capital déteste tout le monde: fascisme ou révolution* (2019) sotakoneen jäsentävän väkivaltaista ja tuhoisaa muutosvoimaa, jota kapitalismi käyttää hyväkseen (Lazzarato 2019, 156). Sotakoneen vallankumouksellinen luonne on kanavoitu ja siirretty uuskapitalistisiin ja autoritaarisiihin projekteihin, jolla Lazzarato selittää esimerkiksi Kiinan taloudellista kehitystä (Lazzarato 2019, 106). Tämä kanavointi johtuu nähdäkseni siitä, että Lazzarato näkee kapitalismin alkuperäisen

kasautumisen olevan ”pääoman sotakoneen”²⁰ tuotosta (emt., 99–100). Sotakone käsitteellistää muutosvoimaa, joka sai Kiinan nousemaan taloudelliseksi mahdiksi. Murrosta keisariajan Kiinan sekä modernin Kiinan välillä ilmentää muun muassa höyrykoneen keksintö, joka oli keisariajan Kiinan yhteiskunnallisessa sommitelmassa todella rajoitetussa käytössä. Sama keksintö oli kapitalistisessa yhteiskuntasommitelmassa kuitenkin avain nopealle kehitykselle ja sai teollisuuden kehittymään todella nopeaan tahtiin (mt., 126).

Koska sosiaalisia sommitelmia määrittävät laajemmat vallitsevat yhteiskunnalliset sommitelmat ja koneistukset, jotka antavat kullekin sommitelmalle niiden ominaislaadun ja kontekstin, Lazzaraton mukaan luonteeltaan muuttuvat koneelliset kytkennät, kuten ihminen, ovat tästä syystä avoimia yksilöitymiselle, joka riippuu pääoman ”yhteiskunnallisesta ruumiista” (Lazzarato 2019, 126). Toisin sanottuna laajempi yhteiskunnallinen konteksti, abstrakti kone, määrittää sommitelmien ominaislaatua ja toimintaa, jolle myös sotakoneen tässä tutkielmassa esittelemäni toimintatapa on Lazzaraton mukaan alisteinen.

Lazzarato väittää myös Deleuzesta ja Guattarista poiketen, että kapitalismi edeltää koneita ja niiden kytkentöjä, eikä toisin päin. Deleuze ja Guattari esittävät teoksessa *Mille plateaux* marxismista poiketen, että juuri koneelliset kytkennät määrittävät yhteiskuntamalleja ja niiden toimintoja (katso 4.4). Koska kapitalismi on vuotava ja dekodattuja virtoja operoiva systeemi, Lazzarato näyttäisi esittävän, että tämä mahdollistaa sotakoneen aktualisoitumisen pääoman kautta antaen sille vallankumouksellisen luonteen. (Lazzarato 2019, 125–126.) Tuhoaminen ja luominen ovat toisiaan täydentäviä, mikä tarkoittaa, että sotakoneen on ”mutaation”, subjektiivisuuden muuntamisen ja kapitalismin voittamisen saavuttamiseksi ”sodittava” myös pääomaa vastaan (Lazzarato 2019, 131). Sotakoneen väkivaltainen muutosvoima tulisi näin ollen vapauttaa pääoman ja kapitalismin kytköksistä, jotta siitä poikkeavia toimintatapoja voitaisiin vapauttaa. Lazzarato tulkitsee onnistuneesti sotakoneen luovaa potentiaalia ja sen vallankumouksellista roolia Deleuzen ja Guattarin kapitalismianalyysissä, jossa kapitalismi näyttäytyy jatkuvan hajoamisen ja kriisin tilassa, sekä sen ongelmallista suhdetta kapitalismiin, jonka Lazzarato näkee pääomalle alisteisena. Tämä tulkinta on kuitenkin ainakin kolmesta syystä ongelmallinen.

---

²⁰ Huom. Lazzarato puhuu ”pääoman sotakoneesta” (*la machine de guerre du capital*; ks. Lazzarato 2019, 127).

Ensinnäkin Lazzarato tulkitsee sotakoneen jäsentämän muutospotentialin ”tuhoisana voimana”, joka tulee hänen mukaansa yhdistää uudelleen kapitalismin kukistamiseen (Lazzarato 2019, 134–135). Kuten aiemmin on tullut ilmi, sotakone käsitteellistää kuitenkin muutakin kuin sen ”sotaisan” elementin, eikä näin ollen jäsennä välttämättä lainkaan tuhoisaa tai väkivaltaista muutosta. Sotakone rakentuu Deleuzen ja Guattarin mukaan luoville pakoviivoille, joten sotakoneen voimat voivat kamppailla valtiota vastaan vain sillä ehdolla, että ne samanaikaisesti luovat jotain valtion toimintatavasta poikkeavaa (Widder 2018, 3019). Sotakone ilmentää näin ollen toisenlaista olemisen tapaa, joka ei nähdäkseni ole kapitalismille tai ”taloudelliselle koneelle” (*machine financière*) alisteista, toisin kuin Lazzarato näyttää esittävän.

Sotakoneen koostuminen pakoviivoista merkitsee ensisijaisesti sitä, että se on sommitelma, joka on avoinna heterogeenisille kytköksille (Lundy & Voss 2015, 113). Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että sotakoneen tehtävänä on pyrkiä torjumaan valtion eroa latistava ja säilyttävä olemisen tapa. Yleisesti määriteltynä jokainen sommitelma, joka ylittää valtiomuodon ja avaa sommitelman heterogeenisille yhteyksille, on sotakone. Näin ollen poliittinen lobbaus on sotakoneen muodostamista, kuten on myös vaikka rakkaus, jos se problematisoi tai ylittää valtion ylläpitämän käsityksen rakkaudesta ja sen koodatusta merkityksestä yhteiskunnassa. Uskonto voi olla sotakone niin kuin myös Deleuzen ja Guattarin tulkitsema Kleistin kirjallinen tuotanto. (emt., 113–114.) Sotakone voi tässä mielessä olla sotaa myös pääomaa ja kapitalismia vastaan, kuten Lazzarato esittää, mutta sotakone on Deleuzen ja Guattarin määritelmien mukaan paljon muutakin, ja se kykenee myös pakenemaan kapitalismin aksiomatiikkaa.

Toinen ongelma koskee kapitalismin ja valtion suhdetta. Deleuzen ja Guattarin mukaan kapitalismi syntyy valtion kautta. Tämä johtuu siitä, että kapitalismi edellyttää valtion turvaamat reunaehdot, kuten aiemmin esitellyn verotuksen sekä yhteismitallisuutta tuottavan koodauksen, joka mahdollistaa ”samaan palauttamisen” mekanismin. Kapitalismi syntyy siis valtion, verotuksen sekä rahajärjestelmän alaisuudessa. Moderni länsimainen valtiomalli antaa kapitalismille realisoitumisen mallin, maailmanlaajuisen aksiomatiikan, joka on kuin yksi suuri kaupunki (”megalopoli” tai ”megakone”), jonka kaupunginosia eri valtiot ovat. (Deleuze & Guattari 2004, 480–481.) Länsimaissa kapitalismin ”kynnys” ylitettiin ensimmäisen kerran, kun Euroopassa muodostui 1700-luvun loppupuolella liitos määrittämättömän vaurauden virran sekä

määrittämättömän työvoiman virran kanssa²¹ (Deleuze & Guattari 2004, 500; Adkins 2015, 225). Kapitalismi löysi tästä valtiomallista keinon muodostaa maailmanlaajuisen talouden, jonka kautta se kykeni luomaan uusia aksioomia eli asettamaan eri virtoja lisäarvon lähteeksi. Sen sijaan totalitaariset valtiot pyrkivät vähentämään aksioomien luomista ja näin rajoittamaan kapitalismin sisäisen rajan ylittämistä.

Tämän tutkielman puitteissa ei ole mahdollista eritellä Deleuzen ja Guattarin kapitalismiteoriaa tämän enempää, mutta on olennaista tuoda ilmi, kuinka kapitalismi etenee Deleuzen ja Guattarin mukaan (2004, 502) valtiomallin avulla. Deleuze ja Guattari tuovat ilmi, että valtio ja kapitalismi linkittyvät vahvasti toisiinsa ja kapitalismi toteutuu aina jonkinlaisen valtion puitteissa. Tämä vaikuttaisi olevan Deleuzen ja Guattarin valtiokäsityksen keskeinen piirre. Lazzaraton näkemys ”pääoman sotakoneesta” ei nähdäkseni ota tätä puolta huomioon Deleuzen ja Guattarin analyysistä. Sotakoneet edustavat Deleuzelle ja Guattarille selvästi jotain muuta muutosvoimaa kuin kapitalismia. Sotakoneen luovat pakoviivat edustavat mitä tahansa, mikä tuo aktiivisesti jotain valtion toimintatavasta poikkeavaa esille ja näin jäsentää nomadista, yleisiä rakenteita uhmaavaa ja paikallisesti levittäytyvää potentiaalia. Nomadinen potentiaali voi ilmetä esimerkiksi käsitteiden tai taideteoksen luomisen prosessissa. Valtion kautta toimiva kapitalismi kuitenkin latistaa toimintamalleja ja olemisen mahdollisuuksia, koska kapitalismi tuottaa Deleuzen ja Guattarin mukaan homogeenisyyttä (Dosse 2010, 462).

Kolmanneksi Lazzarato ei näytä ottavan huomioon vähemmistön roolia tulkinnassaan, ja jos ottaa, hän kytkee sen aiemmin esitettyyn väkivaltaiseen tai tuhoisaan muutosvoimaan, joka tulisi hänen mukaansa kytkeä poliittiseen toimintaan. Sotakoneen ei tässä mielessä tulisi kohdistua vain emansipatoriseen poliittiseen toimintaan vaan myös sotakoneen ”tuhoisaan” ulottuvuuteen, kapitalismin kukistamiseen (Lazzarato 2019, 177). Deleuzen ja Guattarin mukaan (2004, 521) juuri vähemmistöjen täytyy muodostaa sotakone ja tätä kautta ”kukistaa kapitalismi”. Lazzaraton mukaan pelkkä vähemmistön emansipaatio ei riitä, vaan muutos tarvitsee myös perinteistä vallankumousta. Vähemmistö luo uusia olemisen tapoja ja pyrkii tätä kautta vapauteen. Deleuze ja Guattari ovat siltä osin marxilaisia, ettei todellinen vapaus ole heidän mielestään mahdollista

---

²¹ Deleuze ja Guattari viittaavat Althusserin ja Balibarin teokseen *Lire le Capital 2*. Althusserin valtiokoneistojen analyysi vaikuttaisi olevan ilmeinen vaikutin Deleuzen ja Guattarin valtiokäsitykselle, mutta tätä ei ole nähdäkseni juurikaan tutkittu.

kapitalismin säätelemässä monetaarisessa maailmassa (Parr 2010, 42). Kapitalismi ei siis näytä olevan sellainen muutosvoima, jota sotakoneen käsite Deleuzelle ja Guattarille edustaa. Päinvastoin kapitalismi latistaa toimintamahdollisuuksia ja vaihtoehtoisen toiminnan jäsentämistä.

Lisäksi sotakone jäsentää selvästi muutakin kuin tuhoisaa muutosvoimaa. Tämä on tullut aiemmin ilmi, kun selvensin sotakoneen muutospotentialiaalia muun muassa kirjallisuuden kautta. Deleuze ja Guattari esittävät myös Virilioon viitaten, että sotakoneen ja valtion välinen asetelma muuttui 1950-luvulla kylmän sodan aikaan, kun sekä kapitalismi että sotakone ottivat tavoitteekseen rauhan ja muuttivat koko maailman ”sileäksi tilaksi”, josta seurasi, että sotakoneen uudeksi kohteeksi muodostui kauhun tai pelottelun absoluuttinen rauha. (Deleuze & Guattari 2004, 516.) Tämä asetelma ei tarvinnut enää ulkopuolisen vihollisen pelkoa kuten fasismissa, vaan se toimi määrittelemätöntä vihollista vastaan, joka voi ilmetä esimerkiksi ”organisoidun turvattomuuden” muodossa. Tämän asetelman voi ymmärtää myös kapitalismin muodostamana sotakoneena, joka muodostaa loputtoman pitkän rauhan sodan (Adkins 2015, 229). Näin ollen kapitalistinen sotakone ei välttämättä kylvä sotaa tai tuhoa, vaan voi muodostaa maailmanlaajuisen turvallisuusvaltion mallin. Valtion alistuessa sotakoneen osaksi Clausewitzin tunnettu lausahdus ”sota on politiikan jatkamista toisin keinoin” kääntyy toisin päin: ”politiikka on sodan jatkamista toisin keinoin” (Deleuze & Guattari 2004, 516). Tämä esimerkki tuo ilmi, kuinka sotakoneen käsitteellään Deleuze ja Guattari pyrkivät jäsentämään myös hyvinkin laajoja globaalien tason muutoksia ja valtioiden ja kapitalismin välistä dynamiikkaa.

Olen yllä selvittänyt sotakoneen suhdetta valtion heijastelemaan toiminta- ja ajattelutapaan kirjallisuuden, rahan sekä kapitalismin ja kapitalismin muutospotentialien kautta. Käsitteiden sotakone ja valtio jännitteisyys kumpuaa Deleuzella ja Guattarilla nähdäkseen nietscheläisestä affirmatiivisesta ajatuksesta, jonka mukaan filosofian tehtävänä on luoda uusia elämän mahdollisuuksia. Luomisen voimaa edustavat erityisesti Deleuzen Nietzsche-tulkinnassa esitetyt aktiiviset muutoksen tai muodonmuutoksen voimat, joita vastustavat reaktiiviset tukahduttavat voimat (Patton 2000, 112). Lazzaraton esittämä sotakoneen tuhoisa muutospotentialiaali tuo hyvin ilmi, kuinka laaja-alaista muutospotentialiaalia sotakoneen käsite kartoittaa Deleuzen ja Guattarin ajattelussa: ainoa kriteeri sotakoneelle näyttäisi olevan, että sen täytyy luoda jotain valtion toimintatavasta poikkeavaa ja piirtää luova pakoviiva, jonka avulla jotain uutta voi tulla olemassa olevaksi (Adkins 2015, 216). Deleuze ja Guattari eivät anna mielestäni riittäviä ehtoja sotakoneen

käsitteen tyhjentävälle määritelmälle, mutta teoksessa *Mille plateaux* esitetty määritelmä antaa suuntaviivat nomadisen potentiaalin jäsentämiselle ja sen kokeilemiselle. Määritelmien puutteellisuus on myös ongelma sotakoneen normatiivisen position kannalta: sen laaja-alaisuus ei tarjoa selkeää toimintamallia tai arviointikriteereitä, jolloin nomadinen potentiaali jää varsin hämäräksi ja myös ongelmalliseksi.

Sotakoneet ovat hauraita, minkä seurauksena valtio voi kaapata sen ne osaksi toimintamalliaan. Sotakoneen jäsentämä muutosvoima voi myös epäonnistua, josta saattaa seurata luhistuminen valtion säilyttävien ja totalisoivien käytänteiden edessä, kuten Kleistin tapauksessa Deleuzen ja Guattarin mukaan kävi. Vaarana on myös, että nomadinen pakoviiva johtaa takaisin entistä voimakkaamman valtion pariin. Riskinä on tällöin, että sotakoneen jäsentämä vallankumouksellinen ajattelu ja toiminta otetaan valtion toimesta haltuun ja sitä käytetään itse nomadeja vastaan (Olkowski 2017, 82–83). Deleuze ja Guattari eivät halua myöskään asettaa ajattelulleen selkeää utooppista päämäärää, koska se asettaisi transsendentin yhteiskunnan ideaalin ja antaisi olettaa, että utopia on jonkin ennakoidun historiallisen kehityksen seurausta. On erotettava toisistaan autoritaariset transsendenttiset utopiat sekä vapauttavat ja vallankumoukselliset utopiat (Deleuze & Guattari 1993, 105). Utopia merkitsee Deleuzelle ja Guattarille pikemminkin immanenttia olemista ”täällä ja nyt”, joka on läsnä ihmisten välisissä suhteissa. (Goodchild 1996, 196.) Deleuzen ja Guattarin ajatuksena on jatkaa kokeilemistä, kartoittaa sitä, mihin ruumis kykenee – sitä rajoittavista voimista huolimatta. Deleuzen ja Guattarin utopia ilmentää viimeistään heidän ontologiensa poliittisuutta, jota myös sotakoneen käsite edustaa pyrkien luomaan uusia vielä tuntemattomia toimintatapoja.

6. Yhteenveto

Tutkielman tarkoituksena on ollut selvittää, mitä Deleuze ja Guattari tarkoittavat sotakoneen käsitteellä ja mitä ilmiötä sillä pyritään käsitteellistämään. Pyrkimyksenäni on ollut selvittää, mistä lähtökohdista Deleuze ja Guattari muotoilevat sotakoneen käsitteen ja mihin ongelmaan se ylipäättään vastaa. Tutkielma on selvittänyt sotakoneen taustoittavia ajatuksia ja kontrastoitunut sotakoneen jännitteisen muutosvoiman Deleuzen ja Guattarin käsitykseen valtiosta, joka edustaa sotakoneelle vastakkaista toimintatapaa. Tutkielma on pyrkinyt selventämään sotakoneen suhdetta sotaan, ja tätä kautta tuonut esiin Nietzscheen filosofian vaikutuksen erityisesti Deleuzen filosofialle. Tutkielma on havainnollistanut sotakoneen käsitteellistämää muutosvoimaa kirjallisuuden, rahan ja kapitalismin kautta, sillä nämä kolme esimerkkiä tuovat erilaisia – ja myös ongelmallisia – puolia esiin sotakoneen käsitteestä ja sen viimeaikaisista tulkinnoista.

Luku 2 taustoitti sotakoneen toimintatapaa sommitelman käsitteen kautta. Sommitelman käsite pohjautuu erityisesti Spinozan ontologiaan, josta Deleuze löytää yksinäisen olemisen ajatuksen, jonka mukaan kaikki oleva levittäytyy samalle immanenssin tasolle. Tämä Spinoza-tulkinta mahdollistaa sen, että minkä tahansa materiavirrat voivat yhdistyä keskenään sommitelmiksi. Sommitelmien toimintalogiikkaa määrittää yksinäisyyden ajatus: erilaiset moneudet, osat, tilanteet tai materiavirrat yhdistyvät keskenään sommitelmaksi, vaikka ne eivät ole luonteeltaan tai alkuperältään keskenään yhtäläisiä. Sommitelmat liittävät aktiivisesti näitä erilaisia osia yhteen luoden niiden välille kytköksiä (DeLanda 2016, 2). Kaikki järjestäytynyt materiavirta voidaan nähdä sommitelmana, joka on tietynlainen tiettyinä aikana.

Tutkielman kannalta keskeinen sommitelmia koskeva ajatus on, että niitä määrittää deterritorialisaation leikkaava kärki, joka saa sommitelmat asettumaan uusiin sommitelmiin. Sommitelma on epäsymmetrinen muutoskimppu, jonka deterritorialisaatioprosessi voi aina muuttaa toisenlaiseksi sommitelmaksi. Alaluvut 2.2 ja 2.3 tarkentavat vielä sommitelmien toimintaperiaatetta ja Deleuzen ja Guattarin käsitystä etiikasta, joka vaikuttaa eri sommitelmien arvottamiseen. Tutkielma pyrkii osoittamaan, kuinka halu (*désir*) on Deleuzen ajattelussa metafyyssinen voima, joka muodostaa sommitelmat ja pistää ne myös liikkeeseen. Spinozalta omaksuttu etiikka pyrkii välttämään ennalta tuomitsemista ja arvostelua. Tilalle tulee

kokeileminen, joka tarkoittaa käytännössä, että meidän tulisi kokeilla, mitä kukin sommitelma tarjoaa, miten se toimii, mitä sillä voi tehdä ja mitä uusia olemisen tapoja tai toimintatapoja se synnyttää. Tutkielma esittää, että tämä ajatus määrittää myös sotakoneen käsitteen normatiivista viitekehystä.

Luvussa 3 tarkasteltiin poliittisia sommitelmia. Kaikkia sommitelmia määrittää kaksi sommitelmille sisäistä taipumusta, taipumus muutokseen ja taipumus pysyvyyteen. Poliittisessa kontekstissa näitä taipumuksia edustavat sotakone ja valtio. Tutkielmassa pyrin osoittamaan, kuinka sotakone edustaa muutosvoimaa ja valtion taas pysyvyyttä heijastelevaa olemisen tapaa. Sotakone ja valtio ovat poliittisessa kontekstissa abstraktit navat, joiden kautta voidaan tarkastella perustavasti erilaisten voimien välistä kamppailua. Valtio tavoittelee pysyvyyttä ja paikallaan pysyvää olemisen tapaa, joka ilmenee konkreettisesti esimerkiksi pysyvien vallan elimien muodostamisena ja niiden ylläpitämisenä. Sotakone on käsitteellinen ilmaisu sellaisen muutosvoiman jäsentämiselle, joka jää valtion toimintatavan ulkopuolelle.

Luvussa 3 esittelin tarkemmin sotakoneen ja valtion välillä olevan perustavan ristiriidan tarkempia syitä. Tutkielmassa väitän, kuinka valtiota ja sotakonetta erottaa kaksi erilaista tilan ja siihen asettumisen määritelmää. Pyrin esittämään, kuinka sotakoneen ja valtion perustavan ristiriidan taustalla on Deleuzen teoksessa *Différence et répétition* (1968) esitetyt käsitteet *nomos* ja *logos*, jotka viittaavat tilaan jakautumisen kaksijakoisuuteen (Deleuze 2014, 47). Tässä kontekstissa *logos* viittaa sellaiseen jakautumiseen, joka perustuu jollekin jo olemassa olevalle järjestäytyneelle rakenteelle. *Logos* ilmaisee maailmankuvaa, jossa kaikella on jokin järjestys tai tietty paikka maailmassa – rakenteellista ja järjestäytyntä käsitystä olemassaolosta. Deleuze ja Guattari samastavat logoksen *polikseen*, sillä järjestäytyntä käsitys olemassaolosta realisoituu heidän mukaansa konkreettisesti kaupungin tilassa ja sen lakien alaisuudessa. *Nomos* viittaa Deleuzen ajattelussa sellaiseen elementtien järjestämisen tapaan, joka ei nojaa pysyvään järjestykseen. Tämä rakenteeton *nomos* tulee ymmärtää aiemmin määritellylle *logokselle* vastakkaisena distribuution tapana. *Nomos* viittaa tilaan vailla sisäistä järjestystä: *nomos* on itsessään tilaa, joka pitää luoda. Tutkielmassa pyrin esittämään, että tilan luomisen mahdollisuus on keskeinen, ellei välttämätön sotakoneen toiminnalle: vain luomalla tilaa sotakone kykenee asettumaan valtion uurteista tilaa vastaan.

Luvussa 4 esittelin tarkemmin Deleuzen ja Guattarin käsitystä valtiosta *logokseen* pohjautuvana kiinniottokoneistona, jonka tehtävänä on sisällyttää ulkopuolinen sotakone osaksi itseään. Valtiokoneisto operoi kolmepäisellä kiinniottokoneistolla: valtio muuttaa territorion maaksi, ottaa aktiivisuuden kiinni ja muuttaa sen työksi ja korvaa vaihdon rahalla (Deleuze & Guattari 2004, 487–488). Valtion kiinniottomekanismit ovat luonteeltaan sileän tilan laajenemista vastustavia. Luvussa 4 olen esitellyt, kuinka valtion tehtävänä on ylläpitää saman toistoa, jonka ulkopuolista sotakone käsitteellistää. Luvun keskeisenä väitteenä on kontrastoida sotakoneen toimintatapa valtion toimintatapaa vasten. Sotakone on olemukseltaan sileää tilaa konstituiva elementti: sen tarkoituksena on tehdä jotain potentiaalista olemassa olevaksi ja jäsentää pakoviivan eli toisin toimimisen mahdollisuuden muutosvoimaa. Tätä potentiaalisuutta selvensi vielä alaluku 4.3, joka esitteli virtuaalisuuden käsitteen.

Luvussa 4.5 esitin myös sodan olevan Deleuzen poliittisessa filosofiassa analogia ajattelulle ja sen väkivaltaiselle luonteelle, jota ei voida alistaa olemassa olevien kategorioiden tai tiedon luokitusten alaisuuteen. Deleuzen ”sota” on siis tässä mielessä olemassa olevien tiedon järjestysten purkamista ja paljastamista uusien käsitteiden ”väkivallan” avulla. Sotakoneen ”sota” on siis elementti, joka pyrkii tekemään sotakoneen kamppailusta jatkuvaa kamppailua valtiokoneiston suvereenia valtaa ja ajattelua jähmettäviä voimia vastaan. Alaluku toi myös ilmi Deleuzeä ja Foucault’ta erottavan käsityksen sodan ja vallan välisestä luonteesta. Foucault’lle valta ulottuu kaikkialle ja sen rajaa määrittää vasta kuolema. Tutkielmani argumentoi sen puolesta, että tästä valtakäsityksestä seuraa immanentti absoluutio, jossa vallasta ei ole ulospääsyä. Tätä vasten Deleuzen käsitys sodasta ilmentää vallan ulkopuolelle jäävää elementtiä, josta sotakone pääsee muodostumaan. Deleuzen sota on viittaus nietzscheläiseen ”tuhoon”, jossa ajattelu samastetaan tulemisen voimaan. Tästä syystä Deleuzen käsitys sodasta tarkoittaa sotaa ilman loppua, ilman valmiita päämääriä tai universaaleja ideaaleja.

Luvussa 5 selvensin sotakoneen eri aktualisoitumisen tapoja ja tarkentamaan millaisesta muutosvoimaa sotakone pyrkii käsitteellistämään. Koska sotakone käsitteellistää sellaiset sommitelmat, jotka ylittävät valtiomuodon ja avaavat sen toimintamallin heterogeenisille yhteyksille, sotakoneen voi muodostaa periaatteessa mistä tahansa ilmiöstä, kuten mielenosoituksesta, rakkaudesta tai uskonnosta. Valikoin tutkielmaan kolme eri esimerkkiä – kirjallisuus, raha ja kapitalismi – sillä ne ilmentävät sotakoneen aktualisoitumisen erilaisia osa-

alueita ja tuovat esiin myös ongelmallisen puolen esiin Deleuzen ja Guattarin ”nomadisessa potentiaalissa” sekä sotakoneen muutosvoiman luonteessa.

Kirjallisuuden esimerkki tuo esiin, kuinka kirjallisuus voi muodostaa sotakoneen ja näin järkyttää valtion ylläpitämää järjestystä luomalla uusia ajattelemisen tapoja. Rahan käsittely sotakoneen näkökulmasta saa kysymään, ketkä nykyisin ovat niitä nomadeja, joista Deleuze ja Guattari puhuvat. Tutkielma tuo ilmi, kuinka sekä vähemmistöt että maailman rikkain prosentti edustavat ”nomadista potentiaalia”. Kolmas käsiteltävä esimerkki, kapitalismi, tuo esiin viimeaikaisen keskustelun sotakoneen luonteesta tuhoisana muutosvoimana. Luvussa 5.4 esittelen Lazzaraton tulkinnan pääoman sotakoneesta, jota kapitalismi käyttää hyväkseen. Tutkielma argumentoi tätä näkemystä vastaan, koska se jättää huomiotta joitakin tärkeitä tutkielmassa esitettyjä sotakoneen määritelmällisiä piirteitä. Lazzaraton tulkinta kuitenkin jäsentää, mihin suuntaan Deleuzen ja Guattarin sotakoneen analyysi on ehkä menossa ja minkä tyyppisten ilmiöiden selittämiseen sotakoneen muutospotentiaalia käytetään.

Onko sotakoneen käsite sitten toimiva yhteiskunnallisten voimasuhteiden selittämisessä? On, mikäli huomioon otetaan myös iso joukko muita Deleuzen ja Guattarin käsitteitä, jotka määrittävät sotakoneen toimintatapa ja muutosvoimaa. Sotakone on *sileää tilaa* konstituiva elementti, joka rakentuu *pakoviivoille*. *Mille plateaux* -teoksessa tehty yhteiskuntafilosofinen analyysi on sisäisesti koherentti, sillä siinä esitetyt käsitteet nojaavat vahvasti toisiinsa. Sotakoneen käsite on kuitenkin hankalakäyttöinen, jos se irrotetaan tästä kontekstista. Tämä johtuu ensisijaisesti käsitteen epäselvyydestä, jota olen tutkielmassa pyrkinyt avaamaan ja selventämään. Sotakoneen käsite ei siis itsessään tarjoa kovin vahvaa analyttistä työkalua muutosvoiman jäsentämiselle. Sotakonetta tarkentava käsitekimppu tarjoaa kuitenkin hyvinkin toimivia työkaluja yhteiskunnallisten ilmiöiden, liikkeiden ja toimintatapojen tarkasteluun ja ymmärtämiseen. Lisäksi sen taustalla vaikuttava nietscheläinen voimien dynamiikka mahdollistaa erilaisten valtasuhteiden ja yhteiskunnalliseen kenttään vaikuttavien voimasuhteiden lähempää tarkastelua.

Sotakone käsitteellistää jatkuvan toisin toimimisen mahdollisuuden ja ajatuksen uusien elämänmahdollisuuksien keksimisestä sekä ruumiin voimien lisäämisestä. Näkisin sotakoneen olevan käsitteellinen työkalu ihmisen vapauttamiseen. Tämä vapaus on ikuisen liikkeen, muutoksen, tulemisen ja mahdollisuuden prosessi, joka vaatii samanaikaisesti jatkuvaa

tarkkaivaisuutta ja kestävyttä (Jun & Smith 2011, 104). Tutkielma on pyrkinyt argumentoimaan, kuinka sotakone käsitteellistää kaikki sellaiset sommitelmat, jotka ylittävät valtiomuodon ja avaavat sommitelman toimintamallin heterogeenisille yhteyksille. Sotakoneen sommitelmat ylläpitävät kaikkia prosesseja, jotka pysyvät valtion muotojen ulkopuolella ja kaikkia liikkeitä, jotka vastustavat sen kiinniottoa. Vaikka sotakoneen käsite on hankalakäyttöinen ja moniselitteinen, sotakoneen taustalla vaikuttava Deleuzen virtuaalinen ontologia sekä *logoksen* ja *nomoksen* välinen erottelu on kuitenkin hedelmällinen tulokulma erilaisten yhteiskunnallisten ja myös taiteellisten ilmiöiden tarkasteluun. Tämä jaottelu ei nähdäkseni ole kovin tunnettu eikä se näytä olevan esillä Deleuzen ja Guattarin filosofiaa käsittelevässä kirjallisuudessa. Nämä yhteen sopimattomat olemisen tavat tarjoavat mielenkiintoisia selitysmalleja, kun esimerkiksi rahaa tai kapitalismin tuottamaa lisäarvoa tarkastellaan tämän käsiteparin avulla.

Deleuzen ja Guattarin tulkitsema valtiokoneisto, joka tulee ymmärtää yhtenä ihmisen toimintaa ohjailevana ja mahdollisesti myös rajoittavana koneistona, on moniarvoisessa maailmassa ongelmallinen, mikäli se arvottaa elämää transsendentisti ennalta ja luo toimintamahdollisuuksia ja elämänvoimien ilmaisua latistavia kategorioita tai olemisen standardeja. Sotakone on yksi tapa jäsentää sitä jatkuvaa problematisointia, joka ilmenee poliittisissa yhdenmukaistavissa ja eroa latistavissa käytänteissä. Sotakoneen yksi positiivinen elementti on, että se problematisoi politiikan käsitettä ja myös laajentaa sitä: kaikkea olemista ei voida palauttaa yhteen maailmankuvaan, *logokseen*, jossa kaikella on jokin järjestys tai tietty paikka, koska se ei pysty sisällyttämään eri olemisen ja ajattelemisen tapoja itseensä.

Sotakoneen käsite saa kysymään, mitä tapamme lokeroida ja kategorisoida ajattelua ja ihmisen toimintaa ovat nyt ja mitä ne voisivat tulevaisuudessa olla. Tämä ajatus on kannatettava, koska sotakone käsitteellistää jatkuvan toisin toimimisen mahdollisuuden, joka on ensisijaisen tärkeä elementti autonomisen toimijuuden kannalta. Tästä syystä sotakoneen sileää tilaa luova piirre on jatkuvasti ajankohtainen ja relevantti selitystapa erilaisten voimasuhteiden tarkasteluun, sillä yksittäiset käsitteelliset jaottelut sekä käytänteissä luodut kategorisoinnit eivät koskaan ole täysin tyydyttäviä ja riittäviä huomioimaan olemisen moninaisuutta.

Lähteet

Adkins, B. (2015). *Deleuze and Guattari's A Thousand Plateaus: A Critical Introduction and Guide*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Artaud, A. (1983). *Kohti kriittistä teatteria*. Suomentanut Ulla-Kaarina Jokinen. Helsinki: Otava.

Badiou, A. (1999). *Deleuze: The Clamor of Being*. Kääntänyt Louise Burchill. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Bogue, R. (2003). *Deleuze on Literature*. New York: Routledge.

Boundas, C. V. (2006). *Deleuze and Philosophy*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Buchanan, I. (2008). *Deleuze and Guattari's Anti-Oedipus: A Reader's Guide*. London: Continuum.

Buchanan, I. & Thoburn, N. (2008). *Deleuze and Politics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Clastres, P. (1974). *La Société contre l'État*. Paris: Les Éditions de Minuit.

Colebrook, C. (2002). *Understanding Deleuze*. Crows Nest: Allen & Unwin.

Colebrook, C. & Buchanan, I. (2000). *Deleuze and Feminist Theory*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Culp, A. (2016). *Dark Deleuze*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

DeLanda, M. (2016). *Assemblage Theory*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

DeLanda, M. (2000). *A Thousand Years of Nonlinear History*. New York: Swerve.

DeLanda, M. & Protevi, J. & Thanem, T. (2005). "Deleuzian Interrogations: A Conversation with Manuel DeLanda, John Protevi and Torkild Thanem." *Tamara: Journal of Critical Postmodern Organization Science* 3 (4): 65–86. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:778713/FULLTEXT01.pdf>

Deleuze G. (2008). *Proust and Signs*. Kääntänyt Richard Howard. London: Continuum.

Deleuze, G. (1992). *Autioma: kirjoituksia vuosilta 1967–1986*. Toimittaneet Jussi Kotkavirta, Keijo Rahkonen ja Jussi Vähämäki. Helsinki: Gaudeamus.

Deleuze, G. (2004). *The Logic of Sense*. Kääntänyt Mark Lester. London: Continuum.

Deleuze, G. (2005a). *Haastatteluja: Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin haastatteluja ja kirjoituksia*. Suomentaneet Anna Helle, Vappu Helmisaari, Janne Porttikivi ja Jussi Vähämäki. Helsinki: Tutkijaliitto.

Deleuze, G. (2005b). *Nietzsche ja filosofia*. Suomentanut Tapani Kilpeläinen. Helsinki: Summa.

Deleuze, G. (2007). *Kriittisiä ja klinisiä esseitä*. Suomentaneet Anna Helle, Merja Hintsa ja Pia Sivenius. Helsinki: Tutkijaliitto.

Deleuze, G. (2012). *Spinoza: käytännöllinen filosofia*. Suomentanut Eetu Viren. Helsinki: Tutkijaliitto.

Deleuze, G. (2014). *Difference and Repetition*. Kääntänyt Paul Patton. London: Bloomsbury Academic.

Deleuze, G. (2018). *Bergsonismi*. Suomentanut Eetu Viren. Helsinki: Tutkijaliitto.

Deleuze, G. & Guattari, F. (2004). *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Kääntänyt Brian Massumi. London: Continuum.

- Deleuze, G. & Guattari, F. (1993). *Mitä filosofia on?* Suomentanut Leevi Lehto. Helsinki: Gaudeamus.
- Deleuze, G. & Guattari, F. (2010). *Anti-Oidipus: kapitalismi ja skitsofrenia*. Suomentanut Tapani Kilpeläinen. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Derrida, J. (2003). *Platonin apteekki ja muita kirjoituksia*. Toimittaneet Teemu Ikonen ja Janne Porttikivi. Helsinki: Gaudeamus.
- Dosse, F. (2010). *Gilles Deleuze & Félix Guattari: Intersecting Lives*. Kääntänyt Deborah Glassman. New York: Columbia University Press.
- Foucault, M. (1998). *Foucault/Nietzsche*. Suomentaneet Turo-Kimmo Lehtonen ja Jussi Vähämäki. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Foucault, M. (2010). *Seksuaalisuuden historia*. 2 painos. Suomentanut Kaisa Sivenius. Helsinki: Gaudeamus.
- Fuglsang, M. & Sørensen, B. M. (2006). *Deleuze and the Social*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Goodchild, P. (1996). *Deleuze and Guattari: An Introduction to the Politics of Desire*. London: SAGE.
- Hughes, J. (2009). *Deleuze's Difference and Repetition: A reader's guide*. London: Continuum.
- Jakonen, M. (2015). "Gilles Deleuze ja Félix Guattari – yhteiskuntateorian remonttimiehet." Teoksessa Pyykkönen, M. & Kauppinen, I. (toim.), *1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria*. Helsinki: Gaudeamus, 215–236.
- Jun, N. & Smith, D. W. (2011). *Deleuze and Ethics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Kleist, H. v. (1962). *Mikael Kohlhaas ja muita kertomuksia*. Suomentanut Elvi Sinervo. Helsinki: Tammi.

Lazzarato, M. (2019). *Le Capital déteste tout le monde: fascisme ou révolution*. Paris: Éditions Amsterdam.

Lundy, C. & Voss, D. (2015). *At the Edges of Thought: Deleuze and Post-Kantian Philosophy*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Mahlamäki, H. (2021): "Saksan uusi oikeisto." Helsingin Sanomat 24.2.2021.

Marx, K. & Engels, F. (1976). *Pääoma: kansantaloustieteen arvostelua. 3, kolmas kirja: kapitalistisen tuotannon kokonaisprosessi*. Suomentanut Antero Tiusanen. Moskova: Kustannusliike Edistys.

Marx, K. & Engels, F. (2013). *Pääoma: poliittisen taloustieteen arvostelua. 1. osa, 1. kirja: pääoman tuotantoprosessi*. Suomentaneet O.V. Louhivuori, Mauri Ryömä ja Tuure Lehén. Helsinki: TA-Tieto.

Marx, K. & Engels, F. (2016). *Kommunistinen manifesti*. Suomentaneet Juha Koivisto, Markku Mäki ja Timo Uusitupa. Tampere: Vastapaino.

Massumi, B. (1996). *A User's Guide to Capitalism and Schizophrenia: Deviations from Deleuze and Guattari*. Cambridge, MA: MIT Press.

May, T. (2013). *Todd May fortæller her om Gilles Deleuzes filosofi*. Video. DISPUK Uddannelsescenter, Youtube-videopalvelu, julkaistu 23.5.2013. <https://www.youtube.com/watch?v=eXoxmgRcwSk>, nähty 10.2.2021).

May, T. (2015). *About Gilles Deleuze by Todd May*. Video. DISPUK Uddannelsescenter, Youtube-videopalvelu, julkaistu 4.6.2015. <https://www.youtube.com/watch?v=Pt4W-sDK3nM>, nähty 25.3.2021).

- Nietzsche, F. (2002). *Ecce homo*. Suomentanut Antti Kuparinen. Helsinki: Summa.
- Nietzsche, F. (2007). *Moraalin alkuperästä: pamfletti*. Suomentanut J.A. Hollo. Helsinki: Otava.
- Nietzsche, F. (2008). *Epäjumalten hämärä, eli, miten vasaralla filosofoidaan*. Suomentanut Markku Saarinen. Helsinki: Delfiini Kirjat.
- Olkowski, D. (2017). "Serious Fun? Deleuze's Treatise on Nomadology." *PhaenEx* 12 (1): 71–84.
<https://doi.org/10.22329/p.v12i1.4901>
- Parr, A. (2010). *The Deleuze Dictionary*. 2. painos. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Patton, P. (2000). *Deleuze and the Political*. London: Routledge.
- Patton, P. (2010). *Deleuzian concepts: Philosophy, Colonization, Politics*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Platon (2007). *Valtio*. Suomentanut Marja Itkonen-Kaila. Helsinki: Otava.
- Poster, M. & Savat, D. (2009). *Deleuze and New Technology*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Protevi, J. (2013). *Life, War, Earth: Deleuze and the Sciences*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Rehmann, J. (2013). *Theories of Ideology: The Powers of Alienation and Subjection*. Leiden: Brill.
- Reid, J. (2003). "Deleuze's War Machine: Nomadism Against the State." *Millennium*, 32 (1): 57–85.
<https://doi.org/10.1177/03058298030320010301>
- Spinoza, B. (1994). *Etiikka*. Suomentanut Vesa Oittinen. Helsinki: Gaudeamus.

Stivale, C. J. (2014). *Gilles Deleuze: Key Concepts*. 2. painos. New York: Routledge.

Toivoniemi, J. (2015). "Skitsoanalyysiä keltanokille." Teoksessa Taira, T. & Väliäho, P. (toim.), *Vastarintaa nykyisyydelle: näkökulmia Gilles Deleuzen ajatteluun* (2015). Turku: Eetos, 251–266.

Viren, E. (2018). *Raha ja työvoima: tutkimus rahasta yhteiskunnallisena suhteena, sen voimasta ja vaikutuksista työvoiman luokkakokoonpanoon*. Helsinki: Tutkijaliitto.

Virilio, P. (1998). *Pakonopeus*. Suomentanut Mika Määttänen. Helsinki: Gaudeamus.

Widder, N. (2018). "Deleuze and Guattari's 'War Machine' as a Critique of Hegel's Political Philosophy." *Hegel Bulletin*, 39 (2): 304–325. <https://doi.org/10.1017/hgl.2018.13>

Zayani, Mohamed (2000). "Gilles Deleuze, Félix Guattari and the Total System." *Philosophy & Social Criticism* vol 26 (1): 93–114.

Žižek, S. (2016). *Organs without Bodies: Deleuze and consequences*. London: Routledge.